

Den store debatten om et lite stykke tøy

Medierammer i hijabdebatten

Anders Marius Knudsen

Masteroppgave i medievitenskap

**Institutt for medier og kommunikasjon
Det humanistiske fakultet
Universitetet i Oslo**

Lvert januar 2008

Takk

Å skrive en masteroppgave har vært en lang og lærerik prosess, det har vært interessant å kunne fordype seg i tema som opptar meg. Et så stort arbeid gjøres ikke alene, og det er mange som fortjener en takk nå som oppgaven er ferdig.

Jeg vil først og fremst takke mine veiledere: Tore Slaatta som har vist veien til struktur og hvordan gripe an det omfattende temaet som hijabdebatten er. Sigurd Allern som gjennom sin undervisning på IMK gjorde meg interessert i begrepet medierammer. Han fortjener også en stor takk for mange gode innspill til oppgaven og inspirerende og givende veiledning.

En takk går også til Tanja Storsul for et godt opplegg rundt gruppeveiledning i begynnelsen av masterstudiet, dette ledet meg frem fra idé til en ferdig prosjektskisse som denne oppgaven bygger på.

Takk også til alle hyggelige mennesker på masterstudiet, de har gjort at dette prosjektet har vært til å leve med i over to år.

Til slutt en stor takk til min kjære Ane, som har lest korrektur, kommet med mange gode innspill og vært min inspirasjon gjennom hele denne prosessen. Tusen takk!

Oslo, desember 2007

Anders Marius Knudsen

Sammendrag/ Abstract: Høsten 2003 dukket det i norske medier opp en debatt som handlet om bruken av det muslimske hodeplagget hijab. Denne masteroppgaven handler om hvilke fremstillinger som preget denne debatten i ulike norske aviser. Spørsmålet oppgaven stiller er hvilke medierammer som kjennetegner mediernes fremstilling av hijabdebatten. Den undersøker hvilke stemmer og aktører som slipper til i debatten og hvordan disse påvirker medierammene som skapes. I tillegg ser oppgaven på hvordan medierammene påvirkes av avisenes og skribentenes politiske, kulturelle og ideologiske ståsted. Spørsmålene blir besvart gjennom en kvantitativ analyse av fem norske aviser som tar for seg omfanget av debatten og hvem som kommer til orde i den. I tillegg er det en kvalitativ analyse av utvalgte artikler som tar for seg hvilke medierammer som blir brukt og hva disse medierammene inneholder. Det teoretiske bakteppet for denne analysen er ideen om at det finnes et skille mellom ”oss og de andre” i fremstillingen av minoriteter i norske medier, og at dette skillet har en historisk bakgrunn fra orientalismen og at orientalistiske fremstillinger fortsatt er levende i dag. Oppgaven viser at hijabdebatten rommer to store motsetninger i fremstillingen. Den ene er kvinneundertrykkingsrammen og den andre er rettighetsrammen. Disse to medierammene brukes i varierende grad og på ulik måte i de forskjellige avisene. Oppgaven viser også at det er et klart skille mellom ”oss” og ”de andre” i norske medier.

In English: During the autumn of 2003 a debate about the use of the Muslim head garment hijab was introduced in the Norwegian media. This thesis is looking into how the debate was presented in different Norwegian newspapers. The question raised is which news frames are used in media’s presentation of the debate. The thesis explores which voices are heard, and who’s participating in the debate, and how this influences the news frames that are created. It also examines how the frames are influenced by the political, cultural and ideological position of the paper, and of the writers in the debate. The questions are answered by using a quantitative analysis of five Norwegian newspapers, describing the scope of the debate and who’s participating in it. This is followed by a qualitative analysis of a selection of articles where one finds the different news frames which exist in the debate, and the content of these frames. The theoretical background for the analysis is the presentation of minorities in the Norwegian media as there being a distance between “us” and “them”, and that this distance has its roots back in orientalism. The thesis points out two main conflict lines in the presentation of the debate. One is the female repression frame and the other is the human rights frame. It shows that these lines are used to a different extent, and in a different way, by the different papers. It also shows that there is a pronounced division between “us” and “them” in Norwegian media.

Innhold

Takk.....	2
1 Innledning.....	6
1.1 Problemstilling	8
1.2 Analysemateriell, avgrensning og oppgavestruktur	9
Valg av avis.....	9
Analyseperiode og søkeord	10
Problemer og avveininger ved valg av analysemateriell.....	10
Oppgavens struktur	11
2 Teoretisk rammeverk og begreper.....	13
2.1 Medieteori	13
Det norske mediebildet, fem aviser med ulike tradisjoner.....	13
Journalistiske sjangrer	15
Nyhetsverdier	16
Kildene	16
2.3 Orientalismen	18
Orientalismen om Islam og muslimer	20
2.3 "Oss og de andre".....	23
Naturalisert rasisme.....	23
Hegemoni, medienes fremstilling av "sunn fornuft"	24
"Oss og de andre" i norske medier.....	25
3 Metodisk tilnærming	27
3.1 Kvantitativ og kvalitativ metode:.....	28
Kvantitativ innholdsanalyse og kvalitative metoder	28
Datamaterialet	29
Variablene	30
Utvalget og innsamlingen av dataene.....	30
Kodebok og avveininger i den kvantitative innholdsanalysen.....	31
3.2 Medierammer	32
Definisjoner av begrepet	33
Medierammens strukturering av fremstillingen	34
Episodiske og tematiske medierammer.....	35
Rammer, agendasetting og priming	35
Identifisering av rammene.....	37
Metodiske problemer med analysene.....	38
4 Hijabdebatten	39
4.1 Hijabdebatten i en europeisk sammenheng.....	39
4.2 Hijabdebatten slik den fremsto i norske medier.....	41
A-Møblersaken.....	42
Krav om forbud	43
Dilemmaer i avisene.....	44
Religion i avisene	45
Niqab ikke godtatt	45
Oppsummering	46
5 Kvantitativ innholdsanalyse av hijabdebatten.....	48
5.1 Analyse av funnene	48
Tabell 5.1 Grad av hendelsesorientering.....	49
Tabell 5.2 Omfanget av debatten	50
Tabell 5.3 Antall artikler etter måned og år	52
Tabell 5.4 Sjanger etter avis.....	53

Tabell 5.5 a og b Kjønn fordelt på redaksjonelle og ikke-redaksjonelle artikler	55
a Kilder	55
b Skribenter	55
Tabell 5.6 Religiøs orientering	56
Tabell 5.7 Holdning til hijab	58
Tabell 5.8 Holdning til ansiktsslør	60
Oppsummering	61
6 Medierammene i hijabdebatten	62
Sjanger	62
6.1 Hvordan identifisere medierammene	63
De ulike medierammene	64
6.2 Kvinneundertrykkingsrammen	65
Den fremste eksponenten	66
”Demokrakilsk”	71
Religion som politikk	72
”De andre” forklarer seg	74
Motstand mot hijab	75
6.3 Rettighetsrammen	76
Tilbake på jobb med skaut, A-Møblersaken	78
Retten til hijab	80
Intoleranse og misforståelse	82
Flertallet er mot skaut	83
Et sted går grensen	84
6.3 Drøfting av medierammene	86
Tematiske rammer i hijabdebatten	86
Avisenes valg	88
Fokuset på kvinneundertrykking	88
En representant for alle ”de andre”	89
Mangfold av stemmer	89
Rettigheter innenfor visse grenser	90
En vanskelig barriere	91
7 Oppsummering	92
Litteraturliste	95
Vedlegg 1: Kodebok for den kvantitative innholdsanalysen	98

1 Innledning

Høsten 2003 oppstod det i norske medier en debatt som i utgangspunktet kunne virke noe underlig. En kvinnelig ansatt i en møbelbutikk kom i søkelyset fordi hun ønsket å bære et skaut kalt hijab på jobb. Samtidig ble en kvinnelig fredsprisvinneres klesdrakt behørig beskrevet fordi hun ikke brukte dette hodeplagget når prisen skulle deles ut. Hijabdebatten var i gang i norske medier, og engasjerte mange, både muslimer og ikke-muslimer. Spørsmål ble reist og besvart, fronter og motsetningslinjer trukket opp.

Mye av debatten utspant seg i norske aviser, både på redaksjonell plass og i form av kommentarer og leserinnlegg. Var det muslimske hodeplagget hijab et problem for det norske samfunnet? Var det et uttrykk for kvinneundertrykkelse, en motetrend eller en søken mot en sterkere muslimsk identitet i kjølvannet av vestens ”krig mot terror” der islamsk fundamentalisme hadde blitt utpekt som hovedfienden? Et stykke tøy hadde blitt et viktig politisk og religiøst symbol, både for tilhengere og motstandere av hijaben.

Det mest spesielle var kanskje at denne debatten ikke var norsk. Den oppstod i flere andre europeiske land da Frankrike gjorde lovmessige vedtak for å begrense bruken av dette plagget i den offentlige skolen. Frankrike som hadde helt andre utfordringer i forhold til integrasjon og minoritetspolitikk enn det Norge hadde. Debatten her i landet gikk i bølger gjennom flere år og fikk en foreløpig avslutning med striden som oppstod rundt karikaturtegnene, da andre fronter og andre konfliktlinjer ble trukket opp i forholdet til islam i det norske samfunnet. Den har siden dukket opp igjen og er på mange måter fortsatt en levende debatt i det norske samfunnet.

Temaet for min masteroppgave er hvordan norske aviser fremstiller og beskriver islam og muslimer med utgangspunkt i debatten rundt hodeplagget hijab. Denne debatten handler om et muslimsk hodeplagg for kvinner som blir stadig mer vanlig i Norge. Noen ser på denne økte bruken som et uttrykk for et fritt religiøst eller kulturelt valg, mens andre ser på det som en utvikling mot kvinneundertrykking, religiøs fundamentalisme og et hinder for integrering. Utgangspunktet for denne debatten ligger som nevnt i liknende debatter i andre vestlige land, særlig i Frankrike der det kom et lovforbud mot bruk av hijab i den offentlige skolen.

Nyhetsmedienes omtale av ulike samfunnsforhold er en viktig kilde til folks oppfatning av disse forholdene. De har en definisjonsmakt i forhold til hvilke saker som tas opp i den norske samfunnsdebatten. Derfor kan måten mediene omtaler aktuelle samfunnsproblemer på også ha betydning for folks virkelighetsoppfatninger og holdninger. Norske medier har et samfunnsansvar i måten de fremstiller og vinkler saker som omhandler etniske og religiøse

minoriteter, fordi de gjennom denne definisjonsmakten har stor betydning for og påvirkning på hvordan forskjellige grupper i samfunnet oppfattes (Eide og Simonsen, 2005, s.10).

Min interesse for denne problemstillingen generelt og hijabdebatten spesielt oppsto gjennom en stadig større undring over hvorfor en stykke tøy kunne vekke slike reaksjoner. Religiøse uttrykk har eksistert i det norske samfunnet gjennom alle tider, og i motsetning til andre europeiske land hadde aldri hijaben blitt oppfattet som et problem i vårt samfunn tidligere. For meg virket det som om problemet ikke lå i selve hodeplagget, men i religionen som det representerte. Og da ble neste spørsmål hvorfor er vi så redd islam, og hvor kommer denne frykten fra? Med dette som bakgrunn går jeg inn i disse problemstillingene, og det er viktig å understreke at jeg har en subjektiv mening om dem. Som i alt annet forskningsarbeid er det viktig at jeg behandler materialet med størst mulig åpenhet og forholder meg til de funnene jeg gjør. Men problemstillingene jeg setter opp og teorien og metodene jeg velger for å svare på dem, er selvfølgelig farget av hvor jeg plasserer meg i denne debatten. Det som blir interessant er å se hvilke medierammer fremstillingen av hijabdebatten består av og hva disse rammene inneholder. Målet blir å identifisere og beskrive de medierammene som brukes av de ulike mediene i denne fremstillingen. Jeg vil foreta en kvantitativ analyse for å se på omfanget av debatten og hvordan den utviklet seg over tid, samt en kvalitativ analyse av utvalgte artikler for å kunne identifisere og beskrive medierammene denne debatten består av.

Tidligere forskning på norske mediers omtale av temaer som omtaler minoriteter eller innvandrere i det norske samfunnet viser at det tegnes et gjennomgående negativt bilde (Lindstad og Fjeldstad 1999, 2005). Det vises også til at journalister ofte ikke er særlig bevisste på hvilke konsekvenser måten de behandler slike temaer på kan få i det norske samfunnet. Dette er en gammel problemstilling, og et velkjent fenomen. Hijabdebatten skiller seg ut fordi det er andre fremstillinger her enn den klassiske konfliktorienterte omtalen av minoriteter som man for eksempel ser i temaer som omskjæring og tvangsekteskap. Det er også interessant å se på denne debatten fordi den er internasjonal og blir påvirket av dette. Det norske samfunnet er i mindre grad enn andre vestlige land rammet av hendelser som skulle kunne bygge opp om frykten og motsetningsforhold mellom muslimer og ikke-muslimer. Det er heller ikke slik at bruken av hijab har hatt store samfunnsmessige konsekvenser som forklarer hvorfor denne debatten skulle oppstå i Norge. Snarere er dette kanskje en importert debatt, som har oppstått i samfunn med andre utfordringer i forholdet til den muslimske delen av befolkningen enn det Norge har, for eksempel Frankrike. Dermed kan man spørre seg hvorfor i det hele tatt debatten kommer opp her til lands. Kan det være fordi det her er snakk

om et islamsk symbol, og dermed automatisk vekker skepsis og mistro i den norske samfunnet?

1.1 Problemstilling

Utgangspunktet for undersøkelsen er en hypotese om at ulike mediers ideologiske og politiske ståsted påvirker de medierammer som velges i fremstillingen av den norske hijabdebatten. Medierammer¹ handler om å trekke ut noen elementer fremfor andre av en oppfattet virkelighet, lage en fremstilling som belyser elementene man har valgt ut og sammenhengen mellom dem for dermed å skape en spesiell tolking av denne virkeligheten (Entman, 2007, s. 164). Sagt med andre ord handler medierammer å velge ut noe og velge bort noe annet, sette dette inn i en sammenheng og dermed skape et spesielt bilde eller tolking av hvordan virkeligheten er. Ulike medier vil velge ulike medierammer for å fremstille hijabdebatten avhengig av hva slags virkelighetsoppfatning og ståsted de har. Innenfor mange samfunnstemaer er forskjellene i valget av medierammer mellom ulike redaksjoner forholdsvis store. For eksempel er tolkingene av økonomisk politikk forskjellig i Klassekampen og Aftenposten. Disse forskjellene fører til en levende samfunnsdebatt og at sakskomplekser blir belyst på ulike måter. Sånn sett kan man si at et mangfold i medierammer er en god ting. I min analyse vil jeg som nevnt lete etter hijabdebattens medierammer. Hvis likhetene er større enn forskjellene kan dette si noe gjennomslagskraften til de medierammene som blir brukt, og også si noe om en ensidig fremstilling av muslimer og islam i norske medier

Problemstillingen i denne oppgaven vil dermed dreie seg om hvordan hijabdebatten ble fremstilt i norske medier og den fremstillingen som ble skapt gjennom bruken av disse rammene.

Hovedproblemstillingen blir: *Hvilke medierammer kjennetegner mediernes fremstilling av debatten rundt bruken av hijab?*

Ut fra dette har jeg kommet frem til noen underproblemstillinger for komme nærmere inn på de medierammene som brukes:

Hvilke stemmer og aktører er det som slipper til i mediene i denne debatten og hvordan påvirker disse medierammene som skapes?

Hvordan påvirkes medierammene av avisenes og skribentenes politiske og ideologiske ståsted?

¹ Tolkingrammer i medierte tekster blir her karakterisert som medierammer. De engelske uttrykkene er "frames" og "media frames".

For å svare på disse problemstillingene vil jeg foreta en analyse av medietekster. Til det trenger jeg et teoretisk og metodisk utgangspunkt. Som nevnt vil jeg se på hvilke medierammer som finnes i denne debatten. For å gjøre dette vil jeg ha en gjennomgang av debatten slik den fremsto i norske aviser og plassere denne i forhold liknende debatter i andre europeiske land. Så vil jeg foreta en kvantitativ analyse for å finne ut noe om omfanget av debatten og hvilke stemmer som kommer til orde. Deretter vil jeg foreta en kvalitativ analyse av et utvalg artikler fra hver av avisene der jeg identifiserer og beskriver medierammene som brukes. Som teoretisk utgangspunkt vil jeg trekke linjene i analysen til begrepene orientalisme og ”oss og de andre”.

1.2 Analysemateriell, avgrensning og oppgavestruktur

For å belyse disse problemstillingene blir valget av analysemateriell viktig. Norske medier består både av aviser, tv, radio og nettredaksjoner. Forskjellige formater skaper selvfølgelig forskjellige journalistiske praksiser, men det norske mediebildet er forholdsvis homogent (opptatt av de samme tingene), og hijabdebatten forekommer i alle typer norske medier. Dermed blir avgrensningen av analysemateriellet en utfordring. For en oppgave av denne størrelsen er det naturligvis ikke mulig å gi et totalt bilde av hvordan debatten forløp i alle de ulike mediene. Man må velge bort det meste for å kunne danne seg en oversikt og si noe fornuftig om det materialet som skal analyseres. Mitt valg i denne analysen har falt på aviser som er forskjellige ideologisk eller politisk.

Valg av avis

Jeg har valgt et utvalg av aviser utgitt i Oslo. Det er flere grunner til dette. For det første vil disse avisenes fremstilling nå ut til et sammensatt publikum både når det gjelder kultur og religion som en følge av befolkningssammensetningen i Oslo, og derfor har avisene en naturlig interesse i å skrive om denne debatten. For det andre vil det sannsynligvis av samme grunn være et stort engasjement på kommentarplass og i form av leserinnlegg i disse avisene. For det tredje vil valget av Oslo-aviser gi en større nærhet til kildene i analysematerialet. Det vil si de journalistene som har skrevet om denne debatten, og sentrale aktører som kommer til orde i disse sakene og gjennom debatt- og leserinnlegg.

Jeg vil ta for meg fem aviser som alle har redaksjon og blir distribuert i Oslo-området. Disse avisene er Aftenposten morgenutgaven og Aftenpostens aftennummer², Dagsavisen, Vårt Land og Klassekampen. Å velge fem aviser gir et sammenlikningsgrunnlag som burde

² Grunnen til å skille Aftenpostens morgen- og aftennummer er at selv om de har samme eiere, sitter i samme bygg og har et utstrakt samarbeid, er det to uavhengige redaksjoner og to utgivelser.

være bredt nok til å si noe om hvordan denne debatten ble fremstilt i norske medier. Disse avisene har både forskjellige redaksjonelle linjer, eierforhold og historie. Det kan være interessant å se om slike forskjeller er med på å påvirke fremstillingen av denne debatten i de ulike avisene og i så fall hvordan dette kommer til uttrykk gjennom de medierammer som blir valgt for fremstillingen av debatten. Det er svært interessant å se i hvilken grad redaksjonell linje og politisk tilhørighet vil påvirke valget av medierammer.

Analyseperiode og søkeord

Min analyseperiode strekker seg fra oktober 2003 da den norske hijabdebatten oppsto i kjølvannet av det franske lovforbudet mot religiøse symboler i den offentlige skolen, og frem til februar 2006, da striden rundt karikaturtegningene av profeten Muhammed gjorde at denne debatten forsvant fra de avisene jeg har med i min analyse. Jeg har brukt søk i databasen A-tekst³ som utgangspunkt for å finne frem til artikler. Jeg begynte med et søk på Aftenpostens artikler (både morgen- og aftenutgaven), med søkerordene: **Hijab, hodetørkle, tørkle og skaut**, uten tidsbegrensning. Selv om ordet hijab forekommer sporadisk før høsten 2003, er det da selve debatten setter i gang og hijab blir et vanlig ord i bruk. Dermed gjennomførte jeg søk fra oktober 2003 til februar 2006 i Dagsavisen og Klassekampen. Jeg har brukt utskrifter av artiklene som analysemateriell. Vårt Land finnes ikke på A-tekst, så her har jeg gått igjennom mikrofilm fra Nasjonalbiblioteket i Oslo. Tidsperioden her er den samme, fra oktober 2003 til desember 2005⁴. Jeg har i tillegg fortatt søk på avisens hjemmesider, der et utvalg artikler ligger ute fra dato og ett år tilbake, slik at jeg også har fått med januar 2006 for Vårt Land. Også her er utskrifter av artiklene selve analysemateriellet.

Problemer og avveininger ved valg av analysemateriell

Valget av medium og medier til en slik analyse kan problematiseres. For det første er avis som medium lett å velge fordi analysemateriellet er lett å få tak i (for eks A-tekst eller kopi av artikler), og er lett å arkivere og bla i. En analyse av radio eller fjernsyn stiller helt andre krav til utstyr i innsamlingen av materiale og er også mer teknisk krevende å analysere. Dermed blir ofte disse valgt bort om analysemateriale, samtidig som mange mennesker har disse mediene som sine primære kilder til informasjon og kunnskap om det som skjer i samfunnet (Allern, 2001a, s. 59). Dermed blir det en skjevhet mellom disse medienes utbredelse i bruk og forskingen som utføres på dem. For meg vil likevel de praktiske fordelene ved å velge avis

³ A-tekst er en norsk databasen med tekstarkiv for 18 aviser, tidsskrifter og telegrambyrå. Databasen drives av selskapet Retriever, som er eiet av Aftenposten og Schibsted.

⁴ I den perioden analysen har blitt gjennomført, hadde ennå ikke mikrofilm av Vårt Land kommet til Nasjonalbiblioteket.

som analysemateriell veie så tungt at dette blir materialet for også denne analysen. Et annet argument er at formatet til avismedier gjør at de ofte har fyldigere og lengre dekning av hendelser enn andre medier kan ha.

Ved å velge avis som eneste medium i analysen, risikerer jeg å overse viktige og innflytelsesrike stemmer eller problemstillinger som ble tatt opp av andre medier. Men det homogene norske mediemiljøet gjør at mediene overlapper hverandre i innhold. Dermed er det sannsynlig at de aktive stemmene og de mest utbredte argumentene i debatten går igjen i de ulike mediene. Avis er også det mediet som er mest åpent for debattanter og innlegg fra brukere av mediene, kanskje med unntak av nettaviser. Dermed kan det være naturlig å anta at man finner en mer variert debatt i avismediene enn særlig i radio og tv-medier.

Gjennom det elektroniske søket i A-tekst fanger jeg sannsynligvis opp de artiklene som er om hijabdebatten i avisene som er tilknyttet dette systemet. A-tekst har blitt kritisert for å være unøyaktig og ikke fange opp alle artikler fra papirutgavene til avisene, ikke minst når det gjelder byråstoff som er publisert (Srebrowska, 2005, s.40-43). Jeg har ingen indikasjoner på at dette er tilfellet for meg, men jeg har ikke hatt noen gjennomgang av papirutgavene for de avisene som finnes i A-tekst. En annen ulempe med A-tekst er at jeg bare får tilgang på selve teksten, og ikke mulighet til å se artiklene slik de fremstod på trykk, med bilder, overskrifter og plassering i avisen. Jeg mister konteksten artikkelteksten stod i. Dette problemet har jeg ikke i gjennomgang av mikrofilm. Her kommer konteksten til artikkeltekstene klart frem. Ulempen med mikrofilmsøk at det er lett å overse saker når man går igjennom mikrofilmer for en så lang tidsperiode som jeg har gjort. Siden mitt anliggende er selve teksten og de medierammene som kan identifiseres i den, vil den manglende konteksten for artiklene i A-tekstsøkene likevel ikke ha stor betydning for de funnene jeg gjør.

Oppgavens struktur

Etter innledningen tar kapittel 2 opp det teoretiske rammeverket i oppgaven. Først vil jeg redegjøre for noen sentrale journalistiske begreper og forskjellige journalistiske sjangrer. Jeg vil også peke på kriterier som ligger til grunn for utvelgelse av saker, såkalte nyhetsverdier. Deretter vil jeg redegjøre for de to viktigste teoretiske tilnærmingene for analysen av medierammene i hijabdebatten, orientalismen og skillet mellom ”oss og de andre”.

Orientalismen handler om hvordan det historisk har vært en tradisjon for å fremheve ”Vestens” egenskaper over ”Orientens”⁵, og hvordan denne fremstillingsformen også gjennomsyrrer dagens oppfattelse av forskjeller i verdenssamfunnet. Orientalismen er

⁵ Jeg kommer tilbake til definisjoner av hva som ligger i begreper som Vesten og Orienten.

interessant fordi det særlig er islam og muslimer som fremstilles som annerledes og truende. I tillegg vil jeg legge vekt på hvordan mediene gjennom sine fremstillinger innfører at naturalisert skille mellom de som tilhører "oss" og de som oppfattes som fremmede eller annerledes. Disse fremstillingsformene henter ofte sine forestillinger fra orientalismen. Jeg vil også ganske kort komme inn på begrepet hegemoni, som handler om hvordan noen fremstillinger blir naturalisert og oppfattet som sunn fornuft, uten at det reflekteres over hva eller hvem som skaper disse fremstillingene.

I kapittel 3 beskriver jeg metoden som brukes i oppgaven. Jeg vil først redegjøre for hvorfor jeg har valgt en kombinasjon av kvantitativ innholdsanalyse og kvalitativ rammeanalyse som verktøy og hvordan en slik kombinasjon kan styrke analysen.

Kapittel 4 gir en gjennomgang av debatten slik den fremsto i de fem avisene som er med i analysen. Først plasserer jeg den norske hijabdebatten inn i en europeisk sammenheng for å gi et bilde av hvorfor den i det hele tatt oppstår her til lands. Så tar kapitlet for seg hendelsesforløp og forskjellige faser av den norske hijabdebatten. Jeg vil også se på hvilke aktører som fremstår som sentrale både når det gjelder kilder og som debattanter.

Den kvantitative analysen av alle artiklene i utvalget følger i kapittel 5. Denne analysen kan si noe om omfanget, intensitet og svingninger som debatten hadde. Analysen vil også ta for seg hvem som kom til orde i debatten, og se om den er tuftet på konkrete hendelser rundt bruken av hijab eller om den preges av meningsutveksling rundt ulike standpunkt.

Kapittel 6 er en kvalitativ analyse av utvalgte artikler fra hver av de fire avisene som er med i analysen. Jeg vil benytte meg av teorien og metoden som er beskrevet i kapittel to og tre og definere hvilke medierammer de ulike avisene benytter seg av og hvordan dette påvirker fremstillingen som skapes av hijabdebatten i de ulike avisene. Hensikten blir å se om det er et polarisert eller nyansert bilde av muslimer og islam som trekkes opp gjennom hijabdebatten.

Konklusjon og oppsummering avslutter oppgaven i kapittel 7, der jeg beskriver mine funn og hva jeg mener å kunne konkludere med i forhold de problemstillingene jeg har belyst gjennom oppgaven. Jeg vil også sette disse konklusjonene inn i en større sammenheng og peke veien videre for andre problemstillinger som kan ledes ut av disse.

2 Teoretisk rammeverk og begreper

Hijabdebatten handler om kvinneundertrykkelse, rettigheter, religion, arbeidsmiljø og utdanning. Det er en nyhetsfortelling som foregår både i avisenes nyhetsspalter og på kommentar og kronikkplass. I dette kapittelet vil jeg redegjøre for hvilke teorier som skal brukes for å besvare problemstillingene i denne oppgaven. Jeg vil konsentrere meg om begrepene og fremstillingene som brukes av deltakerne i hijabdebatten og se på hvilke medierammer disse skaper og hvordan de brukes i debatten. For å gjøre dette trenger jeg teori om journalistiske sjangere og begreper, samt teori om fremstilling av minoriteter i mediene og hvorfor det finnes et skille mellom ”oss og de andre” i denne fremstillingen.

For å belyse dette tar jeg utgangspunktet i begrepet orientalismen (Said 2004). Fra dette historiske utgangspunktet for hvorfor det er skapt et skille mellom ”vesten” og resten av verden, vil jeg se på hvordan mediene gjennom forskjellige fremstillinger bruker prinsippet om ”oss og de andre” og hvordan dette arter seg både i en norsk kontekst (Eide og Simonsen 2005, Lindstad og Fjeldstad 2005, Gullestad 2002), og i en mer overordnet vestlig sammenheng (Allan 2004). Jeg vil også ta for meg begrepet hegemoni (Allan 2004), og se på hvordan dette kan påvirke og legge føringer på hva som oppfattes som naturlige og opplagte fremstillinger av minoriteter i norske medier.

2.1 Medieteorier

For å kunne beskrive hvilke medierammer som eksisterer i hijabdebatten og forklare hva disse består av, er det viktig å kontekstualisere stedet disse rammene forekommer, nemlig i norske nyhetsmedier. Selv om jeg skal forholde meg til det som er uttrykt i teksten, har hvordan disse uttrykkene og fremstillingene oppstått også en betydning for hva som står. Derfor vil jeg her kort redegjøre for noen trekk ved norske nyhetsmedier, og deretter vil jeg beskrive ulike journalistiske sjangrer og hvordan sjangrer kan påvirke valg av medierammer. Jeg vil også beskrive ulike nyhetsverdier for å si noe om hvordan mediernes interesse for en sak eller et sakskompleks vekkes.

Det norske mediebildet, fem aviser med ulike tradisjoner

For å se om ulike aviser opererer med ulike medierammer i forhold til hijabdebatten, er det viktig å plukke ut aviser som har forskjellige politiske og ideologiske standpunkt. Det norske mediebildet har en særegen historie som danner utgangspunktet for noen av de forskjellige avisene jeg har med i utvalget. Norsk avispresser utviklet tidlig et trekk der avisene hadde tilknytning til ulike politiske partier, og denne politiske eierstrukturen holdt seg for enkelte

aviser helt opp til begynnelsen på 90-tallet. Denne partiavistradisjonen gjorde det norske mediebildet oppdelt og ideologisk rettet. Særlig Arbeiderpartiet har sterke tradisjoner med eierskap til aviser, men også Venstre og Høyre har hatt mange aviser som sine talerør. En konsekvens av dette var at det ofte var minst to konkurrerende aviser i byer og tettsteder, og at disse hadde hver sin ideologiske retning. I tillegg til denne dominerende ideologiske oppdelingen mellom konservative, liberale og sosialdemokratiske aviser, som ofte var knyttet til en region eller et lokalt område, vokste det også frem nisjeaviser som hadde andre ideologiske eller verdimeslige syn. Disse var ofte riksdekkende og sterke meningsbærere innfor den ideologien eller tenkesettet de representerte (Bastiansen og Dahl 2003). For mine fem aviser gjelder følgende:

*Aftenposten*⁶ ble startet i 1860 og har alltid vært en uavhengig avis med konservative sympatier, og hadde lenge betegnelsen Høyreavis. Som følge av avpolitiseringen av norske aviser forsvant dette stemplet utover 80-tallet. Aftenposten var i likhet med mange konservative organisasjoner vennlig innstilt til en del av de antidemokratiske bevegelsene i mellomkrigstiden og sterkt antikommunistiske og pro-amerikanske i etterkrigstiden. Nå har avisen mindre uttalte politiske synspunkter men kan sies å være en verdikonservativ avis. Avisen er eid av Norges største mediekonsern Schibsted, og morgenavisen er landets nest største avis, mens aftenutgaven er landets fjerde største.

Dagsavisen (tidligere Arbeiderbladet) ble etablert i 1884, og var lenge Arbeiderpartiets viktigste politiske organ. Blant annet satt avisens redaktører i partiets sentralstyre, og avisen var svært lojal mot Arbeiderpartiets politikk gjennom hele etterkrigstiden. Avisen ble helt partipolitisk uavhengig først i 1997, og har fortsatt en sosialdemokratisk profil.

Klassekampen ble grunnlagt i 1969 med bakgrunn i striden rundt Sosialistisk Folkeparti og ble etter hvert partiorgan for det venstreradikale partiet AKP(m-l). Avisen rolle som partiorgan ble oppgitt i 1991. Avisen definerer seg som en riksdekkende dagsavis på venstresiden, og har i følge seg selv som mål å drive kritisk og seriøs journalistikk med allsidige politiske og økonomiske avsløringer av utbytting, undertrykking og miljøødeleggelser.

Vårt Land ble etablert i 1945 og er en dagsavis med kristen formålsparagraf. Avisen er opptatt av troens rolle i nyhetsbildet og i de hendelser som skjer. Den har alltid vært partipolitisk uavhengig, men har bånd til flere kristne organisasjoner. Den er riksdekkende.

⁶ Her skiller jeg ikke mellom morgen- og aftennummeret fordi eierforhold og historisk utvikling er lik.

Journalistiske sjangrer

I hijabdebatten er det mange faktorer som spiller inn for hvordan fremstillingen blir. For å skjønne hvordan medierammer fungerer i en tekst er det viktig å se på hva slags type tekster som eksisterer i aviser, og hvordan de ulike journalistiske sjangrene fungerer. Det finnes ikke vanntette skott mellom de ulike journalistiske sjangrene, og glidende overganger kan gjøre det vanskelig å definere hvilken sjanger en journalistisk tekst hører inn under. Det finnes hybrider av alle de journalistiske sjangerne, og mye journalistikk krysser grensene mellom dem. Men i følge Sigurd Allern (2001b, s. 101-102) kan man definere følgende som de journalistiske hovedsjangrene:

Nyhetsjangeren omfatter en rekke undersjangrer som melding, referat, intervju og notis. Nyheter blir nyheter gjennom en journalistisk fortolkning av hva som er nytt og interessant, og kan være både dramatiske og uventede hendelser eller planlagte og regisserte begivenheter. I nyhetsjournalistikk vil det som i all annen journalistikk være fortolkninger og vurderinger som ligger til grunn for fremstillingen som gis. Hva som defineres som en nyhet har sammenheng med nyhetskriterier som blir beskrevet nedenfor. De vanligste formene av nyhetssjangeren er nyhetsmeldingen, nyhetsreportasjen og den aktuelle bakgrunnsartikkelen. Nyhetsmeldingen kan være en notis, et intervju eller et referat. Notisen er en kort nyhetstekst som ofte kan være byråproduserte, og har lav prioritet som nyhetsformidler men er viktig for stoffmiksen i de fleste aviser. I nyhetsreportasjen formidler journalisten nyheter fra en bestemt hendelse eller miljø. Det journalistiske idealet er ofte her å formidle korrekte fakta, spisse saken så den blir interessant å lese og at journalisten ikke gir personlige vurderinger eller er synlig i saken som subjekt. Bakgrunnsartikkelen gir kunnskap og bakgrunnsinformasjon om en aktuell sak og utdyper denne.

Featuresjangeren er mer personlig og personbeskrivende journalistikk. Hensikten er ofte å tegne et bilde eller gi en dypere beskrivelse av en person eller en hendelse, gjerne med et mer malende eller karakteriserende språk. Den skiller seg fra nyhetssjangeren ved at journalisten gjerne er synlig i teksten og byr på seg selv. Det er flere former for feature. En er featurereportasjen som kan gå i dybden på et tema eller en sak. En annen er portrettintervjuet som tegner et dyptgående bilde av en enkeltperson.

Kommentarsjangeren skiller seg ut fordi den skal reflektere skribentens holdninger eller meninger og være mer subjektiv enn idealet er for nyhetsjournalistikken. Kommentarer kan skrives både av redaksjonelle medarbeidere og av eksterne skribenter. Eksterne innlegg kommer både fra privatpersoner og mer formelle aktører som vil få frem sitt syn. Ledere i avisen er ofte usignert for å markere at dette er avisens mening og ikke en enkeltpersons. Det

finnes flere typer av kommentarstoff, de vanligste forekommende i mitt materiale er kronikker, leserinnlegg, debattinnlegg eller kommentar og ledere.

Nyhetsverdier

En annen viktig faktor som kan si noe om hvordan fremstillinger i hijabdebatten skapes, er hvilke kriterier som fører til at noe blir nyheter i utgangspunktet. I den forbindelse kan man spørre om det finnes noen felles regler eller mekanismer som gjør at en sak blir interessant for journalister og nyhetsmedier. Det kan være tilfeldigheter som gjør at noen hendelser blir nyheter og andre ikke, og det vil alltid være ulike oppfatninger av hva som er viktig og vesentlig.

Mer eller mindre ubevisst ligger det likevel noen felles kriterier i bunn for hva som utgjør og skaper en nyhet, såkalte nyhetsverdier. Man snakker ofte om at det dreier seg om en nyhetskultur som eksisterer i den enkelte redaksjon. Disse nyhetsverdiene skal hjelpe journalisten å rettferdiggjøre valget av noen hendelser som nyheter framfor andre hendelser, og begrunne dette valget (Allern, 2001b, s. 57). Disse verdiene blir ofte oppsummert som vesentlighet (relevans), identifikasjon (leserens mulighet til å identifisere seg med stoffet), sensasjon (hvor overraskende eller oppsiktsvekkende er saken), aktualitet (tidsperspektivet) og konflikt (strid og uenighet). Disse kriteriene er som sagt ikke absolutte og markedsorienteringen til nyhetsmediet vil ofte påvirke hva som vesentlig og interessant. Hva slags konkurransesituasjon mediet er i kan være et eksempel på dette (Allern 2001b). Det vil også være ulik vekt på de ulike nyhetsverdiene i forhold til hva slags type nyhet det er snakk om.

Umiddelbart kan det virke som hijabdebatten ikke oppfyller særlig mange av disse nyhetsverdiene, og man kan spørre seg hvorfor hijabdebatten fikk en så stor plass i nyhetsmediene. Men hvis man tenker på hijabdebatten som en konflikt mellom ulike standpunkt om et tema som har nærhet og/ eller relevans for leserne i de avisene jeg tar for meg (Oslo-området) kan det kanskje forklare noe av oppmerksomheten hijabdebatten har fått.

Kildene

Hvordan hijabdebatten fremstilles preges også av hvem som kommer til orde i debatten. I de journalistisk skrevne sakene er valg av kilder en viktig faktor for hvordan fremstillingen blir og hvilke medierammer som formidles. En kilde "er en person som gir opplysninger, altså kildemateriale, til en journalist. Kilden kan bli intervjuet og sitert, eller gi tips og bakgrunnsopplysninger journalisten kan bruke" (Allern, 2001b, s. 161). Kilder kan også være skriftlig eller audiovisuelle dokumenter, eller journalistens egne observasjoner av en hendelse

(ibid). Uansett hva kildematerialet er har kvaliteten på materialet betydning for fremstillingens troverdighet og mediernes troverdighet generelt. Man kan trekke frem tre faktorer som øker kvaliteten på informasjonsverdien i kildematerialet. Det er faktaorienterte sitater, antallet siterte kilder og forekomst av bakgrunnsinformasjon. I tillegg er det viktig at nyhetsmediene fritt kan velge de kildene de måtte ønske. Uten å si at regelen ”jo flere kilder jo bedre” alltid gjelder, hevder Allern at det er en sammenheng mellom antall kilder som brukes og det faglig-journalistiske nivået i den samlede nyhetsproduksjonen. Flere undersøkelser viser at en overvekt av avisartikler kun har en kilde, samtidig som det også er et stort innslag av kildeløse artikler og anonyme kilder som brukes (ibid, s.163-168).

I tillegg til hvor mange og hvilke typer kilder som brukes er det av stor betydning hvem kildene er. Valget av kilder man bruker blir bestemt av hva det er man skriver om. Igjen viser undersøkelser at norske mediers kildevalg retter seg mot det man kan kalles samfunnets elite. Det vil si politikere, næringslivsledere, representanter for store organisasjoner og eksperter, altså folk med spesialkunnskap innenfor et fagfelt (ibid, s. 169-175). Dette får den konsekvensen at ”den vanlige mann og kvinne” har mindre mulighet til å bli hørt i den pågående samfunnsdebatten enn samfunnseliten har. Det som kalles konsekvenskilder, for eksempel de som opplever på kroppen politiske vedtak eller blir direkte berørt av hva næringslivet foretar seg, er også aktuelle kilder for mediene. Case-journalstikk der man går ut og snakker med vanlige folk for å få reaksjoner er et mye brukt grep. Men mediene ender likevel ofte med å kun forholde seg til elitekildene i mange saker. Disse brukes også til å snakke på vegne av folk og forklare hvordan situasjonen ”egentlig” er. Denne topptunge kildebruken har også konsekvenser for hvilket kjønn kildene i norske medier har. Det er fortsatt slik i det norske samfunnet at et stort flertall av de som innehar såkalte eliteposisjoner, og som dermed er det fortrukne kildevalget i mange saker, er menn. Dermed blir det også en skjev representasjon kjønnsmessig fordi enkilde-journalistikken favoriserer menn i ledende posisjoner i samfunnet (ibid, s. 186-199). Når kvinner kommer til ordet, er de mest bruk som representanter for den ”vanlige personen i gata”.

Et tilleggsaspekt ved kildevalg er journalistens kjønn. Spørsmålet er om kjønn på journalist har betydning for hvilke kilder journalisten velger. Det er ikke en annen type journalistikk som presenteres av kvinner enn av menn, og det rådende nyhetskulturen i redaksjonen der journalisten jobber har stor innflytelse på hvordan saker fremstilles. Men i tillegg til nyhetskulturen på det stedet der journalisten jobber, vil kildevalget også preges av ”journalistens personlige erfaringsbakgrunn, sosiale nettverk og holdninger” (ibid, s. 200). Dermed er det naturlig å anta at kjønn vil ha en viss betydning for valg av kilder.

Forholdet mellom kilden og journalisten har også betydning for fremstillingen av en sak eller et tema. Dette forholdet kan beskrives som en forhandling om kontroll over den fremstillingen som skapes. Kilder har ofte egne interesser i hvordan en sak fremstilles og i hvilke saker som blir nyheter. Det er flere typer relasjoner mellom journalister og kilder (Allern, 1997, s. 251). *Kommersielle markedsrelasjoner* handler om at nyhetsmediene kan abonnere på ulike nyhetstjenester, eller kjøpe informasjon av ulike kommersielle registre eller benytte andre kommersielle opplysningstjenester. *Rettighetsrelasjoner* handler om å ha fri tilgang på informasjon gjennom lovreguleringer som for eksempel offentlighetsloven. Dette kan for eksempel være postjournaler eller offentlige utredninger og registre. *Uegennyttige relasjoner* handler om når kilden og journalisten deler en oppfatning av at informasjonen kilden sitter på har samfunnsmessig interesse og betydning. Dermed oppfyller de nyhetsorganisasjonens prinsipp og offentlighetens rett til å vite, og har et felles mål med offentliggjøring av informasjonen. *Forhandlingsrelasjoner* handler om aktører som ivaretar sine egne interesser og dermed forhandler med journalisten om hvordan fremstillingen skal bli. Dette kan for eksempel være at kilden har informasjon som journalisten trenger, men stiller betingelser for å gi fra seg denne informasjonen.

For hijabdebatten vil spørsmålet om hvordan kildene påvirker fremstillingen være interessant på flere måter. For det første er de som bruker hijab kvinner, de representerer som oftest en minoritet og de har sjelden posisjoner som gjør dem til elitekilder for journalister. Dermed er de langt unna det foretrukne kildevalget til norske medier. Det som blir interessant er om muslimske kvinner slipper til orde i hijabdebatten og kan representere seg selv, eller om det er elitekilder som politikere, organisasjoner eller universitetsansatte islameksperter som fører ordet i denne debatten. Det vil også være interessant å om hvem journalisten er, påvirker fremstillingen. Vil for eksempel en muslimsk mannlig journalist bruke andre kilder og ha en annen fremstilling enn en ikke-muslimsk kvinnelig journalist? Et siste aspekt er å se hvilke relasjoner mellom kilder og journalister som kan påvirke fremstillingen. Det er ingen store kommersielle interesser knyttet til hijaben, noe som kanskje skulle gi lite forhandlingsrelasjoner. Til gjengjeld er det en symboldebatt og dermed kan man regne med å finne mer uegennyttige relasjoner fra kilder som ønsker å opplyse allmennheten om sine synspunkter på hijabbruken.

2.3 Orientalismen

I sin bok om den romerske republikken forteller Tom Holland hvordan Romerrikets ekspasjon førte til at stadig nye folkegrupper kom til Roma for å drive handel eller bosette seg. Dette

vakte sterke reaksjoner hos den etablerte romerske eliten som så på denne immigrasjonen fra både Europa, Asia og Afrika som en trussel mot de romerske verdiene og romersk tradisjon. Det ble skapt en frykt for at Roma skulle overveldes av barbariske og fremmede skikker (Holland, 2003, s. 333).

Frykten for det fremmede og skepsisen til andre kulturer har vært fremtredene i de fleste sivilisasjoner gjennom historien. Men de siste par hundre årene har det i den vestlige verden vokst frem en institusjonalisert måte å forholde seg til og tenke rundt disse ”andre” (altså de som ikke defineres som en del av den vestlige verden) på. I følge litteraturviteren Edward Said (2004)⁷ gjennomsyrrer denne tankemåten de fleste fagområder og studier av ikke-vestlige samfunn. Denne fremstillingen omtaler han som orientalismen. Orientalismen handler om vestlige oppfatninger av Orienten⁸, slik den har blitt fremstilt historisk gjennom tradisjonen med orientalske studier hos vestlige forfattere, vitenskapsmenn og forskere.

Said er opptatt av hvordan fremstillinger skapes og på hvilken måte de bidrar til å danne vår oppfattelse av hva som er sant og riktig eller naturlig. De dominerende fremstillingene blir hegemoniske og danner derfor grunnlaget for vår oppfatning av Orienten. Dette beskriver Said gjennom fire fremstillinger som han mener preger orientalismen. For det første er det en fremstilling av Vesten som rasjonell, utviklet, human og overlegen. Orienten er motstykket, villfaren, underutviklet og underlegen. For det andre mener han at abstraksjoner eller myter om Orienten, særlig hentet fra fremstillingen om en ”klassisk” orientalsk sivilisasjon, alltid foretrekkes fremfor bevis hentet fra moderne orientalsk virkelighet. For det tredje er Orienten evigvarende, ensartet og ute av stand til å definere seg selv. Dette fører til at en generalisert og systematisk måte å beskrive Orienten på som fra et vestlig synspunkt blir sett på som objektiv og sann. Den fjerde og siste fremstillingen er av Orienten som noe som enten bør fryktes eller kontrolleres (Said, 2004 s. 327).

Said mener disse fremstillingene fortsatt preger vestens oppfatning av det orientalske, og at Vesten har hatt behov for Orienten som en måte å fremheve seg selv. For meg vil det være viktig å se om jeg kan spore disse fremstillingene i hijabdebatten, og om Said har rett i at disse fremstillingsformene fortsatt preger ”vår” oppfatning av ”de andre”.

⁷ Boka kom ut første gang i 1978, og har senere kommet i revidert utgave flere ganger.

⁸ Begrepet Orienten brukes her i vid forstand og dekker et geografisk område som strekker seg fra Marokko til Kina, og dermed ikke nødvendigvis har noen felles trekk. Det viktigste trekket ved Orienten sier Said at det *ikke* er i Europa (eller Nord-Amerika).

Orientalismen om Islam og muslimer

Som en del av beskrivelsen av orientalerens annerledeshet, spiller religionen en viktig rolle. Og det er islam som blir mest angrepet. Said viser hvordan islam opp igjennom historien har blitt beskrevet som en mindreverdige og bakstreversk religion av orientalistene og av vestlig forskning generelt. Det oppsto en følelse av fremmedgjøring for orientalistene i et møte med en kultur som var vesensforskjellig fra deres egen. Denne fremmedgjøringen førte ikke til at man reflekterte over egen kultur og prøvde å lære noe om den ut i fra disse nye erfaringene. I stedet slo man simpelt hen fast at europeisk kultur var den islamske overlegen og islam ble ansett som en nedbrytende og farlig del av Orienten (Said, 2004, s. 284). Denne fremstillingen har også et religiøst aspekt som handler om det kristne Vestens overlegne sivilisasjon i forhold til islams sivilisasjon. Disse forestillingene ble en del av den orientalske tradisjonen i løpet av nittenhundretallet og fremstillingen har holdt seg som en standarddel av orientalsk utdanning opp til vår tid (ibid). Dermed er det disse fremstillingene som gjelder for muslimer den dag i dag. Orientalismens fremstilling av islam slik den eksisterer i dag deler Said opp i fire deler, på samme måte som han deler opp fremstillingen av Orienten generelt.

For det første forteller Said hvordan muslimen fremstilles i dag som en som innehar en negativ verdi. Muslimen er et forstyrrende og til dels truende element for vestens eksistens (ibid, s311). Han eller hun kjennetegnes blant annet som en oljeleverandør, men er ikke troverdig eller pålitelig nok til å forvalte disse ressursene selv. Gjennom dette eierskapet av disse enorme og verdifulle ressursene truer muslimene det frie demokratiske og stabile vesten. Derfor går vesten inn og "ordner opp" (som for eksempel USAs invasjon av Irak), når den muslimske araber blir for ustabil eller truende. Gjennom dette får vesten en mulighet for å intervensere og innføre vestlige verdier og direkte kontroll i den islamske verden. Bak dette ligger det også en frykt for jihad⁹. Muslimene søker verdensherredømme, og tross all sin inkompetanse og underlegenhet har de en styrke i sitt antall. Said forteller hvordan muslimer ofte fremstilles som en masse med mennesker, uten identitet, personlige kjennetegn eller erfaringer. Bilder av muslimer viser ofte masseraseri eller nød (ibid, s. 312). Said mener at disse bildene formidler en trussel om jihad, at muslimene med sin aggressivitet og sitt folketall truer den vestlige verden. Det ligger også en oppfatning i fremstillingen til orientalismen at islam er nært knyttet til vold. Said trekker frem flere eksempler på hvordan moderne lærebøker og artikler fremstiller muslimer som språklig fokusert på vold og at de har et bombastisk språk. Muslimer er også genetisk disponert for svik, og det som knytter folk i

⁹ Jihad har rekke med betydninger, fra åndelig indre kamp via å prøve å oppnå tro til hellig krig. I Vesten brukes ordet ofte i den siste sammenhengen.

Midtøsten sammen er ikke felles interesser og ønske om et bedre liv, men et felles hat mot jødene, Israel og Vesten (ibid, s. 313).

Den andre fremstillingen gjelder det Said kaller politikk for kulturelle forbindelser (ibid, s. 319). Dette handler om særlig amerikanske forskeres behov for å forstå islam etter den andre verdenskrig, da USA var blitt en verdensmakt og kjempet om anerkjennelse og innflytelse i Midtøsten i konkurranse med kommunismen og islam (ibid, s. 321). Dette var viktig både politisk og økonomisk, og det ble bruk mye ressurser på denne forskingen. Said hevder at denne forskingen beholdt de tradisjonelle orientalske holdningene som var blitt utviklet i Europa, fordi hensikten var som før imperialisme og kontroll. Denne fremstillingen er islams (og Orientens) manglende evne til fornyelse (ibid, s. 324-326)¹⁰. Islam som vesen har ikke i seg den vestlige modernismens objektivitet, og siden den mangler dette forblir islam umoderne og uforandret. Gjennom orientalismen har det blitt etablert sannhet at den eneste muligheten islam har til å forandre seg er hvis den benytter seg av vestlige metoder, som objektivitet, demokrati og modernisme. Islam fremstilles som en kultur ute av stand til å granske seg selv ut fra og av de menneskene som tilhører denne kulturen sine egne erfaringer. Det må andre (vestlige) øyne inn for å skape fremdrift innen det islamske. Det beskrives også bare ett islam, som om variasjoner innen for dette enorme området ikke fantes. Begrepet islam brukes både til å beskrive samfunn, religion og historie på en gang. Dermed er heller ikke muslimer interessante som kilder for studiet av islam og hva islam består av. Et utslag av denne tankemåten kan kanskje sees på bruken av ikke-muslimske eksperter når islam skal beskrives eller forklares i norske medier. Det er bedre med en professor fra Blindern enn en imam for å fortelle om muslimer og islam.

Det tredje aspektet er fremstillingen av muslimers personlige egenskaper. Orientalisten skriver om, mens orientaleren blir beskrevet. Passivitet er muslimens rolle mens den førstnevntes har evnen til å iakttas og studere. Muslimene er fastlåste og varige og trenger kunnskap om seg selv. Dette får de av orientalistene (ibid, s. 335). Forholdet mellom de to handler om makt. Said forteller om personkarakteristikk som kjennetegner orientaleren, og dermed også muslimen (ibid, s. 337)¹¹. De mangler disiplin, evne til samarbeid, går halv hjertet inn for ting, og klarer ikke gjennomføre kollektive handlinger til felles beste. Det er to ting som ofte går igjen i beskrivelsen av orientaleren, og det er antall og

¹⁰ Her bygger Sids gjennomgang på den marokkanske historikeren Abdullah Larouis kritikk av den østerriksk - amerikanske vitenskapsmannen Gustave von Grunebaum, som Said mener nærmest har en avsky for islam. Grunebaums forskning har hatt stor innflytelse på amerikanske Midtøsten-studier etter 2. verdenskrig.

¹¹ Said veksler ofte mellom begrepene orientaler, araber og arabisk muslim i denne delen, og jeg velger å tolke alt innenfor betegnelsen muslim fordi eksemplene som brukes handler om det muslimske Midtøsten.

forplantningsevne (ibid, s. 338). Den muslimske patriarkalske familien er en viktig del av identiteten og muslimens potensial leveres ut gjennom hans eller hennes evne til forplantning. Dermed reduseres muslimen til et seksualisert vesen, som også blir skremmende fordi han/hun reproducerer seg selv i det uendelige. Dette kan eksemplifiseres gjennom norsk samfunnsdebatt der flere bøker tar for seg muslimers vekst i antall på grunn av familietradisjoner og antall barn, og argumenter for at dette truer norske verdier og den norske samfunnet som helhet (Berg 2007).

Den fjerde og siste fremstillingen Said tar opp er selve begrepet Orienten. Orienten er en skapt enhet, og selve tanken om at noen er grunnleggende annerledes fordi de tilhører et annet geografisk område, religion, kultur eller etnisitet er tvilsom i seg selv (Said, 2004, s. 350). Likevel blomster orientalismen som aldri før. Said mener det er grunn til bekymring fordi orientalismen også har spredd seg til Orienten. Det vil si at orientalismen dukker opp i den fremstillingen muslimer har av islam. Orientalismen har gjennomslag på den kulturelle og politiske siden som Said hevder er sterkt påvirket av europeiske og amerikanske modeller, for eksempel i Midtøsten. I tillegg ligger den islamske verden etter når det gjelder produksjon av lærdom, kultur og vitenskap. Dette skyldes dels at universiteter og skolevesen ligger etter det vestlige og dermed bare kan reprodusere tanker og ideer fra disse. Det skapes ikke nye og originale tanker og ideer som er eksplisitt islamske eller arabiske (ibid, s. 352). En siste ting som skaper dette avhengighetsbåndet som Orienten har til Vesten, er i følge Said det økonomiske. For den arabiske og islamske delen av verden gjelder dette ikke minst oljen, men hele verdenshandelen er i stor grad bygget opp mot vestlig forbruk og vestlige økonomiske systemer (ibid, s. 353). Samtidig eksporteres vestlige forbrukervarer og forbruksmønstre som orienten tar inn over seg, og dermed opprettholdes Vestens hegemoni. Dette er også en del av orientalismens kraft.

Saids gjennomgang av hvordan orientalismen har påvirket vestens oppfating og fremstilling av muslimer og islam har hatt stor innflytelse men også møtt kritikk. I følge Eide (2002, s.16-18) blir Said blant annet kritisert av dem han kritiserer, nemlig folk som driver med orientalske studier (blant annet Bernard Lewis som Said kaller en orientalist). Det hevdes at han drives av ideologiske og politiske motiver og derfor ikke er vitenskapelig nok i sin gjennomgang av orientalismen. Said har svart at dette er riktig, men at de ikke finnes noe slikt som en ideologisk ren vitenskap. Han har også blitt kritisert av folk som støtter hans hovedtese, men som har innvendinger mot deler av arbeidet. Han blir blant annet beskyldt for å slurve med historiske fakta og trekke uholdbare historiske paralleller. Said har også blitt kritisert for determinisme gjennom bare å se på elitenes fremstillinger og hvordan denne har

fått hegemonisk kraft, og ikke se de motfremstillingene til orientalismen som faktisk finnes (ibid). Denne siste kritikken blir den viktigste for meg. Finnes det i medierammene til hijabdebatten motstemmer til den rådende fremstillingen, eller er det en hegemonisk fremstilling som rår uten å bli imøtegått?

2.3 "Oss og de andre"

Denne fremstillingen av islam og muslimer som orientalismen har skapt, er også levende i mediene i dag (Eide og Simonsen 2007). I fremstillingen av minoriteter trekker ofte mediene et skille mellom "oss og de andre" eller "oss og dem" (Eide 2002). Dette begrepet handler om hvordan andre kulturer, religioner og tradisjoner fremmedgjøres i en etnosentrisk fremstilling av verden i vestlige medier¹². Særlig islam og muslimer er ofte definert som "de andre", og flere undersøkelser understreker denne avstanden som etableres gjennom mediens fremstilling av islam og muslimer (Lindstad og Fjeldstad 2005).

Dette skillet forekommer i mange forskjellige typer sammenhenger, og er ofte en naturlig og ganske ubevisst del fremstillingsmønsteret både i medier og i andre kommunikasjonssammenhenger. Vi er vant til å trekke dette skillet, og vi reflekterer kanskje ikke over hvor utbredt denne fremstillingsformen er (Allan 2004). Avstandsfølelsen til "de andre" er som nevnt noe man finner i alle kulturer. Men som en følge av vestens kolonisering av resten av verden og følgende av dette, har den ikke-vestlige "andre" blitt den universelle tekstlige fremstillingsformen, og det finnes lite motsvar mot denne (Eide, 2002, s. 15).

Naturalisert rasisme

Årsaken til at dette skillet oppstår kan kalles naturalisert rasisme (Allan, 2004, s. 144). I følge Allan beskriver medieforskeren Stuart Hall hvordan "rase" på samme måte som kjønn er et kulturelt betinget begrep som har blitt så innarbeidet i språket at de ikke reflekteres over. Dette fenomenet kan beskrives som en naturalisering av ord og uttrykk der kulturelt betingede begreper blir fremstilt som noe "naturlig", og en del av vanlig sunn fornuft i mediene. Mediene bruker ordet rase og definerer hva rase er, hva slags mening bildet av de forskjellige rasene skal gi, og hva problemet med en rase er. Verden fremstilles som et sett av forskjellige kategorier av raser (ibid), og det er den "hvite mann" som er normen eller det naturlige som alt annet måles ut fra (Fiske, 2000, s. 62).

Grunnen til at mediene opererer på denne måten er som regel ikke en uttalt rasistisk holdning. Den ligger i bakenforliggende årsaker som mediens organisering, struktur og

¹² Med vestlige medier mener jeg her løst definert Europa og Nord-Amerika. Jeg vil konsentrere meg om den europeiske fremstillingen.

praksis for hvilke og hvordan saker fremstilles. Denne diffuse og flytende rasistiske fremstillingen er en del av den kulturelle modernitet og har en historisk bakgrunn i orientalismen. Derfor er det vanskelig å avnaturalisere denne fremstillingen.

I følge Allan skiller Hall mellom to typer rasisme for å få frem språkbruken bak den rasefremstilling som mediene trekker opp. Utilslørt rasisme er det når mediene gir fordelaktig dekning til det som er åpent og eksplisitt rasistiske holdninger eller standpunkt. Underforstått rasisme er naturaliserte fremstillinger av rasistiske premisser eller holdninger som blir innskrevet i mediedekningen som et sett av uimotsagte antakelser (Allan, 2004, s. 145).

Også i Norge viser undersøkelser at ytringer og tenkemåter påvirker samfunnet slik at det skapes et skille mellom det ”norske” og innvandrere og deres verdier (Gullestad 2002). Gullestad viser til hvordan journalister og andre elitepersoner i den offentlige samfunnsdebatten markerer en avstand til uttalt rasisme, samtidig som de ikke vurderer sitt eget tankesett og språkbruk. Hun mener det ligger et uttalt diskriminerende mønster i den norske samfunnsdebatten i forhold til minoriteter og innvandrere. Dette arter seg i form av ofte enkle og hverdagslige ytringer som ingen reagerer spesielt på, men som har i seg et implisitt skille mellom ”dem og oss” og dermed hindrer minoriteter i bli en akseptert del av det norske samfunnet. Det er denne siste formen for fremstilling jeg vil se etter i min analyse, altså medierammer som implisitt antar noe ut fra at noen tilhører ”de andre” uten at dette direkte uttrykkes i rasistiske vendinger, men er med på å markere en avstand.

Hegemoni, mediens fremstilling av ”sunn fornuft”

Medienes fremstilling er ofte med på å naturliggjøre og gi legitimitet til de rådende økonomiske og politiske maktforholdene i samfunnet. De avpolitiserer den styrende ideologien og de dominerende meningene, slik at disse blir en del av den allmenne ”sunne fornuft”. Dermed reflekteres det lite over, og utøves lite opposisjon til maktstrukturene i samfunnet (Allan, 2004, s. 78).

Denne prosessen kan beskrives gjennom begrepet hegemoni. I følge Allan beskriver Antoni Gramsci hegemoni som spontan enighet gitt av massene til den generelle retningen på det sosiale livet som blir pålagt av den dominerende gruppen i samfunnet (ibid). I dette ligger det at for å opprettholde sin hegemoniske makt, må den dominerende gruppen ha støtte fra de andre gruppene i utøvelsen av den makten de besitter, og at det er enighet om at de skal ha denne makten. Hegemoni må konseptualiseres, og derfor er det en kamp om det som fremstilles som sunn fornuft. Allan trekker frem tre aspekter ved den kulturelle dynamikken som ligger i begrepet hegemoni.

For det første der hegemoni en levd prosess. Det vil si at hegemoni er forankret i de kulturelle praksisene, aktivitetene og ritualene til menneskene som prøver å forstå verden rundt seg. Hegemoni er den måten de fleste de fleste oppfatter virkeligheten på. Det vil selvfølgelig ikke si at alle oppfatter verden helt likt, men at det er en del grunnleggende verdier og holdninger som deles av en stor majoritet i et samfunn.

For det andre er hegemoni det samme som ”sunn fornuft”, som vil si den måten de fleste ukritisk og ubevisst oppfatter og forstår den sosiale verden slik den organiserer oppførselen vår i dagliglivet. Sunn fornuft er komplekst samspill av mange bakenforliggende faktorer og er under stadig forandring. Dette er oppfatninger og forståelsesrammer de fleste reflekterer lite over, nettopp fordi de oppleves som selvsagte.

For det tredje er hegemoniet alltid utfordret, det er en aktiv prosess av forhandlinger, og det kan aldri bli tatt for gitt av den dominerende gruppen. Det vil si at den dominerende gruppen stadig må tilpasse seg endringer i mentalitet og utfordringer fra opposisjonelle grupper i samfunnet for å opprettholde hegemoniet sitt (ibid s79-80).

I nyhetstekster opptrer sunn fornuft som noe vi aksepterer som naturlig og opplagt gjennom visse foretrukne måter å fremstille virkeligheten på. Disse fremstillingene har stor betydning for hvordan maktforhold i samfunnet reproduseres kulturelt. I forhold til medierammene er det interessant å se om hegemoniske fremstillinger forekommer i hijabdebatten, altså at noe tas for gitt eller fremstilles som selvfølgelig, selvsagt eller naturlig.

”Oss og de andre” i norske medier

I norske medier finner vi skillet mellom ”oss og de andre” i nyhetsjournalistikken, men også i feature- og reportasjesjangeren (Eide og Simonsen 2005, 2007). Dette skillet uttrykkes på flere måter og ofte uten en bevisst tanke fra journalistenes side. Hvordan skillet markeres har forandret seg over tid og gått fra det mer eksplisitt åpent rasistiske til mer implisitt og inneforstått (Eide og Simonsen 2007). Spørsmålet blir på hvilke måter dette skillet markeres og opprettholdes i norske medier i dag. Eide og Simonsen viser gjennom en kvantitativ gjennomgang hvordan minoriteter har blitt omtalt i norsk presse gjennom 100 år (ibid). Ut fra dette har de pekt på det de kaller fire typiske diskurser som gjelder for fremstillingen av nye minoriteter i det norske samfunnet (ibid, s. 177). Selv om det her er en kritisk diskursanalytisk tilnærming som er brukt, mener jeg at disse diskursene også kan si noe om hvilke medierammer som er blitt brukt i fremstillingen av minoriteter i norske medier.

Den første fremstillingen er ”majoriteten som problem”. Dette handler om majoritetssamfunnet som skaper vanskeligheter for minoriteter, enten i form av streng

innvandringspolitikk, rasisme og diskriminering eller manglende respekt for ”de andres” kultur. Poenget er at ”de andre” tildeles en offerrolle gjennom denne fremstillingen med elendighetsbeskrivelser og kan være en ambivalent følelse for minoriteter som prøver å bygge opp en selvfølelse og få majoritetssamfunnets respekt. Denne fremstillingen forekommer både i form av episodiske rammer om enkeltkjebner og som mer tematiske rammer, for eksempel i saker om restriktiv norsk innvandringspolitikk.

Den andre fremstillingen er ”De andre som trussel og/eller problem” Dette handler om trusler som kriminalitet, skadelig eller farlig kultur eller om minoriteter som mengde av mennesker. I denne fremstillingen finnes også spor av ”de andre” som offer, gjennom fremstillinger av for eksempel tvangsgifte eller kjønnslemlesting. Denne fremstillingen er fremtredende i hijabdebatten der islam både kan fremstilles som en truende religion, hijaben som et uønsket eller farlig kulturelt uttrykk og at stadig flere kvinner begynner å bruke den slik at mengden blir et problem.

Den tredje fremstillingen er om ”det fargerike felleskap”. Det handler om hvordan majoritetssamfunnet og minoriteter kan leve i harmoni og lære av og berike hverandre. Her er det gjerne det spennende og eksotiske som fremheves, og hvordan ”de andre” kan ha en annerledes men likeverdig kultur. Poenget er å forstå og lære om ”de andre”, og journalisten tar på seg rollen som folkeopplyser. Men ofte er fokuset i journalistiske tekster på minoriteter som har plukket opp ”våre” vaner og liker både lutefisk og går med lusekofte. I tillegg er de takknemlig ovenfor majoritetssamfunnet som har sluppet dem inn. For hijabdebatten kan dette være aktuelt i forhold til i hvilken grad hijaben sees på som noe eksotisk og spennende som må respekteres, og om det argumenteres for at kvinner som bruker hijab står i takknemlighetsgjeld til samfunnet fordi denne praksisen tillates.

Den fjerde og siste fremstillingen er om ”de andre som ressurs”. Her handler det om minoriteter som bidragsytere til majoritetssamfunnet. Det de har å tilby kan være begrenset, men er overveiende positivt. Det kan være en spennende matkultur eller bidrag til arbeidsoppgaver der det er vanskelig å rekruttere fra majoritetssamfunnet, som for eksempel eldreomsorg eller rengjøringsarbeid. Ofte handler fremstillingen om enkeltindivider som er vel integrert og dermed blitt ”gode nordmenn”. For hijabdebatten er spørsmålet om hijaben fremstilles som et hinder for en vellykket integrering og at kvinner som bruker hijab aldri kan bli som ”oss” dermed heller ikke en samfunnsmessig ressurs.

3 Metodisk tilnærming

Ved å bruke forskjellige metoder i analysen vil jeg gi et svar på hva innholdet i hijabdebatten er, hvilke medierammer som opptrer i denne debatten, og ikke minst hvordan disse rammene oppstår. Gjennom en kombinasjon av kvantitativ og kvalitativ analyse vil jeg belyse problemstillingene og finne svarene på disse spørsmålene. Min metodiske tilnærming for å belyse problemstillingene er en kvantitativ analyse av omfanget av hijabdebatten og en kvalitativ analyse av medierammer som er et organiseringsprinsipp for hvilke journalistiske valg som tas ved fremstillingen av en sak eller et tema.

Første del er den kvantitative analysen som viser omfanget, hvilke syn som slipper til orde og hvem som deltar i hijabdebatten. Dette kan beskrives som det øverste/ grunneste nivået i analysen. Denne analysen kvantifiserer de ulike sidene ved debatten og gir grunnlag for å se noen trekk og tendenser i hvordan debatten forløp. En kvantitativ gjennomgang kan organisere og skaffe oversikt over materialet, og ligge til grunn for en videre kvalitativ analyse.

I den andre delen av analysen vil jeg finne de medierammene som blir brukt i hijabdebatten. Jeg vil nærlese noen utvalgte tekster og la funnene styre hvilke rammer jeg etablerer og hva jeg velger å kalle disse. Dette kan jeg gjøre ved å stille åpne spørsmål til analysematerialet. Med teorien om orientalismen og skillet mellom "oss og de andre" som bakteppe går det an å si noe om hva slags medierammer jeg forventer å finne og hva som kan være naturlig å se etter i materialet. Med dette utgangspunktet vil jeg her stille opp noen trekk i materialet som vil ligge til grunn for den etterfølgende nærlesingen:

Hijab kan fremstilles som enten kvinneundertrykkende eller som et fritt valg og en menneskerett. Dette er det mest overordnede spørsmålet i hijabdebatten og utgjør slik jeg ser det viktigste skillet i argumentasjonen. Er hijaben et kvinneundertrykkende symbol som bør forbys eller er det et selvstedig valg for muslimske kvinner og en selvsagt rett de har?

I tillegg til dette hovedskillet er det noen andre beslektede fremstillinger jeg vil se etter som kan gå inn i dette skillet:

Det er ulike fremstillinger av hvordan islam, muslimsk kultur og tradisjon er en del av det norske samfunnet. Er det en positiv fremstilling av muslimer som formidles, eller fremstilles islam og muslimer som en form for trussel? Det argumenteres for ulike typer av lovreguleringer i forhold til bruk av hijab. Er hijab noe som burde begrenses eller reguleres med lov eller forbud i ulike sammenhenger, eller er dette et brudd på menneskerettighetene?

Dette er de fremstillingene jeg i hovedsak vil se etter i den kvalitative analysen.

3.1 Kvantitativ og kvalitativ metode:

Det finnes mange typer av både kvantitative og kvalitative metoder, og ulike metoder gir forskjellige innfallsvinkler til det materialet som skal analyseres. Jeg vil i min analyse ha en kvantitativ innholdsanalyse der jeg ser på forekomster av ulike elementer som kan spores i teksten, og en kvalitativ innholdsanalyse av medierammer.

Kvantitativ innholdsanalyse og kvalitative metoder

Kvantitativ innholdsanalyse handler om telle eller måle forekomsten av visse deler eller elementer i en tekst (Bergstrøm og Boréus, 2000, s. 45). Det er forskjellige elementer i en tekst som kan telles. Det kan være forekomsten av enkeltord eller uttrykk, type av argumentasjoner, størrelse på en artikkel eller hvor ofte en spesiell foreteelse er nevnt. En definisjon av kvantitativ innholdsanalyse er dataregistrering som søker mot en systematisk, objektiv og kvantitativ beskrivelse av innholdet i et budskap (Østbye et al, 1997, s204). Målet er altså en systematisk behandling av materialet, som skjer gjennom at man formulerer generelle regler for hvordan man gjennomfører analysen. Objektivitet handler om at det i størst mulig grad forsøkes å redusere forskerens skjønn når materialet gjennomgås, og at andre forskere eller kodere som hadde gått gjennom det samme materialet hadde kommet til samme resultat. Dette kalles intersubjektivitet. Intersubjektivitet stiller store krav til hvordan reglene for behandlingen av materialet presiseres. Det er ikke en objektiv beskrivelse av virkeligheten som søkes her, fordi det alltid ligger subjektive vurderinger i en analyse. For eksempel ligger det kvalitative vurderinger til grunn for valget av variabler. Man kan også godt ha variabler og kategorier som går på kvalitative egenskaper ved det materialet man analyserer (ibid).

Kvalitative metoder ser etter dypere sammenhenger eller tolkinger i en tekst. Kvalitativ metode vil si å gå dypt inn i et avgrenset materiale, det er en åpent eksplorerende og mindre regelbundet metode enn kvantitativ metode. Samtidig er det viktig å følge noen regler og bruke systematikk i gjennomførelsen av en kvalitativ undersøkelse, for å styrke undersøkelsens validitet og reliabilitet (Gentikow, 2005, s. 56-59). For noen undersøkelser er det viktig å kunne generalisere ut fra de funnene man gjør, dette er vanskelig med kvalitativ metode. Isteden skal den prøve å oppnå en analytisk kompleksitet, som vil si å se på en problemstilling fra flere sider, og gå dypt og grundig inn i det materialet man undersøker for å gi en rikest mulig beskrivelse av det (ibid, s. 164).

Datamaterialet

Det kan være mange forskjellige mål med å gjennomføre en kvantitativ analyse, likhetstrekket er at det alltid er noe som skal telles (Bergström og Boréus, 2000, s. 45). Det går for eksempel an å måle hvor ofte et tema eller emne omtales i utvalgte medier, enten hvor mange artikler som forekommer over en bestemt periode, eller i forhold til totalmengden av for eksempel arealet i en avis eller antall sekunder av en nyhetssending. Analysen kan også brukes til å se forandringer over tid, for eksempel holdninger til et fenomen eller et tema. Dette er interessant for å se om omtalen av et tema eller sakskompleks forandres av måten det omtales på. Da er vi tilbake igjen til hvordan medierammer kan etableres og enten forsterkes, svekkes eller forandres over tid (ibid, s. 47-49).

Første del av hijabdebatten slik den fremstår i norske medier strekker seg over et tidsrom på mer enn to år. I denne perioden varierer naturlig nok både intensiteten og fokuset i debatten. Skifter og økt intensitet er ofte utløst av konkrete hendelser, enten i Norge eller i utlandet, og disse hendelsene kan også føre debatten inn på nye spor. Min analyseperiode strekker seg fra oktober 2003 frem til februar 2006. Totalt var det i denne perioden 400 artikler fordelt på de fire avisene. Jeg har valgt en ganske grovsorterende analyse med forholdsvis få variabler og enheter, fordi i fokuset i denne delen av analysen er å se store trekk i materialet på en enkel måte.

For å gjennomføre en innholdsanalyse må materialet organiseres i enheter, variabler og verdier. Man må finne ut hvilke enheter man vil bruke, omfanget av enhetene (universet) og om man skal bruke alle enhetene eller et utvalg. I tillegg må man bestemme hvor mange og hvilke egenskaper i enhetene som skal kartlegges og avgjøre hvordan dette skal gjøres (Østbye et al, 1997, s. 208). Det finnes ingen naturlig enhet som peker seg ut for eksempel i en analyse av aviser. Min kodingsenhet i denne analysen blir *artikkel*. Hvordan jeg har definert dette kommer jeg tilbake til i beskrivelsen av avveininger for kodeboken. Det er viktig å ha best mulig samsvar mellom de begrepene man behandler på teorinivå og de variablene og kategoriene som brukes i kodingen av materialet (ibid, s. 213). Gjennom definisjonene av de ulike egenskapene i kodeboka skapes det definisjonsmessig validitet. Det betyr at sammenhengen mellom teorien man bruker og undersøkelsen man utfører er god og henger sammen.

I en innholdsanalyse kan man se etter tema og tendens eller etter form og innhold. Temaklassifisering går på *hva*, mens tendensanalyse går mer i retning av *hvordan* (ibid). Min analyse vil handle om *hva* i forhold til hijabdebatten, altså hvor mange artikler den består av, hvilke typer artikler som står på trykk og hvem som kommer til orde. Jeg vil komme mer

inn på *hvordan* i den kvalitative delen av analysen, der jeg vil se på hvordan presentasjonen av hijabdebatten utformes og blir fremstilt.

Variablene

Jeg har foretatt en enkel kvantitativ analyse der kodingsenheten er artikkel og variablene er som følger:

- Variabel 1: Hvilken avis
- Variabel 2: Hvilket år
- Variabel 3: Måned
- Variabel 4: Sjanger
- Variabel 5: Grad av hendelsesorientering
- Variabel 6: Holdning til bruk av hijab
- Variabel 7: Kjønn
- Variabel 8: Religiøsitet
- Variabel 9: Holdning til bruk av niqab
- Variabel 10: Nummer på artikkel (hver artikkel i utvalget har fått et eget nummer)

Denne kvantitative innholdsanalysen kan si noe om omfanget av hijabdebatten, svinginger debatten hadde, hvem som kom til orde og om debatten er tuftet på konkrete hendelser rundt bruken av hijab og/ eller om det er en meningsutveksling rundt temaet.

Utvalget og innsamlingen av dataene

Utvalget av aviser og hvorfor disse avisene ble valgt, har jeg redegjort for i innledningen.

Poenget med utvalget er å gjennomføre en komparativ analyse av ulike norske aviser med forskjellig ideologisk, politisk og historisk bakgrunn.

Jeg har ti forskjellige variabler jeg har gjort noteringer på for alle avisene. Noteringene er gjort i alle artiklene som handler om hijabdebatten for denne perioden. Jeg har utelatt artikler der ordet hijab så vidt nevnes, men artikkelen handler om andre ting. Det betyr at en del artikler er luket bort fra funnene i a-tekst og søk i mikrofilm, og jeg har konsentrert meg om de artiklene som går direkte på hijab som fenomen eller er innlegg i debatten. Noteringene er først registrert manuelt og deretter lagt inn i statistikkprogrammet SPSS. Der har jeg skrevet inn alle registreringer og laget statistikker og tabeller ut fra disse. Jeg har brukt en kombinasjon av frekvensanalyser og krysstabeller for å finne de tallene jeg har brukt i analysen (Christophersen 2003).

Kodebok og avveininger i den kvantitative innholdsanalysen

Etter å ha definert universet må det utarbeides en kodebok. Kodeboka skal forklare hvilke noteringer som skal gjøres i de tekstene som analyseres. De forskjellige noteringene som gjøres kalles enheter. På hver enhet ser man etter forskjellige verdier av det man måler. Disse verdiene på de ulike enhetene kalles variabler. Selve kodeboken med de ulike variablene og enhetene finnes som vedlegg til oppgaven (vedlegg 1), og her vil jeg redegjøre for de viktigste avveiningene som er gjort i arbeidet med kodeboka.

Når det gjelder sjanger på artiklene er de delt inn i de mest vanlige typene artikler som forekommer i disse fem avisene. Verdien nyhetsartikkel rommer også nyheter på sports- og kultursidene samt notiser innenfor disse kategoriene. Dermed samler jeg det redaksjonelle nyhetsstoffet under en verdi. Å skille mellom feature, portrett og nyhetsartikler er ikke alltid like lett, det forekommer artikler som nærmest må kalles blandingssjangere. Når jeg har vært i tvil, har jeg forholdt meg til headingene som beskriver type artikkel og plassering i A-tekst. For Vårt Land har jeg sett på heading og plassering i avisen. Jeg har skilt mellom redaksjonelle kommentarer og ledere på den ene siden og kommentarer, kronikker og leserinnlegg på den andre siden. Da får jeg et skille mellom meningsartikler produsert av avisens egne medarbeidere og innsendt stoff.

Grad av hendelsesorientering skiller mellom artikler som handler om konkrete hendelser og reaksjoner på disse (for eksempel en arbeidskonflikt på A-Møbler) og artikler som omhandler hijab som fenomen eller er et partsinnlegg i den generelle debatten (meningsyttringer for/ mot hijab). Hvis en sak både handler om konkrete og generelle sider ved debatten, blir den kodet som hendelsesorientert hvis den generelle omtalen i disse sakene har utspring i konkrete hendelser. Hvis saken er et generelt innlegg i debatten eller omtale av debatten, men eksemplifiserer eller nevner konkrete hendelser, kodes den som ikke direkte hendelsesorientert.

Holdning til bruk av hijab gjelder for kilder i nyhetsartikler og featureartikler. I leder/redaksjonell kommentar og kommentar/kronikk/ leserinnlegg gjelder det for skribenten. Denne variabelen har et sterkt innslag av kvalitative vurderinger og kan si noe om hvilken retning debatten trekker i, fordi det ofte er klare holdninger som uttales både av kilder og skribenter. Artikkelen kodes som positiv hvis hovedvekten av enten kilder eller skribent stiller seg positive eller forståelsesfulle til bruken av hijab. Hvis det for eksempel er tre kilder i en nyhetsartikkel der to stiller seg negative og en positiv, men hovedvekten av artikkelen er vinklet på den positive kilden kodes også artikkelen som positiv. Artikkelen kodes som negativ hvis det motsatte gjelder. Artikler som enten er likeverdig balansert mellom en

negativ og en positiv holdning, eller der holdninger ikke kommer til uttrykk kodes som ingen klar tendens. Hvis jeg har vært i tvil om vinklingen har jeg plassert artikkelen her.

Kjønn kodes som *begge* hvis begge kjønn er representert som kilder i nyhetsartikler og featureartikler, og som skribenter i kommentarer og leserinnlegg. Lederartikler som er usignerte og derfor umulig å kjønnsbestemme kodes som uten kjønn. Leserinnlegg der jeg ikke har klart å identifisere kjønn på forfatter, havner også her.

På variabelen religiøsitet kodes muslim hvis det eksplisitt uttales at kilden eller skribenten er muslim. Alle navngitte kilder og skribenter der religiøsitet ikke forklares eller er en annen religion enn islam kodes som ikke-muslim. Hvis det er flere kilder eller skribenter og det eksplisitt uttales at noen er muslimer og noen ikke, kodes den som blandet. Hvis artikkelen er uten kilder eller usignert kodes den som ingen religiøsitet.

Det går en klart skille mellom aksepten for hijab og aksepten for niqab. Denne debatten dukker opp etter at to elever med somalisk bakgrunn begynner å bruke niqab i timene på Oslo handelsgymnasium. I de artiklene som ligger forut for denne hendelsen, er ikke niqab noe tema i debatten. Derfor er det naturlig å ha en variabel som omhandler holdning til niqab. Her gjelder de samme vurderinger som for variabelen holdning til hijab.

Den siste variabelen betyr at hver artikkel får sitt eget unike nummer. Dette er ikke en variabel jeg måler verdier på, men den er med i kodeboka.

3.2 Medierammer

En kjent metafor innenfor medieforskningen beskriver nyheter som et vindu mot verden.

Hvordan verden ser ut er avhengig av hvordan dette vinduet er. Vender vinduet ut mot gaten eller bakgården? Er vinduet stort eller lite? Har det sprosset eller ei? Er glasset er farget eller klart? (Tuchman, 1978, s. 1). Den kvalitative analysedelen av min oppgave tar for seg hvilke medierammer som eksisterer i hijabdebatten, og hvordan disse medierammene fungerer. Jeg vil altså beskrive det vinduet som hijabdebatten betraktes gjennom. Begrepet medierammer handler om hvordan nyheter og nyhetsproduksjon både er påvirket av den sosiale verden de eksisterer i, men også hvordan nyhetene påvirker og forandrer denne verdenen.

Utgangspunktet er at alle fremstillinger er et utsnitt eller et utvalg av alle tilgjengelige utsnitt og utvalg som utgjør verden rundt oss. Noe velges bort til fordel for det som inkluderes. Dette gjelder både hvilke saker som i det hele tatt omtales, hvordan disse sakene vinkles og hvem som for komme til orde og omtalen av disse sakene.

Begrepet tolkingsrammer og ”innramming” kommer fra de engelske uttrykkene ”frame” og ”framing” og handler om mediers valg av fokus, kilder, presentasjon og fremstillingsmåte

av nyheter for å gi disse mening og sette dem i et gjenkjennelig mønster for leserne (Reese et al 2001). Tolkingsrammer i medietekster kalles medierammer (Allern, 2001a, s. 53).

Medierammer kan si noe om både produksjonen, innholdet og effektene av nyheter (De Vreese, 2005, s. 33). De fungerer organiserende slik at de sorterer ut hva som oppfattes som viktig og mindre viktig i forhold til en sak eller et tema.

Definisjoner av begrepet

Medierammer er et omfattende begrep, og det finnes ganske mange definisjoner av begrepet. Disse forskjellige definisjonene legger vekt på ulike sider av rammebegrepet, og sammen kan de danne et utfyllende bilde av hva medierammebegrepet består av. Ifølge Popkin oppstår rammer så fort det er mer enn én måte å tenke rundt en sak eller et tema på (Kinder, 2007, s. 156), hvilket i praksis vil si at rammer alltid er tilstede i en fremstilling (Schudson sitert i Allern 2006). Utgangspunktet er at rammer fungerer som organiserende på en fremstilling gjennom å være strukturerende og dra opp grenser mellom hvilke ideer som er innenfor og hvilke som er utenfor den aktuelle rammen. Rammer er også en aktiv eller dynamisk prosess, en ramme er ikke låst for alltid, og er alltid på jakt etter å fange opp og innarbeide relaterte ideer inn under seg (Reese, 2007, s. 150). Samtidig er rammer noe varig, fordi at hvis fremstillingen skal ha innflytelse, må den huskes og brukes av det samfunnet den eksisterer i. Dermed kan man si at rammer er organisering av en fremstilling av en sak eller et tema, og som stadig søker nye argumenter og ideer for sin fremstilling.

For å konkretisere hva medierammer inneholder har Stephen D. Reese utviklet en arbeidsdefinisjon, som kan brukes direkte i en analyse av medierammer: "Frames are organizing principles that are socially shared and persistent over time, that work symbolically to meaningfully structure the social word" (Reese et al, 2001, s. 11).

Medierammer *organiserer* informasjon med varierende grad av omfang og med større eller mindre gjennomslagskraft. Det er to hovedmåter medierammer organiserer på, kulturelt og erfaringsmessig. Kulturelt organiserende rammer går utenpå et enkelt sakskompleks. Disse kan også kalles verdirammer eller tematiske rammer, og danner bakgrunnen for vår samfunnsforståelse. Erfaringsrammer eller kunnskapsrammer får oss til å tenke rundt et sosialt fenomen eller en sak på en spesiell måte, fremfor alle andre måter å tenke rundt dette fenomenet eller saken på. Dette er det samme som episodiske rammer.

En medieramme er et *prinsipp* som består av mer enn det som er eksplisitt uttrykt i ord. De fungerer som et bakenforliggende skjema til fortolkning av sosiale meninger i en

medietekst. Dette vil si at de har en formende funksjon på forståelsen og oppfattelsen av en sak eller et tema.

Oppfattelsen av en medieramme må være *delt* av flere for at den skal fungere som et organiserende prinsipp. Det vil si at det må være en eller annen form av kollektiv oppfattelse av rammen, men at den kan være felles på ulike plan eller nivåer. De kan være delt på en grunnleggende kulturelt plan i et samfunn, eller mer personlig sosialt delt innen en gruppe eller minoritet i samfunnet.

Medierammer må være *varige* over tid for at de skal ha innflytelse på hvordan samfunnet oppfatter en problemstilling eller fenomen. Medierammer kan forandre seg, utvikle seg eller plutselig oppstå, men jo mer varige en medieramme er over tid, jo større innflytelse er det sannsynlig at den har.

Det er flere *symbolske* elementer som utgjør en medieramme. Medierammene manifesterer seg og kommuniserer i ulike former gjennom ulike kombinasjoner av symbolske verktøy. Dette betyr at rammer kan bestå av mer enn setninger, ord eller vokabular.

Medierammer påfører også et mønster eller en *struktur* på den sosiale verden som består av ulike typer av symbolske verktøy. Denne strukturen kan være enten tydelig manifestert og eksplisitt, eller den kan være underforstått og implisitt. En medieramme kan for eksempel i begynnelsen konkurrere med andre medierammer om den dominante fortolkningen av en sak eller et tema, men over tid utvikle seg til å bli mer dominerende og få større kompleksitet og styrke (ibid, s. 11-17).

Medierammenes strukturering av fremstillingen

Ut fra denne definisjonen kan vi si at medierammer former den måten vi tenker rundt en sak eller et tema på. Det strukturere ved en ramme har betydning for vår forståelse av hendelser på flere måter (Reese et al, 2001, s. 142-143). De påvirker hvilket innhold som oppfattes som relevant og hvordan det snakkes rundt saken eller temaet. Når vi putter noe innenfor en medieramme, utelukker vi samtidig andre fremstillinger, begreper og fenomener som ikke kommer innenfor rammen slik vi har definert den. Rammer definerer hvilke roller ulike personer, grupper, organisasjoner og institusjoner spiller innefor den rammen de tilhører. Innenfor en ramme kan noen bli sett på som hovedaktører i forhold til et sosialt fenomen, mens de samme aktørene innenfor en annen ramme oppfattes som perifere i forhold til den samme sosiale fenomenet. Rammer viser også hvordan ulike verdier, handlinger og overbevisninger henger sammen. Noen sammenhenger sees på som naturlige, sannsynlige eller foretrukne, mens andre blir sett på som unaturlige, avvikende eller umulige. Ulike

rammer skaper derfor ulike oppfatninger av sammenhenger mellom sosiale fenomener og hvordan disse sammenhengene skal forstås.

Valget av rammer strukturer også valgene av de symbolske presentasjonene for en sak eller et tema. Det vil si hvilke ord, hvilken setningsstruktur og hvilket format eller fremstillingsform som brukes for å beskrive medierammen. Hvis for eksempel medierammen handler om holdning til hijab, vil en positiv ramme kunne legge vekt på ord som *selvstendig valg*, *menneskerettigheter* eller *religionsfrihet* mens en negativ ramme vil fokusere på ord som *tvang*, *patriarkalsk tradisjon* eller *kvinneundertrykking*.

Et siste poeng er at medierammene definerer de mål og verdier som ligger innebygd i fremstillingen av en sak eller et tema. Det vil si at enhver ramme vil foretrekke gitte målsetninger og etiske holdninger fremfor andre, og formidle disse i fremstillingen. En ramme kan inneholde flere slike holdninger, men noen er i kjernen av rammen mens andre er mer perifere. For eksempel kan det i hijabdebattens rammer være en holdning som går inn for et forbud av hijab i skolen, mens en annen går inn for at hijab skal være akseptert over alt.

Episodiske og tematiske medierammer

I rammeanalyser skilles det mellom episodiske og tematiske medierammer (Iyengar 1991). Episodiske medierammene kan sies å avgrense nyheten eller det som omtales til konkrete enkeltsaker eller hendelser og er gjerne personifisert, mens tematiske medierammer setter sakene i sammenheng med overordnede problemstillinger. Episodiske rammer kan typisk være om enkeltpersoners handlinger der man ikke trekker inn bakgrunn for handlingene eller ser på årsaker og konsekvenser. Tematiske rammer vil typisk ta opp et sakskompleks eller en bakgrunnshistorie. Bildelig sett kan man si at de episodiske rammene lager et lite rammeverk rundt det som omtales, mens tematiske rammene har et stort rammeverk som omslutter det episodiske. Overgangen mellom de to typene av medierammer er glidende og de er ikke gjensidig utelukkende (ibid, s. 14).

Hijabdebatten handler både om problemstillinger innenfor et stort overordnet sakskompleks og er samtidig en nyhetsfortelling med konkrete hendelser og personer som driver fortellingen videre. Derfor er det mulig å se enten på et overordnet tematisk rammebegrep eller kun se på episodiske rammer som bare kan finnes i hijabdebatten og ikke andre steder.

Rammer, agendasetting og priming

Medierammer handler om hvordan noe blir fremstilt, men også om hva slags innflytelse denne fremstillingen har. Når det gjelder medierammenes gjennomslagskraft er det to andre

begreper som dukker opp, og som medierammer må avklares og defineres i forhold til. Det er ”agendasetting” og ”priming”. Det har lenge vært en diskusjon hvordan disse begrepene påvirker hverandre, og om de til dels er overlappende begreper (McCombs 2004, Weaver 2007). Jeg vil her kort redegjøre for hvordan jeg plasserer min analyse i forhold til disse begrepene. Helt enkelt kan man si at rammer forteller hvordan en sak eller et tema kan forstås, agendasetting forteller om viktigheten denne saken eller temaet tillegges, og priming forteller noe om hvordan (hvor viktig/ fremtredende) saken eller temaet vurderes av mottakerne av fremstillingen (Kinder, 2007, s. 155).

Agendasetting blir ofte satt i sammenheng med medierammer og handler altså om hva vi skal mene noe om. Begrepet brukes om mediernes evne til å sette dagsorden i opinionen, og påvirker de rammene som settes for hva samfunnsdebatten handler om. Sigurd Allern bruker ordet ”dagsordenmakta” (Allern, 2001a, s. 59) om den innflytelsen mediene har på hva som snakkes om i samfunnet, fordi de fleste henter mye av informasjonen og kunnskapen om samfunnet rundt seg fra mediene. Det er også en tendens til at mange medier er opptatt av de samme sakene eller temaene til samme tid, noe som øker fokuset på de temaene som mediene tar opp. Dette forsterker den effekten agendasettingen til mediene har.

Priming handler om hvordan noe bedømmes eller vurderes. Allern bruker ordet ”fokuseringseffekter” (2001b, s. 58) om hvordan mediene gjennom sin dagsorden eller fokusering på en sak eller et tema skaper standarder eller målestokker for hvordan denne saken eller dette temaet blir vurdert. Disse vurderingene eller standardene vil forandre seg over tid, men gjennom å stadig gjenta en vurdering av en sak eller et tema, kan mediene øke betydningen av denne vurderingen (Edy og Meirick, 2007, s. 120). Eksempelvis kan en gjentakende vurdering av hijaben som kvinneundertrykkende i mange medier på samme tid, øke det kvinneundertrykkende aspektet ved hijaben i samfunnsdebatten.

Medierammer, agendasetting og priming handler alle om effekten mediene har på fremstillingen og oppfattelsen av en sak eller et tema. Mens medierammer ser på selve fremstillingen handler agendasetting og priming mer om hvordan fremstillingen påvirker hvordan saker eller temaer oppfattes. For hijabdebatten er det liten tvil om at dagsordensmakta og fokuseringseffektene påvirker både omfanget debatten får, og hvilke argumenter som blir oppfattet som de viktigste. Men dette vil ligge utenfor min oppgave selv om disse begrepet også vil påvirke hvilke medierammer som brukes og hvordan de utvikler seg. Jeg forholder meg til de medierammene jeg finner i mitt analysemateriale og beskriver disse.

Identifisering av rammene

For å identifisere medierammer i en tekst må man bestemme seg for hva som utgjør en ramme. Det er flere nivåer analysen kan legge seg på, og problemet med mange empiriske rammeundersøkelser er at identifiseringen av rammene blir en subjektiv oppfattelse av hva en ramme består av (Reese et al, 2001, s. 98). Denne utfordringen står også jeg ovenfor i min analyse av hvilke medierammer jeg finner i hijabdebatten.

Det er flere metoder som kan brukes for å identifisere medierammer. En måte er foreslått av James W. Tankard Jr. Den består av å sette opp en liste over viktige mekanismer som er med på definere hvilke rammer man finner i en tekst, for deretter å identifisere disse gjennom å organisere mulige rammer man forventer å finne i materialet (Reese et al, 2001, s. 101). For meg vil det være følgende elementer i teksten jeg ser på for å definere rammene i hijabdebatten: *titler, undertitler, ingress, brødtekst, valg av kilde, valg av sitater, forfatter av innlegg, journalist.*

Ut fra disse forskjellige elementene vil jeg lete etter det som er uttrykt i selve teksten. Jeg ser på hva som er prioritert (fallende viktighet), anføringsord, negative eller positive uttrykk og formuleringer og narrativer som brukes (for eksempler beskrivelser, ordspråk, metaforer). Journalistisk vinkling kan være en fellesbetegnelse for disse valgene som skribentene gjør i teksten, som handler om hvordan fokus i artikkelen rettes og hvilken tematikk som brukes. Analysen vil se både på hva som er direkte eksplisitt uttrykt og hva som er underforstått og implisitt i teksten. Jeg vil også se på sitatbruk og hvordan journalistene og skribentene er synlige i tekstene. For intervjuer er det interessant å se om det brukes en refererende stil eller direkte sitater (Allern 2001b). Dette har betydning for hvordan intervjuobjektene kommer til orde. Sjanger vil også være av betydning når rammene skal identifiseres. Ulike sjangere betyr ulike fremstillingsformer og en kommentar bruker andre fortellerteknikker enn en nyhetsartikkel. Derfor vil jeg også se på forskjellige sjangere for å se hvordan dette kan påvirke de medierammene som brukes.

Jeg vil som nevnt la lesingen av teksten styre hvilke rammer jeg identifiserer. For å identifisere de ulike rammene vil jeg bruke funnene og gjennomlesningen fra den kvantitative analysen. Ut fra disse funnene vil jeg identifisere rammene i de artiklene jeg har med i den kvalitative analysen. Problemstillingene mine vil ligge til grunn for hvilke rammer jeg ser etter under lesingen av teksten.

Metodiske problemer med analysene

Alle metodiske grep innebærer noen valg som må problematiseres. Jeg vil her kort redegjøre for de viktigste dilemmaene jeg har stått ovenfor under analysen av materialet mitt.

For det første er det viktig å understreke at det i kvantitative analyser alltid er et innslag av subjektive vurderinger. Mitt empiriske materiale er kvantitativt og består av hele universet av artikler for de avisene jeg ser på innenfor tidsrammene jeg har avgrenset materialet til. Ut fra dette universet har jeg definert noen variabler som jeg har målt ulike verdier på. Noen av variablene har mindre subjektive vurderinger i seg enn andre. Det er særlig holdningsvariablene som har en stor grad av subjektive vurderinger i seg, og derfor kan være mest problematiske. De vurderingene jeg har gjort er beskrevet slik at jeg i størst mulig grad tror de kan være etterprøvbare for andre. Det må også være tydelig hvordan jeg har kommet frem til mine resultater. En svakhet ved den kvantitative oppgaven er at den kun er kodet av en person, slik at intersubjektiviteten ikke er prøvd ut i praksis.

Før det andre er det viktig å understreke at de medierammene jeg har identifisert i teksten har meg som opphavsperson. Det vil si at det ligger på analysen å vise at de rammene jeg har funnet frem til faktisk eksisterer og kan betegnes som medierammer. Hvordan jeg vil gjøre dette er beskrevet ovenfor. Det er også viktig å understreke at medierammer som analytisk grep går utenpå og omfatter mer enn det journalistiske begrepet vinkling, selv om beskrivelsen av begrepene kan være til forveksling like i mange rammeanalyser (Reese, 2007, s. 151). For meg er det viktig å la analysen vise at medierammene som identifiseres ikke bare er en subjektiv vurdering eller referat av artikkelens vinkling, men følger det metodiske rammeverket som begrepet medierammer gir til en kvalitativ analyse.

4 Hijabdebatten

Hijabdebatten er både en norsk og en europeisk debatt, som må sees på i sammenheng. Derfor vil jeg i dette kapittelet gi en kort fremstilling av hvordan hijabdebatten forløp i de fem avisene som er med i mitt analysemateriale. Jeg velger å først gi en oversikt over den europeiske debatten, fordi den ligger som bakteppe for den norske. Deretter vil jeg gå igjennom hvordan den norske debatten forløp.

4.1 Hijabdebatten i en europeisk sammenheng

Bakgrunnen for hele den norske hijabdebatten er at det i Frankrike ble presentert et forslag fra en kommisjon satt ned av den franske regjering, Stasikommisjonen, som gikk inn for å forby alle typer religiøse symboler i den franske skolen. Forslaget var først og fremst myntet på bruken av det muslimske hodeplagget hijab, som har blitt stadig mer utbredt i bruk blant unge kvinnelige muslimer i det franske samfunnet (Høstmælingen et al 2004). Kommisjonens forslag ble av norske medier fremstilt som et lovforslag mot hijab.

Frankrike har en stor innvandrerbefolkning som sliter med å få innpass i det franske samfunnet. De er ofte taperne på arbeidsmarkedet, har lavere utdanning enn resten av befolkningen, og ender ofte opp i drabantbyer utenfor de store byene, hvor sosiale forhold og boligstandard er dårlig, og arbeidsledigheten er høy (ibid). Under disse forholdene er ungdom på søken etter en identitet og forankringspunkter i tilværelsen. For mange ungdommer med muslimsk bakgrunn, har en søken mot islam for å bygge seg en identitet vært naturlig, samtidig som de generelle problemene med å få innpass i det franske samfunnet har ført til en radikalisering av islamske bevegelser og økt uttrykk for religiøs tilhørighet. I dette bildet dukker hijaben opp som et symbol for en slik tilhørighet, enten det er et frivillig valg å ta den i bruk, eller som en følge av press fra miljøet rundt. Samtidig har Frankrike lange tradisjoner som en sekulær stat¹³, der skillet mellom stat og religion er en viktig byggestein for den franske republikken.

Derfor kom Stasikommisjonen til at synlig bruk av religiøse symboler hos elever og lærere i skolen var et brudd med denne sekulære tradisjonen, og den gikk inn for et forbud. Dette ble støttet av den franske presidenten Jaques Chirac, og ble gjeldende lov vinteren 2004. Dette lovforbudet førte til store diskusjoner i andre europeiske land om bruken av dette plagget og religiøse symboler generelt. Det som gjorde den europeiske hijabdebatten spesiell, var at den dukket opp i mange ulike land, og at disse debattene ofte fikk et nasjonalt særpreget.

¹³ Sekulær stat vil si at det ikke eksisterer noen statsreligion og alle religiøse samfunn er sidestilt i statens øyne.

I land som Tyrkia eksisterer det totalforbud mot bruk av hijab på høyskoler og universitet, og Tyrkia har vunnet en rettssak i menneskerettighetsdomstolen i Haag om denne loven der det ble slått fast at den ikke strider mot menneskerettighetene (McGoldrick, 2006, s.140). I Tyskland, Belgia, Italia og Nederland finnes det også lovregulering av bruken av religiøse symboler eller hodeplagg på enten nasjonalt eller lokalt plan. I England dukket det opp en liknende debatt der det også var snakk om lovreguleringer for bruken av religiøse symboler i skolen (ibid, s. 180-184). Også i Danmark gikk debatten høyt om bruken av muslimske klesplagg, særlig hijab. Her oppstod det kontroverser rundt en muslimsk kvinne, Asmaa Abdol-Hamid, som ble programleder i et debattprogram i fjernsynet. Programmet tok opp spørsmål rundt minoriteter og innvandring, og det vakte sterke reaksjoner på at hun brukte hijab under sendingene. Kritikken gikk på at dette er en politisk markering og en meningsytring, og dermed diskvalifiserte hun som en nøytral debattleder. I England tok hijabdebatten form som den franske gjennom at den handlet om påkledning og religiøse symboler i skolen.

Gjennom hele debatten er det henvisninger til utviklingen i resten av Europa når det gjelder lovreguleringer av bruken av hijab. Høsten 2004 kommer noen byråmeldinger om at de første elvene har blitt utvist fra franske skoler fordi de har brukt religiøse plagg. Først er det noen jenter som blir utvist fordi de har bruk hijab, så er det noen sikhgutter som blir utvist fordi de har bruk turban. Det kommer også en NTB-sak som blir slått opp i Vårt Land, og referert i de andre avisene, om at en tysk delstatsdomstol i Sør-Tyskland har avgjort at nonner må undervise barhodet på katolske skoler. Disse sakene står som rene nyhetsmeldinger, og blir ikke kommentert på noen måte.

En sak som derimot blir kommentert er en dom som avsies i EU-domstolen i Strasbourg og senere Menneskerettighetsdomstolen i Haag. En tyrisk jente har gått til sak mot den tyrkiske staten fordi det er lovforbud i Tyrkia mot å bruke hijab på universiteter og høyskoler. Hun har blitt nektet eksamen på Universitetet i Istanbul fordi hun bruker hijab. Strasbourg-domstolen støtter Tyrkias rett til et slikt lovforbud, og jenta taper saken. Høsten 2005 taper hun også i den europeiske menneskerettighetsdomstolen (ibid, s.160).

Flere kommentarer og innlegg følger denne dommen, som antas å få stor betydning for andre slike saker, ikke minst i Frankrike. Her hjemme kommenterer blant annet Njål Høstmælingen at denne dommen er et uttrykk for frykten for islamsk fundamentalisme, og at den bryter med grunnleggende menneskerettigheter som religionsfrihet. Mot dette synet står professor i kvinneverett Kirsten Ketcher, som mener denne dommen viser hvor grensen går mellom retten til å ha en religion og hvor denne retten kan utøves, og vil fremme likestilling

for muslimske kvinner. Likestillingsombud Kristin Mile sier i en kommentar at et forbud i Norge mot å bære hijab i arbeidslivet hadde stridt imot likestillingsloven.

Som flere debattanter i den norske debatten peker på, er det mye som skiller Norge og Frankrike både i forhold til integreringsproblemer i samfunnet og synet på forholdet mellom stat og religion. Som nevnt er den sekulære staten en av grunnpilarene i den franske konstitusjonen, mens Norge har statsreligion og kristen formålsparagraf i skolen. Noen av debattantene hevder at hele den norske debatten er en import fra Frankrike. Andre mener at bruk av hijab ikke burde vært et diskusjonstema her, fordi de mener det ikke representerer noe reelt problem i det norske samfunnet. Jeg kommer tilbake til dette senere, men her vil jeg bare slå fast at den franske debatten og lovforbudet ligger som et bakteppe for den norske, og refereres mye til gjennom hele debatten.

4.2 Hijabdebatten slik den fremsto i norske medier

Flere undersøkelser har vist at nordmenn med utenlandsk opprinnelse blir mer negativt fremstilt i norske medier enn andre personer i det norske samfunnet (Lindstad og Fjeldstad 2005). Det kan være mange grunner til dette, men et av aspektene som blir trukket frem er at etnisk opprinnelse blir gjort til et poeng i saker som handler om problemer eller konflikter (ibid). Ofte gjøres det også et poeng av religionen disse tilhører, og særlig når det er snakk om islam. Typiske saker der dette blir lagt vekt på er tvangsekteskap, gjengkriminalitet, terror, kvinnekriminalitet, integreringsproblematikk og religiøs fundamentalisme. Debatten rundt bruken av hijab skiller seg i så måte ut fordi dette ikke er noen opplagt negativ sak i forholdet mellom det norske samfunnet generelt og muslimer. Slik debatten fremstår i norsk drakt, er det tydelig at noen likevel oppfatter hijabbruken som et omfattende samfunnsproblem. Det argumenteres for et forbud mot bruk av hijab, enten det er snakk om i skolen, på universitetene eller i arbeidslivet. Bak et ønske om forbud ligger fremstillingen av hijaben som et uttrykk for kvinneundertrykkelse eller tvang. Men debatten handler også om den symbolske betydningen som ligger i bruken av plagget. Både religiøst, politisk og kulturelt.

Hijabdebatten har to høydepunkter i tid. Den første kommer i desember 2003 og varer til februar 2004, den andre kommer i oktober 2005 og varer ut dette året. Det første høydepunktet skyldes lovforslaget i Frankrike, som på mange måter setter i gang hele debatten i de avisene jeg har sett på. Det andre høydepunktet skyldes en hendelse i Oslo og gjelder derfor mest for Aftenposten og Dagsavisen, og oppstår når to jenter ved Oslos handelsgymnasium med somalisk bakgrunn begynner å bruke niqab¹⁴ på skolen. Før dette

¹⁴ Niqab er et muslimsk slør som dekker ansiktet bortsett fra øynene.

handler debatten stort sett bare om bruken av hijab, niqab nevnes nesten ikke. Mellom høydepunktene varierer intensiteten i debatten, men den dør aldri helt ut, og det er artikler om hijab hver eneste måned i hele perioden.

Som utgangspunkt for kartlegging av den norske hijabdebatten har jeg som nevnt brukt søk i A-tekst fra Aftenposten. Fra 1999 dukker ordet hijab sporadisk opp men det er i november 2003 at ordet blir vanlig i bruk i de fire avisene. Årsaken er lovforslaget i Frankrike og at Shirin Ebadi, en iransk advokat og menneskerettighetsforkjemper, blir tildelt Nobels fredspris. Det blir særlig i Aftenposten og Vårt Land fokusert på at i Iran er det påbudt med bruk av hijab, men at Ebadi tar av seg dette plagget så fort hun forlater Iran. Vårt Land har i alle artikler om Ebadi en beskrivelse av klesdrakten hun bruker, og det faktum at det ikke inkluderer en hijab. Ebadi kommenterer den franske forslaget om et lovforbud, og mener dette er en dårlig ide. Artikkene om henne handler også mye om at hun vektlegger islams humanitære og demokratiske sider. Hun sier at islam og menneskerettigheter ikke er to uforenlige størrelser.

A-Møblersaken

En annen hendelse som utløser omtale og debatt i denne første fasen, er av nasjonal karakter. I desember 2003 nekter møbelkjeden A-Møbler en kvinnelig ansatt, Ambreen Pervez, å bruke hijab på jobb. Begrunnelsen er at det er arbeidsantrekk for alle ansatte i A-Møbler, og en hijab er ikke en del av dette. Saken utløser reaksjoner fra Likestillingsombudet som stiller spørsmål ved lovlighet av et slikt forbud. Det blir også arrangert en liten demonstrasjon utenfor A-Møbler. Deretter følger en ganske stor demonstrasjon i Oslo sentrum der flere hundre møter opp for å demonstrere for retten til å bære hijab. Denne demonstrasjonen blir omtalt i Aftenposten, og de intervjuer Pervez som deltar i demonstrasjonen. Hun oppfatter demonstrasjonen som en viktig støtte for sin egen kamp om retten til å bære hijab. Aftenposten skriver at de fleste demonstrantene er ”kvinner med utenlandsk bakgrunn” og referer til tekster på plakaten som demonstrantene bærer. A-møbelsaken finner en løsning da møbelkjeden i februar 2004 likevel tillater sine ansatte å gå med hijab. Det skrives at det har vært et press fra Likestillingsombudet, men at saken blir løst i samtaler mellom partene. I Aftenposten følges dette opp med en leder som mener A-Møbler tok den riktige beslutningen, ut fra argumentet om at hijab er en del av muslimske kvinners identitet.

Senere i debatten kommer det flere saker som omhandler arbeidsplasser som oppfatter det som positivt at de ansatte bruker hijab. I en sak i Dagsavisen i mars 2004 handler det om Ullevål universitetssykehus som mener det er positivt at de ansatte dekker håret på tradisjonelt

vis. De har også hatt egne hijaber til sine ansatte i tre år, og sier at bruken av hijab ikke er problematisk. Det er også en større sak i Dagsavisen at IKEA i august 2005 innfører en egen firmahijab. Saken inneholder et intervju med en muslimsk jente som jobber på IKEA og som syns dette er en veldig god ide, og at slike firmahijaber frister flere arbeidsgivere, blant annet Posten og Oslo sporveier.

Saken rundt A-Møbler, sammen med den generelle oppmerksomheten hijaben nå får, utløser en god del leserinnlegg i Aftenposten. En del av disse innleggene er fra kvinner som ser på hijaben som kvinneundertrykkende og er positive til et forbud i stil med det franske lovforslaget. Argumenter som brukes er at denne er en tradisjon som strider i mot det forholdsvis likestilte norske samfunnet, at muslimske kvinner ikke har et eget fritt valg, og at det hindrer integrasjon. Et annet trekk er leserinnlegg fra menn som er mer positive til bruken av hijab. Argumenter som brukes her er respekt for kultur og religion, og at det er diskriminerende å nekte mennesker uttrykksmuligheter for dette. Innlegg fra menn er også mer negative til et forbud. Disse innleggene er oftest fra ikke-muslimer.

Etter hvert kommer det flere muslimske stemmer på banen gjennom leserinnlegg i Aftenposten. Det argumenteres med at hijab er et selvstendig valg kvinner tar. Et argument som brukes er at det i Islam ikke er noe påbud om bruk av hijab, og at dette derfor nettopp er et valg. Disse argumentene målbæres både av kvinner og menn.

Krav om forbud

En stemme som er tydelig i denne første fasen av hijabdebatten er organisasjonen Human Rights Service og lederen Hege Storhaug. Organisasjonen går inn for et lovforbud mot religiøse symboler i den norske skolen, med begrunnelse i at det er til barns eget beste og at barn ikke skal påtvinges religiøse symboler. Dette forslaget møter kraftig motbør. I Vårt Land er den en artikkel der både unge muslimske jenter, Utdanningsminister Kristin Clemet, Helga Hjetland i Utdanningsforbundet og Mons Olav Waglermo i Kristent Pedagogisk Forum mener et slikt lovforbud er en dårlig ide. Dette følges opp med en sak om unge kristne jenter som ikke føler seg stigmatisert fordi om de går med armbind med Jesus-budskap på, og en kommentar om at et lovforbud mot religiøse symboler ikke fjerner religiøs tvang, men bare hindrer bevisste valg om å gi uttrykk for sin tro. Et sentralstyremedlem i KrFU sier i et leserinnlegg det franske lovforbudet er sekulær fundamentalisme.

Det er også et par andre kritiske stemmer til hijabbruk som lar seg høre i denne første fasen av debatten. Det eneste politiske partiet som støtter et lovforbud på linje med det franske er Fremskrittspartiet. De går først inn for et lovforbud i grunnskolen, senere utvider

de dette forslaget til også å gjelde universiteter, høyskoler og videregående skoler. Disse forslagene blir lite omtalt, skaper ingen politisk debatt eller reaksjoner fra de andre partiene og utløser heller ingen leserinnlegg eller kommentarer.

En annen stemme som ytrer seg kritisk mot bruk av hijab, er lokalpolitiker for Høyre i Oslo, Samira Munir. Hun er selv muslim, og går imot sitt eget parti ved å støtte et forbud mot skaut og religiøse symboler i grunnskolen. Hun uttaler i Aftenposten februar 2004 at de fleste muslimske kvinner i Oslo ikke ønsker å gå med hijab, men føler seg presset. Det er et stort problem for disse kvinnene å stå frem og si hva de mener, men Munir sier at hun stadig blir kontaktet av muslimske jenter som ber henne kjempe denne kampen på deres vegne. Munir føler seg rett etterpå presset av den pakistanske ambassaden, som har tatt kontakt med henne for å få en forklaring på hennes standpunkt i hijabdebatten. Munir er norsk statsborger, men har pakistansk bakgrunn. Dette fører til en leder i Aftenposten som kritiserer ambassadens oppførsel, og sier at ambassadøren har gått over grensen. I september 2005 uttaler hun at jenter som velger å kaste hijaben, blir sett ned på i det muslimske miljøet i Oslo. Hun forteller samtidig at hun og familien har mottatt trusler på grunn av hennes uttalelser. I november dør Samira Munir.

Dilemmaer i avisene

Særlig i Klassekampen gis det i leserinnlegg og kommentarer uttrykk for at det er et dilemma mellom et feministisk syn der hijab blir et uttrykk for kvinneundertrykkende praksis, og et kulturforstående syn som sier at så lenge bruken ikke skjer under tvang er hijab greit. Det er feminister selv som peker på at dette er et dilemma. Klassekampen har mange leserinnlegg og kommentarer. En av debattantene er Hege Storhaug i Human Rights Service. Hun kommer på banen i Klassekampen med et innlegg der hun foreslår et norsk forbud mot hijab i skolen. Storhaug får mye motbør i innlegg som følger i tiden etter. Storhaug svarer på kritikken, og argumenterer for at hijab er kvinnefiendtlig. Klassekampen har stor variasjon i stemmene som slipper til orde. Her kommer blant annet synspunkter på at det franske lovforbudet handler om å demme opp for høyreekstreme krefter. Det er også mange eksperter som enten blir intervjuet eller har innlegg. Blant dem er forsker Sissel Østereng ved Høgskolen i Oslo som sier hijabbruken er et moderne prosjekt og et uttrykk for søk etter identitet hos unge muslimske jenter. Hun mener at et forbud vil frata unge muslimer deres rett til å være moderne. Det er også flere muslimske menn som slipper til orde. De fleste mener et forbud mot hijab er galt.

En ung muslimsk kvinne forteller i et innlegg om da hun valgte å bruke hijab, og at dette var hennes eget valg. Grovt sett kan man i Klassekampen si at de stemmene som er

kritiske til bruk av hijab, er dette ut fra argumenter om at hijab er kvinneundertrykkende og at det ikke er et selvstendig valg som muslimske jenter gjør. De som målbærer disse argumentene er stort sett ikke-muslimske kvinner.

Religion i avisene

Vårt Land er den avisen som har færrest artikler og innlegg om hijabdebatten, og dekingen har fokus på de religiøse aspektene ved debatten. Det er en del innlegg som avviser et forbud mot hijab, med bakgrunn i argumenter om trosfrihet og retten til å utøve sin religion. Debatten er preget av noen få muslimske stemmer, blant annet Lena Larsen, som har en egen kommentarspalte i deler av 2004, der hun tar opp temaet to ganger. I tillegg er unge muslimske jenter intervjuet som reaksjon på Human Rights Service forslag til lovforbud. Ellers er det gjennomgående lite kommentarer og leserinnlegg, og de som er kommer fra ikke-muslimser og helst menn. Det er også gjennomgående i artikler, ledere og innlegg at man er negativ til et lovforbud mot hijab, og at bruken av hijab er en religiøs og kulturell rett. Samtidig er det i Vårt Land en kritisk tone til flere aspekter ved islam, blant annet er det en leder i desember 2003, som går mot et forbud av hijab og samtidig peker på det de kaller de kvinneundertrykkende trekkene i islam. I Vårt Land gjøres det også et poeng ut av forskjellene i norsk og fransk tradisjon når det gjelder forholdet mellom stat og religion.

En person som får bred omtale i både Klassekampen og Vårt Land er religionshistoriker Anne Sofie Roald. Hun utgir en innføringsbok i islam i august 2004. Roald var først aktiv på venstresiden i norsk politikk og konverterte til islam. Hun brukte hijab i mange år, men har valgt å slutte med det. Hijaben har i følge henne en mer sosial funksjon enn en religiøs, og er et politisk symbol. Hun snakker om reaksjonene hun har møtt både da hun begynte å bruke hijab, og da hun valgte å slutte med det. Roald er mot et forbud, og understreker at frykten for islamsk fundamentalisme er strekt overdrevet. Klassekampen følger opp med et portrettintervju med Roald i desember 2004. Hun blir i begge avisene bruk som ekspert på dilemmaene muslimske kvinner møter rundt bruken av hijab.

Niqab ikke godtatt

Det andre høydepunktet i hijabdebatten kommer i Aftenposten og Dagsavisen og handler om to jenter med somalisk bakgrunn som er elever ved Oslo handelsgymnasium og som høsten 2005 har begynt å bruke heldekkende slør, niqab, i klasserommet. Rektor på skolen går ut og ber om hjelp for å finne en løsning, fordi han mener bruken av niqab ødelegger for undervisningen. Saken tas opp av utdanningsbyråden i Oslo, Torger Ødegaard, som sier folk må kle seg som de vil, men av hensyn til undervisningen må ansiktet være synlig i timene.

Det innføres et midlertidig forbud mot niqab i undervisningstimene på skolen. Islamsk råd sier i et intervju i Aftenposten med at de tror 95 % av alle muslimer er imot bruk av niqab, men mener en dialog med familien til jentene er bedre enn et forbud. Somalisk kvinneforening sier at et slik forbud kommer til å føre til protester i det somaliske miljøet, og at flere da kommer til å begynne å bruke niqab. I Dagsavisen kommer det en sak som forteller at det somaliske miljøet er splittet i synet på ansiktsslør, og det er intervju med flere somaliske kvinner som sier de må få velge selv.

En leder i Aftenposten sier Ødegaard har gjort et klokt valg, og at det er riktig å skille mellom bruk av hijab og niqab. Dette skillet støttes i en artikkel i Dagsavisen av Sahera Khan (Ap), og senere går Utdanningsminister Øystein Djupedal ut og støtter Ødegaards forbud mot ansiktsslør. Dette fører til en leder i Aftenposten som støtter Djupedals støtte. I Dagsavisen kommer en mer forsiktig leder som understreker vanskeligheten i disse spørsmålene, men som mener at det viktigste er at det ikke må være tvang forbundet med bruken verken av hijab eller niqab.

Parallelt med niqabsaken kommer det i Dagsavisen flere artikler som handler om bruken av hijab, og press muslimske jenter utsettes for fra flere kanter i forbindelse med dette. Fremstillingen er at det er stadig flere muslimske jenter som velger å bruke hijab, men at det eksisterer en uenighet om bruken. I et intervju forteller en 19 år gammel jente at hun blir sett ned på hvis hun ikke bruker hijab. Dette følges opp i en artikkel som handler om at jenter som ikke bruker hijab i visse ungdomsmiljøer blir beskyldt for å være lette på tråden av jenter som bruker hijab. Denne artikkelen følges igjen av en sak om en mor som ønsker seg en muslimsk skole for sin datter fordi hun blir mobbet på sin nåværende skole fordi hun bruker hijab. I januar 2006 har Dagsavisen en undersøkelse som viser at seks av ti er imot bruk av religiøse hodeplagg i skolen, og at fire av ti er imot bruk av skaut på offentlig gate. Disse tallene kommenteres av en muslimsk kvinne som mener folk må lære mer om islam som religion.

En naturlig avslutningspunkt for denne debatten og for min analyseperiode slik den fremstår fra høsten 2003, er hendelsene som følger etter publiseringen av Mohammedkarikaturene i danske Jyllandsposten og det norske Magazinet i januar 2006, med voldsomme protester i flere muslimske land og blant muslimer i Norge.

Oppsummering

Som denne gjennomgangen av fremstillingen av hijabdebatten har vist, er det variasjon i hvilke stemmer og synspunkter som blir viet plass. Det finnes både klare stemmer for et forbud mot hijab, men flere og like klare stemmer for en aksept av hijaben i den norske

samfunnet. Noen skiller er gjennomgående i debatten. Det er de som mener hijab er akseptabelt fordi det er et uttrykk for enten religiøs tilhørighet, et kulturelt symbol eller gir identitet for de som bruker den. Her trekkes det et skille mellom om bruken av hijab er selvvalgt eller en følge av press fra familie eller miljøet rundt. Det andre synet som preger debatten er om hijab er kvinneundertrykkende, påtvunget kvinner av konservative muslimske menn og et hinder for integrering i det norske samfunnet. Et tredje aspekt ved debatten er forholdet til hijab i arbeidslivet. Som saken med A-Møbler viser, er det ikke ukontroversielt å bruke hijab på arbeidsplassen. Som undersøkelsen i Dagsavisen i januar 2006 viser der seks av ti var negative til hijab, kan det se ut som den generelle skepsisen til bruk av hijab er større i samfunnet enn det fremstillingen av debatten i de fire avisene jeg har analysert kanskje gir inntrykk av.

5 Kvantitativ innholdsanalyse av hijabdebatten

For å gi et overblikk over hvordan hijabdebatten forløp i den perioden jeg analyserer vil jeg begynne med kvantitativ innholdsanalyse av datamaterialet mitt. Hijabdebatten stekker seg over et langt tidsrom, og inneholder naturlig nok mange ulike synspunkter, grader av intensitet, mange deltakere og forgår i mange ulike typer avisartikler. Et interessant trekk med hijabdebatten er nettopp det at det er en debatt, like mye som det er en hendelsesdrevet nyhetsfortelling. Dermed er leserinnlegg, kommentarinnlegg og redaksjonelle kommentarer i stor grad med på å forme den fremstillingen som skapes, sammen med nyhetsartiklene. Utviklingen og engasjementet i avisspaltene er dermed ikke bare skapt av journalistene og redaksjonens valg av vinkling og antall artikler, men også av eksterne debattanter som i sin fremstilling er med på å legge premissene for de medierammene som etableres i hijabdebatten og omfanget av den.

Denne delen av analysen tar for seg hvordan debatten arter seg i rene tall. Dette for å vise noen av debattens kvantitative særtrekk, og skape en oversikt over analyse materialet. Analysen skal også hjelpe til med å peke veien videre til hvilke medierammer som eksisterer i en debatt som ikke nødvendigvis er hendelsesstyrt, og hvor den ikke-redaksjonelle deltakelsen er høy. Det er viktig å understreke at det ligger en kvalitativ vurdering bak variablene og også i tolkingene av funnene i en kvantitativ analyse som dette. Dette gjelder ikke minst for de mer subjektive holdningsvariablene. En oppdeling av variabler og tolkningen av dem vil alltid innebære en slik vurdering, og dette er viktig å huske på når man gjennomfører analysen.

5.1 Analyse av funnene

Jeg har til sammen hatt 10 variabler jeg har notert verdier på som er beskrevet i kodeboken (vedlegg 1). Det første jeg tar for meg i analysen er fordelingen mellom det som er konkrete hendelser knyttet til bruken av hijab, og det som er innlegg og kommentarer til selve hijabdebatten. Dette kan si noe om hijabdebatten har rot i hendelser ute i samfunnet, eller om den er mer en debatt om symboler og holdninger. Deretter kommer analysen inn på omfanget av debatten, hvor mange funn jeg har gjort i hver avis og på årsaker til variasjoner i mengde og type artikler som har vært på trykk. Dette er funnet gjennom variablene år, måned og type artikkel. I tillegg har jeg sett på hvem som kommer til orde i debatten. For å måle dette har jeg brukt variablene kjønn og religiøsitet. Til slutt tar analysen for seg holdningene som kommer frem i debatten. Det har jeg gjort gjennom å dele inn utsagn om hijab og niqab i positiv, negativ og ingen klar tendens/tvetydig.

Tabell 5.1 Grad av hendelsesorientering

Konkrete hendelser	Antall	Prosent
Ikke direkte hendelsesorientert	223	56
Hendelsesorientert	177	44
Total	400	100

Først i denne analysen vil jeg se på hvordan antall artikler fordeler seg mellom ikke direkte hendelsesorienterte artikler og hendelsesorienterte artikler. Hendelsesorienterte er alle artikler som handler om konkrete hendelser, og innlegg og kommentarer som omhandler eller kommenterer disse konkrete hendelsene. Ikke direkte hendelsesorienterte er artikler om fenomenet hijab eller niqab, men som ikke omtaler eller tar opp konkrete situasjoner og hendelser.

Som tabellen viser er litt over halvparten av artiklene ikke direkte hendelsesorienterte. Disse tallene peker på to umiddelbart synlige trekk ved hijabdebatten. For det første er det få konkrete hendelser som preger debatten, og for det andre er det en stor andel artikler som ikke omhandler noen direkte hendelser i det hele tatt, men som kun handler om hijab/niqab som fenomen. Tatt i betraktning at det bare er ganske få konkrete hendelser som jeg kan identifisere gjennom hele hijabdebatten, er antallet saker som omhandler disse hendelsene ganske høyt. Som nevnt i gjennomgangen i kapittel 4 er de konkrete sakene som eksisterer først og fremst jenta som nektes bruk av hijab på arbeidsplassen A-Møbler og de to jentene som begynner med niqab på Oslo handelsgymnas. I tillegg er det noen artikler om saker utenfor Norge som det franske lovforbudet, menneskerettighetsdomstolen i Haag som ikke gir medhold til en tyrkisk jente om retten til å bære hijab på universitetet, og noen hendelser i Danmark, England og Tyskland som får mindre omtale.

Fortellingen om bruken av hijab fikk i Norge betegnelsen *hijabdebatten* og noe av forklaringen ligger kanskje i dette tallmaterialet. Debatten er tuftet både på generelle holdninger og konkrete hendelser knyttet til bruken av hijab. I denne blandingen av konkrete hendelser og meningsutveksling rundt et fenomen ser vi at andelen ikke direkte hendelsesorienterte artikler overstiger sakene som omhandler konkrete hendelser. Slik sett er det mulig å betegne hijabdebatten som mer diskusjonsdrevet enn hendelsesdrevet her også. Samtidig har det kommet ganske mange direkte hendelsesorienterte artikler når vi ser på det antallet faktiske hendelser som har vært i denne perioden. Det interessante her er at hijabdebatten engasjerer ettersom få faktiske hendelser generer mange artikler som er hendelsesorientert, men også at debatten preges av en overvekt av ikke direkte

hendelsesorienterte artikler som omhandler dette som et fenomen. Det kan tyde på et sterkt engasjement på to nivåer, både rundt de konkrete hendelsene og for hijaben, og som et mer overordnet samfunnsmessig spørsmål og fenomen.

Tabell 5.2 Omfanget av debatten

Hvilken avis	Antall artikler	Prosent
Aftenposten	116	29
Klassekampen	98	25
Dagsavisen	84	21
Aften Aften	57	14
Vårt Land	45	11
Total	400	100

Min analyse av hijabdebatten strekker seg over en periode på mer enn tre år. I et slikt tidsspenn er det naturlig at antall artikler når en viss mengde. Totalt fant jeg 400 artikler om hijabdebatten fordelt på de fem avisene, noe som ikke er veldig høyt det lange tidsrommet tatt i betraktning.

Når medierammer etableres betyr mengden artikler noe for hvor stor gjennomslagskraft en ramme får (Entman 2004 s32). Omfanget av hijabdebatten er sånn sett viktig for hvor sterkt de dominerende rammene innenfor denne fortellingen fester seg. Som jeg skal komme tilbake til senere, fordeler ikke disse artiklene seg jevnt utover, men gjennomgår perioder med høyere og lavere intensitet. Som tabellen viser har Aftenposten (morgenutgaven) klart flest artikler. Dagsavisen og Klassekampen legger seg forholdsvis likt, Aftenposten Aften ligger litt under dette i antall artikler, mens Vårt Land skiller er den avisen med minst stoff om hijabdebatten.

Når man skal se på omfanget av dekningen i de ulike avisene, kan det være naturlig å se Aftenposten morgenutgaven og Aftenposten Aften under ett. Selv om disse avisene har to uavhengige redaksjoner og dermed kan sees på som to ulike aviser, er det ofte at saker i den ene avisen følges opp av den andre og redaksjonene i de to avisene følger tett hva den andre gjør. De jobber også under de samme redaksjonelle retningslinjene, sitter i samme hus og har de samme eierne. Samlet har de to avisene nærmere halvparten av alle artiklene, men innbyrdes har morgenutgaven dobbelt så mange artikler som aftenutgaven. Både opplagsmessig og hvis man ser på omfanget av dekningen er det naturlig å anta at Aftenpostens valg av medierammer for fremstillingen av hijabdebatten har stor gjennomslagskraft. Hva Aftenpostens fremstilling er vil jeg komme nærmere inn på i den

kvalitative analysen, men det er klart at avisen har stort gjennomslag tallmessig både på det redaksjonelt skrevne stoffet og på ikke-redaksjonelt stoff.

Det kan være flere grunner til at hijabdebatten får så stor oppmerksomhet i Aftenposten. En grunn kan være rollen som hovedstadsavis, og dermed engasjement for en tematikk som er synlig her¹⁵. En annen er Aftenpostens morgentidnings rolle som stor debatt- og kommentaravis. Siden hijabdebatten nettopp er en debatt, er det mange debattanter som velger Aftenposten som sted for sine innlegg. En tredje forklaring kan ligge i avisens tradisjonelle rolle som verdikonservativ avis. Spørsmål om holdninger, kultur, symboler og religion kan gå inn på områder som kanskje mange av avisens lesere er opptatt av.

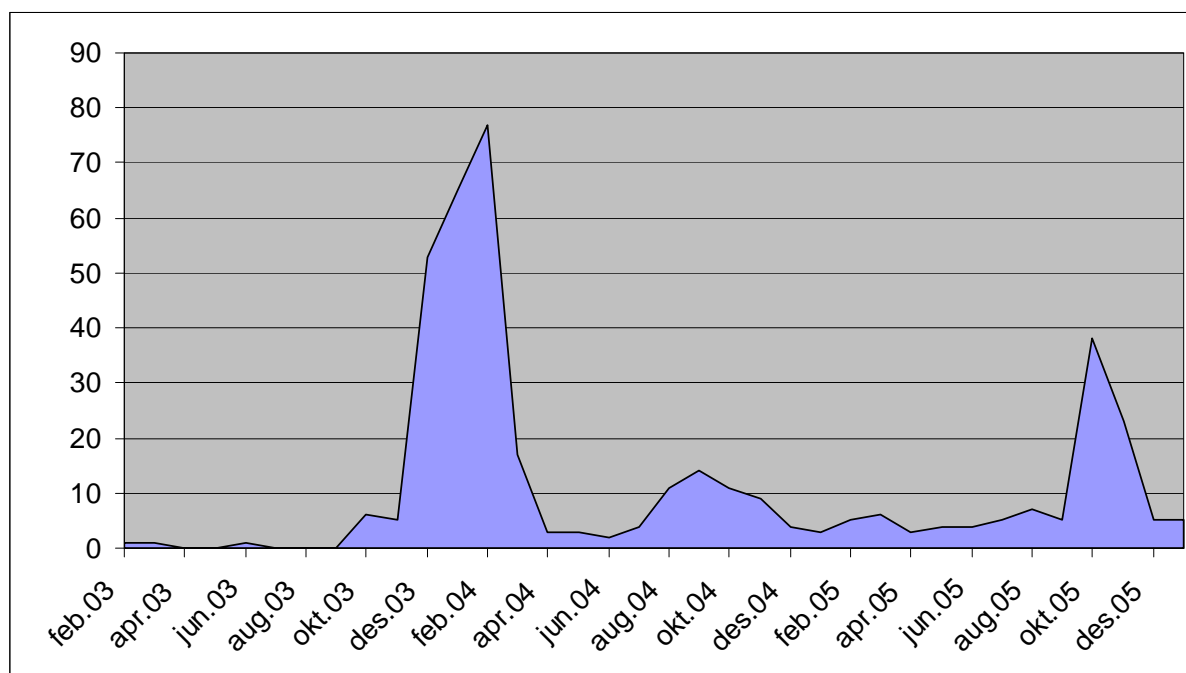
Når det gjelder Klassekampen og Dagsavisen, ligger disse ganske likt med henholdsvis 25 prosent og 21 prosent av totalt antall artikler. Selv om begge aviser har redaksjon i Oslo, er Klassekampen en riksdekkende politisk avis på venstresiden, mens Dagsavisen er en regionavis for Osloområdet med et sosialdemokratisk politisk ståsted. Det forholdsvis høye antallet artikler i begge aviser tyder på at hijabdebatten engasjerer, men kanskje på forskjellig plan i de to redaksjonene og hos avisenes respektive aktive eksterne debattanter.

Klassekampens store dekning skyldes delvis et radikalt og feministisk standpunkt som gjør at denne debatten er spesielt viktig for avisa, mens Dagsavisens dekning kan forklares med at det er en Oslo-avis, og at dermed har mange lesere som har et forhold til hijab eller ser hijab på gata og at fenomenet engasjerer dem.

Avisa med minst dekning er Vårt Land med 11 prosent av totalt antall artikler. Vårt Land har en kristen formålsparagraf og er opptatt av religiøse spørsmål, slik sett kunne man kanskje tro at hijabdebatten skulle være spesielt interessant for avisa, siden det religiøse aspektet er en viktig del av debatten. Årsaken til at dette ikke er tilfellet kan være flere. Som kristen avis kan hijabdebatten være et sidespor i forhold til en mer overordnet tematikk om forholdet mellom kristne og muslimer. Men hvis man ser på hijaben som et religiøst symbol, vil det være nærliggende å anta at Vårt Land vil være positive til retten til å bære slike symboler i den offentlige rom. Men hijab er også et politisk symbol og debatten handler også om motsetninger mellom ulike kulturer i samfunnet. Derfor kan Vårt Land i større grad ha artikler om møtet mellom de to religionene, og styre unna hijabdebatten fordi den ikke bare først og fremst handler om religiøsitet, men også om kvinnefrigjøring, likestilling og undertrykking.

¹⁵ Aftenposten morgentidning er en riksdekkende avis, men med klart fokus på det sentrale østlandsområdet. Aftenpostens aftentidning er en lokalavis for Oslo.

Tabell 5.3 Antall artikler etter måned og år

Intensiteten i debatten varierer sterkt. Siden perioden jeg ser på strekker seg over tre år, er dette naturlig. Men det er store utslag i de periodene som er mest intensive. Jeg har valgt å se på alle avisene samlet i denne grafen fordi jeg mener dette gir det beste inntrykket av hvordan intensiteten var totalt sett gjennom debatten. Det første man merker seg i tabellen er at det er to ”høydepunkter” i debatten. Den første perioden varer fra november 2003 til mars 2004, og er hijabdebattens absolutte høydepunkt når det gjelder antall artikler. Utover mars 2004 roer det hele seg kraftig ned. Deretter kommer et nytt lite høydepunkt i august til oktober 2004. Så holder seg jevnt frem til oktober og november 2005, der det kommer et nytt høydepunkt, som er stort, men likevel bare halvparten av det første høydepunktet.

Intensiteten følger konkrete hendelser i debatten, og dette gjelder for både norske hendelser og hendelser i utlandet. Det første høydepunktet er selve starten på hijabdebatten. Som nevnt tidligere dukker denne opp etter oppmerksomheten rundt det franske lovforslaget. Dette kombineres med oppmerksomhet rundt fredsprisvinner Shirin Ebadi, som velger å ikke bruke hijab når hun mottar prisen og som er den første hendelsen på norsk jord som preger debatten. Rett etter kommer saken mellom A-Møbler og Ambreen Pervez, som først blir nektet å bære hijab på jobb, for deretter å vinne retten tilbake. Disse hendelsene genererer mange innlegg som holder intensiteten oppe til ut i mars 2004. Den neste økningen i intensiteten skjer rundt september og oktober 2004, og er ikke veldig stor. Det interessante er at denne skyldes en oppblomstring av eksterne skribenter både i form av leserinnlegg og kommentarer, og er ikke drevet av noen konkrete hendelser. Intensiteten drives opp av

innlegg, svar og motsvar for deretter å roes ned igjen mot desember 2004. Det siste store høydepunktet kommer i oktober og november 2005, når saken om to somaliske jenter på Oslo Handelsgymnas som bruker ansiktsslør, altså niqab, dukker opp. Selv om denne saken også vekker stort engasjement, generer den på langt nær så mange artikler som starten på hijabdebatten gjorde, og intensiteten går også fortere ned.

Et annet interessant trekk er at over hele denne lange perioden, dør aldri debatten helt ut. Hver eneste måned fra oktober 2003 er det artikler om hijabdebatten på trykk i en eller flere av avisene. Dette kan si noe om styrken i tematikken, som gjør at selv om debatten drives av få konkrete hendelser som setter hijab på nyhetskartet, lever debatten videre i avisene gjennom hele perioden og forsvinner aldri helt.

Tabell 5.4 Sjanger etter avis

Hvilken avis/type artikkel	Nyhetsartikkel/ Notiser	Feature/ Portrett	Leder/ Redaksjonelle kommentarer	Kommentar/ Kronikk/ Leserinnlegg	Totalt
Aftenposten	49	6	12	49	116
Klassekampen	39	5	8	46	98
Dagsavisen	45	5	7	27	84
Aften Aften	22	0	4	31	57
Vårt Land	30	2	7	6	45
Total	185	18	38	159	400
Prosent	45	4	10	40	100

Et annet interessant aspekt ved hijabdebatten, er hvordan dekningen fordeler seg mellom ulike sjangrer. Jeg har valgt å skille ut eksternt skrevne tekster som en egen verdi (kommentar/kronikk/leserinnlegg) fordi det kan være hensiktsmessig å se hvor stor del av debatten som kommer utenfra redaksjonene. Medierammer som etableres av redaksjonene kan her møte motstand, bli forsterket eller utvides av disse innleggene.

Det er også interessant fordi disse eksterne skribentene rettferdiggjør at hijabdebatten faktisk kan kalles en debatt. Det mest i øyenfallende med tabellen er det er nesten like mange eksterne tekster som redaksjonelle nyhetsartikler og notiser. Dette er et av de viktigste funnene i denne analysen.

Hijabdebatten er like mye en meningsutveksling mellom ulike standpunkt gjennomført i avisenes spalter, som det er en nyhetsdrevet hendelse. Både Aftenposten morgenutgaven, Klassekampen og Aftenposten Aften har enten like mange eller flere eksterne innlegg enn de har nyhetssaker og notiser. Det er også verdt å merke seg det høye antallet ledere og redaksjonelle kommentarer. I følge disse tallene virker det som hijabdebatten utvikler seg mer

som en holdningsdiskusjon på kommentarplass, både eksternt og internt, istedenfor å være en nyhetsdrevne fortelling. Dette høye antallet kan tenkes å ha betydning for medierammene som etableres, fordi det journalistiske nyhetsstoffet nærmest blir underordnet kommentarstoffet i omfang hvis man legger sammen det eksterne og det redaksjonelle.

Dette engasjementet utenom nyhetssaken kan komme av at hijabdebatten er en symboldebatt med flere betydninger. Denne debatten kan ha symbolsk betydning både for folk som er opptatt av innvandringspolitikk, religiøse spørsmål og religionsfrihet, og av feminisme, rasisme og vestens forhold til islam. Hijabdebatten favner mange forskjellige standpunkt og sees fra mange forskjellige innfallsvinkler i innleggene. De dominerende argumentene handler imidlertid om kvinneundertrykkelse og friheten til å uttrykke sin religiøsitet. Siden debatten har så mange ulike innfallsvinkler kan dette være en av grunnene til det store eksterne engasjementet. Dette er en debatt som det er mulig å ha mange ulike standpunkt i, og den engasjerer i mange forskjellige politiske, religiøse og samfunnsengasjerte leire. Dermed drives debattnivået opp fra flere forskjellige hold.

Vårt Land skiller seg ut med få kommentarer og innlegg i forhold til antall nyhetssaker. Her skulle man kanskje ha forventet at hijabdebatten var interessant for avisens innleggskrivere siden dette handler om et religiøst symbol, men det er altså ikke tilfellet.

Et annet interessant trekk er det forholdsvis lave antallet feature- og portrettartikler hijabdebatten inneholder. Andelen nyhetsartikler i forhold til feature/portrett gjenspeiler til en viss grad stoffmiksen i de avisene jeg har tatt for meg. De er alle typiske nyhetsaviser der mesteparten av spalteplassen er satt av til nyhetssaker. Siden jeg ikke har noen vektning av stoffets areal i min undersøkelse, kan jeg ikke si noe om prosentandelen, men nyhetsartikler utgjør den klart største artikkelformen i alle avisene. En annen forklaring kan være at mange av nyhetsartiklene går grundig inn på bakgrunnen for debatten, og dermed har noen elementer av dypere bakgrunnsstoff i seg, slik at nyhetsartiklene nærmer seg et featurepreg i formen. Det brukes også ofte featuregrep for eksempel når kvinner som bruker hijab, og som blir intervjuet i nyhetsartiklene, grundig får beskrevet klesdrakt og væremåte.

Tabell 5.5 a og b Kjønn fordelt på redaksjonelle og ikke-redaksjonelle artikler**a Kilder**

Redaksjonelle art.	Antall	Prosent
Mann	49	20
Kvinne	90	38
Begge	66	27
Ingen/ ikke oppgitt	36	15
Total	241	100

b Skribenter

Ikke-redaksjonelle art.	Antall	Prosent
Mann	70	44
Kvinne	84	53
Begge	0	0
Ingen/ ikke oppgitt	5	3
Total	159	100

Disse to tabellene tar for seg hvordan hijabdebatten fordeler seg etter kjønn. Det er grunn til å anta at kjønn på journalist kan ha betydning både for kildevalg og fremstillingen av hijabdebatten, og dermed interessant å sett fordelingen på. Men i denne analysen har jeg valgt å fokusere på kjønn hos de stemmene som eksplisitt kommer til orde. Jeg har valgt å skille mellom redaksjonelle artikler (som er nyhetsartikler, notiser, feature, portrett, ledere og redaksjonelle kommentarer), og ikke-redaksjonelle artikler (som er leserinnlegg, kommentarer og kronikk). For nyhetsartikler og notiser er det kildene som avgjør verdien på kjønn, fordi jeg tar som utgangspunkt at det er kildene i nyhetsartiklene som uttrykker holdninger og meninger, mens for alle de andre sjangrene er det kjønn på skribenter som har blitt registrert. Tabell **a** viser de redaksjonelle artiklene og tabell **b** viser de viser ikke-redaksjonelle.

Det første å merke seg er at hijabdebatten engasjerer både hos kvinner og menn, men at kvinner er sterkere representert enn menn, både i det redaksjonelle stoffet og i det ikke-redaksjonelle. Når det gjelder de redaksjonelle tekstene er et naturlig element som drar kvinneandelen opp at kvinner ofte er kilder i nyhets- og feature- og portrettartiklene. Denne debatten handler om et klesplagg for kvinner, og problemstillingene i debatten er ofte relatert til kjønn, derfor blir mange kvinner, både muslimske og ikke-muslimske intervjuet i de redaksjonelle artiklene. Dette skjer gjerne i form av intervjuer med muslimske kvinner som forteller om sine erfaringer med å bruke eller ikke bruke hijab. Men det er også et stort innslag av kvinner som brukes som ”ekspertkilder”. Dette er ofte kvinnelige professorer som har religion, sosialantropologi eller Midtøsten som fagfelt. Disse blir ofte brukt til å fortelle hvordan forholdene ”egentlig” er for muslimske kvinner, gjerne i kombinasjon med intervjuene av muslimske kvinner selv. Det er også mange kvinner som skriver redaksjonelle kommentarer. Det er også verdt å merke seg at en fjerdedel av de redaksjonelle artiklene har begge kjønn representert som kilder eller som skribenter av kommentarer. Uten at jeg har noe sammenlikningsgrunnlag vil jeg anta at dette er et ganske høyt antall. En forklaring kan være at siden menn er overrepresentert som kilder i nyhetsartikler generelt, vil mange journalister

velge å bruke mannlige kilder også i hijabdebatten, selv om denne handler om et kvinnelig klesplagg. En annen forklaring er at argumentene i hijabdebatten strekker seg utenfor det som har med kjønn å gjøre, og handler like mye om religion, ytringsfrihet og kultur. Dermed balanseres for eksempel nyhetsartikler med å spørre både menn og kvinner hva de syns om hijab i samme artikkel. Hijabdebatten skiller seg uansett klart fra den typiske representasjonen av menn og kvinner man vanligvis finner i mediene. Som regel er menn overrepresentert både som kilder, debattanter og som kommenterende journalister, men det motsatte er altså tilfellet her (Allern, 2001b, s. 67).

Litt over halvparten av de ikke-redaksjonelle artiklene er fra kvinner, noe som kan komme av at hijabdebatten handler om et kvinnelig plagg, samtidig som det engasjerer som symbol for kvinnekamp og kvinners rettigheter. Mange av innleggene er fra norske kvinner som er motstandere av hijaben. Argumentasjonen som brukes mest er at hijaben er kvinneundertrykkende og setter likestillingen tilbake. Men det argumenteres også ofte med at islam er en undertrykkende religion som i sin natur truer vesten og vestlige kvinners frihet. Mange feminister er aktive i debatten, og de peker ofte på dilemmaet mellom aksepten og respekten for andre kulturer, og problemet med å tro på muslimske kvinner som hevder de velger hijaben av fri vilje og uten press utenfra. Men menn er også synlig som debattanter. Hele 44 prosent av det ikke-redaksjonelle stoffet er skrevet av menn, og rommer et stort spenn i både tematikk og argumentasjon. Men et trekk som kommer til syne ved gjennomlesing av materialet, er at mange menn generelt stiller seg positive til hijaben, uten at jeg har noen tallmessig oversikt over dette med her.

Tabell 5.6 Religiøs orientering

Hvilken religiøsitet	Antall	Prosent
Ikke-muslim	228	57
Muslim	74	19
Blandet	65	16
Ingen	33	8
Total	400	100

Siden hijabdebatten handler om et muslimsk hodeplagg, er det interessant å se på den religiøse orienteringen til deltakerne i debatten. Siden et av mine utgangspunkt er å finne ut om det brukes andre medierammer i hijabdebatten enn det som ofte er vanlig i fremstillingen av minoriteter, vil religiøsitet kanskje ha noe å si for hvilke medierammer som blir brukt. Det

er naturlig å anta at en aktiv deltakelse av muslimske kilder og skribenter, vil påvirke fremstillingen av hijaben.

Å identifisere religiøsiteten til intervjuobjekter og skribenter har vært vanskelig. Metoden jeg har brukt er redegjort for i kapittel 3, og tallene gir ikke grunnlag for bastante påstander om deltakelsen. Men i en femtedel av artiklene i materialet er kildene/debattantene enten oppgitt eller oppgir seg selv som muslimer. Tilsvarende er det i litt over halvparten av artiklene oppgitt eller kildene selv har oppgitt at de er ikke-muslimske. I denne kategorien kommer alle som tilhører andre religioner enn islam pluss alle personer der religiøsitet ikke blir beskrevet, noe som gjelder langt de fleste som kommer i denne kategorien. I 16 prosent av artiklene er kildene eller skribentene både muslimer og ikke-muslimer. Det finnes også et lite antall artikler uten personifisering der ingen religiøsitet kan identifiseres eller spores. Det kan være i nyhetsartikler om omtaler hijab på en generelt nivå, eller det er lederartikler som ikke er signert.

Det første å merke seg er at en femtedel av kildene/ debattanter med sikkerhet kan identifiseres som muslimer. Hvis vi tar utgangspunkt i den demografiske situasjonen i Norge og kildebruk i norske aviser er dette et høyt antall. Siden debatten handler om et muslimsk plagg, er det naturlig at muslimer både brukes som kilder og engasjerer seg gjennom innlegg. Likevel vil jeg hevde at denne andelen er overraskende høy.

De fleste av journalistene som har skrevet sakene i avisene i utvalget har typiske ”norske navn”. Dette kan gjøre at tilgangen på muslimske kilder ikke er så god, samtidig som tradisjonelle kildevalg gjør at muslimer ikke velges som kilder. I mange av nyhetsartiklene i denne debatten er det norske eksperter (for eksempel universitetsprofessorer) som uttaler seg om fenomenet hijab. Muslimske kvinner brukes til å eksemplifisere hvordan de oppfatter hijab, gjerne i samme sak som ekspertkildene. De muslimske kvinnene er mest ”caser” der journalisten har gått ut på gata og kommet i prat med noen hun/han ser bærer hijab for å eksemplifisere hva tematikken handler om.

I saker som omhandler politikk og det franske lovforbudet er det mest ikke-muslimske kilder. Unntakene er Samira Munir, Høyrepolitikerens som går til kraftig angrep på bruken av hijab, og SV-politikerens Akhtar Chaudhry som aktivt støtter Ambreen Pervez mot A-Møbler. Likevel er muslimer med i debatten som meningsbærende kilder og som aktive skribenter. Det er for eksempel flere unge muslimske kvinner som er svært synlige og klare i sine meninger, for eksempel Ambreen Pervez som mistet jobben på A-Møbler på grunn av hijabbruk. Et moment som trekker andelen ikke-muslimer opp er engasjementet til feminister, og da særlig i Klassekampen. I denne gruppen er andelen kvinnelige ikke-muslimer høy, og

de er svært aktive. Som nevnt tidligere har hijabdebatten mange trekk i seg som handler om det symbolske mer enn religiøsitet, og denne symbolsiden handler mye om kvinners rettigheter. Dermed ligger interessen langt utenfor det den hadde vært hvis dette kun hadde handlet om en rett til å bære et religiøst symbol.

Det at så mange muslimske stemmer slipper til orde i hijabdebatten må nødvendigvis påvirke medierammene som brukes i denne fremstillingen. At muslimer både kan være positive og negative til hijab er selvsagt, men uansett vil fremstillingene påvirkes av denne synliggjøringen av muslimske stemmer som dette antallet innebærer.

Tabell 5.7 Holdning til hijab

Holdning til bruk av hijab	Antall	Prosent
Positiv tendens	164	41
Ingen klar tendens/ tvetydig	116	29
Negativ tendens	104	26
Ikke omtalt	16	4
Total	400	100

Hijabdebatten er preget v motsetninger der forskjellige meninger står ganske sterkt mot hverandre, fra ønske om et forbud til fullstendig aksept av hijaben. Jeg har sett på hvordan holdningene fordeler seg langs en positiv – negativ akse, og plassert hver artikkel innefor dette spennet. Der jeg har vært i tvil eller ikke har kunnet se en tydelig retning, har jeg plassert artikkelen under verdien ”ingen klar tendens/ tvetydig”. Dette gjelder for eksempel der hijab bare er omtalt uten at det ligger noen vurdering i omtalen eller der både negative og positive vurderinger er med i like stor grad i samme artikkel. For artikler som er plassert i positiv tendens gjelder det at de har en klar fremstilling av hijaben som positiv eller akseptabel. Et eksempel kan være en nyhetsartikkel med to muslimske kvinner som selv bruker hijab som kilder. For artikler med negativ tendens gjelder det motsatte, det er en klart uttrykt negativ holdning som kommer til syne. Et eksempel kan være et intervju med Hege Storhaug. Denne verdien kunne nok ha vært noe mindre, men jeg har bare tatt de artiklene jeg har vært helt sikker på under de andre verdiene. Hvis man ser på de rene tallene, har noe under halvparten av artiklene en positiv tendens i sin holdning til hijab, mens en fjerdedel av artiklene har en negativ tendens.

Disse tallene viser at den norske hijabdebatten domineres av en positiv holdning til bruken av dette hodeplagget. Opprinnelsen til den norske debatten kan forklare noe av dette. Som nevnt oppstår den som følge av den franske lovforslaget og liknende hendelser i andre

land i Europa. Før den franske debatten er hijab omtrent ikke omtalt i norske medier, og i et søk i Aftenposten på A-tekst tilbake til 1999 fant jeg bare én sak før oktober 2003 og det franske lovforbudet som handlet om problematiske sider ved bruk av hijab. Sånn sett kan man si at dette fenomenet verken har hatt særlig fokus eller har blitt oppfattet som et samfunnsproblem i Norge før den franske debatten importeres hit.

Samtidig kan det være at de fleste norske journalister og samfunnsdebattanter er kjent med undersøkelser som viser at minoriteter og minoritetsspørsmål ofte behandles negativt i norske medier (f. eks.: Fjeldstad og Lindstad 2005). Siden hijaben ikke har blitt sett på som noe samfunnsproblem før denne debatten plutselig dukker opp, kan kanskje journalistene og debattantene koste på seg en raus og aksepterende holdning til et fenomen fra ”de andre”. Det er for eksempel ingen økonomiske eller kriminelle aspekter ved hijabdebatten, temaer der ofte ellers minoriteter eller innvandrere blir sett på som en trussel mot det norske samfunnet. Denne debatten handler om de kvinnene som velger eller tvinges til å gå med hijab og deres rettigheter og grad av frivillighet. Dermed har kanskje hijaben lettere for å godtas som fenomen, også blant ikke-muslimer:

Plagget er en del av deres identitet. Så lenge hodeplagget ikke fører til farlige situasjoner og kan påføre fysisk skade [...] burde det ikke være noen grunn til å nekte bruken av det. Å nekte mennesker å bruke en klesdrakt som definerer deres identitet, vitner om mangel på respekt
(Leder Aftenposten Aften 2/2 2004)

De negative tendensene har også flere mulige forklaringer. En er den åpenbare skepsisen og frykten for islam som mange i vesten har, og som også er synlig i den norske hijabdebatten. Forholdet til hijab er problematisk for feminister, både kvinnelige og mannlige, både å fullt ut akseptere bruken og som et kulturelt symbol. For mange veier holdningen til hijaben som kvinneundertrykkende og en tvang, tyngre enn kulturell aksept og troen på at muslimske kvinner frivillig velger å bruke dette plagget:

La meg først si; jeg har all respekt for deler av andre kulturer enn vår vestlige, jeg har besøkt/levd i andre kulturer og tilpasset meg regler, normer og sedvanen der.[...] Men hvorfor må et kjønn av menneskeheten tildekke seg?[...] Om skjela mi er vrent når det gjelder hijab?[...] Har jeg innsigelser mot dette klamme, tette, i-veien-hodeplagget? [...] Ja, det har jeg. Har det så enormt.
(Kommentar Kim Småge i Klassekampen 29/12 2003)

Det er også negative argumenter om at hijaben er et kulturelt fremmedelement i det norske samfunnet, og dermed ikke hører hjemme på skoler, andre offentlige intuisjoner som for eksempel sykehjem, eller på arbeidsplasser der majoriteten er ikke-muslimer.

Litt under en tredjedel av artiklene har ingen klar tendens eller er tvetydige. En del av dette kommer av nyhetsartikler der både tilhengere og motstandere av hijab slipper til i

samme sak. Man kan si at dette er uttrykk for en balansert journalistikk, der idealene om å vise flere sider av samme sak praktiseres. Men de utgjøres også av saker som rapporterer om hendelser uten å ha noen kilder som uttaler holdninger, eller der temaet verken er klart negativt eller positivt til hijab.

Tabell 5.8 Holdning til ansiktsslør

Holdning til bruk av niqab/ ansiktsslør	Antall	Prosent
Negativ tendens	25	68
Positiv tendens	6	16
Ingen klar tendens/ tvetydig	6	16
Total	37	100

Mot slutten av min analyseperiode dukker et nytt fenomen opp som forandrer bildet av den positive holdningen til slør som hijaben gir, og det er bruken av niqab. Hijabdebatten handler stort sett om bruken av hijab og ikke andre former for tildekning av hode/ ansikt. Dette dukker først opp når to jenter med somalisk bakgrunn som er elver på Oslo Handelsgymnas begynner å bruke niqab på skolen i slutten av 2005. Debatten rundt dette integreres i den allerede pågående hijabdebatten, men jeg har valgt å skille den ut som i en egen holdningsvariabel. Selv om det er forholdsvis få artikler om niqab i utvalget (37), er holdningene til dette plagget vesensforskjellig fra holdningene til hijaben. Hvis vi ser på de sakene der niqab/ansiktsslør er omtalt, finner vi en overveldende negativ tendens i omtalen av dette fenomenet. Mer enn fire ganger så mange artikler har negativ tendens enn positiv og tilsvarende for artikler med ingen klar tendens eller som er tvetydige.

En grunn til dette kan være at niqaben oppfattes på en helt anen måte enn hijaben. Niqaben skjuler ansiktet og blir dermed mer fremmedartet og skremmende. Det er også mindre vanlig i bruk, og folk er dermed ikke så vant til denne typen plagg som de er til å se hijab. Det er verdt å merke seg at muslimer er stort sett like skeptiske til niqaben som ikke-muslimer og ser også på den som fremmedartet. Et vanlig argument fra muslimer som er imot niqab er at denne typen tildekning ikke har noe med islam å gjøre. De som forsvarer niqaben mest er somalisk kvinneforening og folk i det somaliske miljøet.

Det fremmede og skremmende med niqaben gjør at fordømmelsen av dette plagget får en annen tone enn den som brukes i fordømmelsen av hijaben. Reaksjonene er sterkere, og bekymringen for konsekvensene for de som bruker den høyere. Her trekkes også praktiske aspekter inn. Det poengteres at niqaben vanskeliggjør kommunikasjonen med den som bærer

den. Dette blir særlig lagt vekt på som et problem i undervisningssammenheng for de to somaliske jentene på Oslo Handelsgymnas:

”Det er et minstekrav at elver ikke tildekker ansiktet. I en undervisningssituasjon må lærerne ha mulighet til å se elevens ansikt for å sikre god kommunikasjon, sier skolebyråd i Oslo, Torger Ødegaard (H) ”
(Nyhetsartikkel i Dagsavisen 4/10 2005).

Det brukes også helsemessige argumenter mot niqab, en så total tildekking er skadelig for kroppen, hevder noen. Denne type argumentasjon er fraværende i omtalen av problemstillinger rundt bruken av hijab. Dermed blir niqaben truende på en helt annen måte enn hijaben.

Oppsummering

Som jeg har vist i denne analysen, er den mange interessante og noen overraskende trekk som kommer frem når man ser på hijabdebatten i rene tall. Analysen har først og fremst vist at hijabdebatten først og fremst ikke er en hendelsesdrevet nyhetsfortelling, der redaksjonene styrer utviklingen og rammene som velges, men at det like mye er en debatt, et offentlig ordskifte, med sterkt engasjement fra eksterne skribenter. Tallene viser også at dette engasjementet holder seg gjennom hele analyseperioden, debatten dør aldri ut, selv om intensiteten svinger. Disse svingningene følger stort sett hendelsesbegivenheter, når en hendelse skjer øker også antall artikler, dette er som forventet.

Mer overraskende da er kanskje at analysemateriellet består av nesten like mye redaksjonelle kommentarer, kommentarer og leserinnlegg som den består av nyhetsartikler og notiser. Interessant er også at dette er en debatt der det er flere kvinnelige enn mannlige deltakere, både som kilder og som debattanter. Det er flere ikke-muslimer enn muslimer som er synlig i spaltene, likevel er muslimer representert i større grad her enn ellers i samfunnsdebatten. Det siste og kanskje mest interessante funnet, er den overveiende positive holdningen til hijab som kommer til syne hvis artiklene sorteres etter en negativ – positiv akse, og hvordan dette snus på hodet når det blir snakk om en annen type slør, niqaben. For å trenge dypere ned i hva disse tallmessige utslagene skyldes, vil jeg ta for meg et utvalg av datamaterialet, og gjennom en kvalitativ analyse gå grundigere inn på hvilke medierammer som etableres, og forskjeller og likheter mellom disse.

6 Medierammene i hijabdebatten

Gjennom den kvantitative analysen ser man at hijabdebatten har noen klare trekk og tendenser når det gjelder intensitet, omfang, hvem som deltar og hva slags type artikler den består av.

Men hva skaper innholdet i denne debatten?

Jeg har valgt å gå inn på noen tekster og nærlese disse, istedenfor å prøve å trekke ut alle medierammer som forekommer gjennom hele debatten. Grunnen er at jeg tror det er vanskelig å få beskrevet et helhetlig bilde av alle debattens rammer i en oppgave av denne størrelsen, og at det dermed er mer fruktbart å begrense seg til et lite utvalg av analysematerialet. Et slikt begrenset utvalg gjør meg i stand til å se hele artikler i sammenheng, vise hvordan rammene er bygd opp, og gjøre en komparativ analyse av artikler fra de forskjellige avisene for å se på forskjeller og likheter i rammene som brukes, men også hvordan de brukes av de forskjellige avisene.

Spørsmålet jeg stiller i denne analysen blir hvilke medierammer er det som etableres i de ulike avisene, og hvordan er det disse rammene etableres? Valget av medierammer henger sammen med avisenes vinkling av en sak, selv om medierammebegrepet omfatter mer enn dette. Vinkling innebærer som nevnt tidligere alltid at noe utelates. Dermed kan det være interessant å se på hvordan hendelser eller personer vinkles forskjellig av journalister og debattanter. Analysen vil jeg gjennomføre med teorien rundt "oss og de andre" begrepet og orientalismen som bakteppe. Hensikten med dette blir å se på om artiklene følger en fremstilling der det skapes et skille mellom "oss og de andre" og om den klassiske orientalistiske fremstillingen av muslimer som underlegne Vesten fortsatt er levende. Alternativt om denne debatten er mer nyansert, og andre type fremstillinger spiller en større rolle. For eksempel kan det tenkes at siden dette er en debatt som ikke umiddelbart har et fokus på negative handlinger, men mer er en debatt om symboler, gjør at fremstillingen og medierammene blir mer nyansert, og mindre preget av avstand.

Sjanger

Temaene i hijabdebatten handler om religiøsitet, kultur, kvinneundertrykkelse, rettigheter, arbeidsmiljø og skole/utdanning. Det er interessant å se i hvilken grad ulike politiske og redaksjonelle ståsteder påvirker hvilke rammer som velges, og hvordan dette får betydning for fremstillingen av hijabdebatten. Derfor er alle avisene som er med i utvalget representert i den kvalitative analysen. Nyhetssjangeren kan påvirke innholdet og det som formidles i en artikkel (Eide og Simonsen 2007 s74-75), for eksempel kan journalisten i en reportasje

naturlig nok formidle mer nyansert og bredere enn i en kort notis. Derfor har sjanger betydning for fremstillingen og ikke minst for hvilke medierammer som brukes og hvordan de etableres. Siden hijabdebatten både er en handlingsdrevet nyhetsfortelling og en debatt med eksterne skribenter, er det naturlig å ha med både redaksjonelt skrevne nyhetsartikler og kommentarer/ leserinnlegg i nærlesningsutvalget.

Særlig interessant kan det være å se om debattformatet er med på å skape en annerledes fremstilling og andre medierammer. Det er også interessant å se om de redaksjonelle kommentarene skiller seg fra det andre redaksjonelle stoffet i valg av rammer, derfor vil jeg ha med disse i nærlesningsutvalget. Gjennom å gjøre dette får jeg et sammenlikningsgrunnlag mellom de ulike avisene og mellom ulike typer artikler. Jeg lar rammene jeg finner styre kapitteloppdelingen og forklarer med eksempler hvordan de ulike medierammene skapes og hva de inneholder. Til slutt i kapittelet vil jeg ha en drøfting av funnene, og sammenlikne de ulike artikkeltypene og avisene.

6.1 Hvordan identifisere medierammene

For å kunne beskrive medierammene, trenger jeg artikler der de ulike rammene er særlig godt representert og som er typiske for den medierammen de representerer. Hensikten blir å vise hvordan rammen etableres gjennom tittel, ingress, vinkling, kildevalg, ordbruk og valg av metaforer. Jeg vil anskueliggjøre valg av perspektiv, og hvordan artikkelen er bygd opp. Dette utgjør rammenes innhold og betydning. Samtidig blir det viktig å vise hvordan disse valgene utelater faktorer og argumenter som peker i en annen retning, og hvordan det å velge bort noe også er med på å skape rammen.

Ved å legge vekt på to medierammer som jeg mener utgjør kjernen i hijabdebatten, og som også står mot hverandre i innhold, håper jeg å kunne vise hvordan rammer etableres og brukes i de ulike avisene. Dette gjør jeg ved å analysere to artikler som er typiske for disse ”hovedrammene”. I tillegg vil jeg vise hvordan disse rammene brukes i de andre artiklene i utvalget. Jeg vil også beskrive eventuelle andre ”beslektede” rammer jeg finner i nærlesingen av utvalget mitt. Jeg vil komme mer tilbake til hvordan de ulike rammene fungerer i analysen. Blant annet kommer det helt på slutten av min analyseperiode et stemningsskifte når spørsmålet om bruk av niqab i skolen dukker opp. Det oppstår mer negativt bilde av denne typen tildekning enn det som har vært tilfelle med hijaben. Dette er et viktig skifte som jeg vil ha med i analysen for å vise forskjellene i argumentasjonen rundt niqaben i forhold til hijaben, selv om mange av trekkene i argumentasjonen likner på hverandre og kan sies å være innenfor samme tematiske ramme.

De ulike medierammene

For oversiktens skyld vil jeg her kort redegjøre for de to hovedrammene eller tematiske rammene jeg har identifisert og sette disse i sammenheng med mer episodiske rammer som jeg også har identifisert i materialet. De to temarammene mener jeg utgjør kjernen i argumentasjonen rundt hijaben, den ene negativ og den andre positiv til hijab.

Den første temarammen jeg har identifisert kaller jeg **kvinneundertrykkingsrammen**. Den handler om i hvilken grad hijaben i seg selv er et symbol for undertrykkelse av kvinner, enten som et uttrykk for at kvinner underkaster seg en autoritær og patriarkalsk religion, islam, eller fordi de underkaster seg sine menn eller forventninger i miljøet rundt seg. Denne rammen er tematisk i sitt innhold fordi den handler om en universell problemstilling som kvinneundertrykking er. Denne medierammen er nært knyttet til tre andre rammer som er kritiske til eller skaper et negativt bilde av hijab som fenomen eller symbol. De har alle fellestrekk som gjør at jeg velger å kalle dem orientalistiske i sin fremstilling, og de bygger opp under den tematiske kvinneundertrykkingsrammen.

En er religionsrammen som handler om islam som fremmed, skremmende og mer undertrykkende enn for eksempel kristendommen. I følge denne rammen har islam en iboende negativ kraft i seg, som er med på å øke avstanden mellom muslimer og "oss". Denne argumentasjonen kjenner vi igjen fra orientalismen (Said, 2004, s. 311), og dette kan sies å være en orientalistisk ramme. Islam kan også være en trussel mot vestlig verdier og "vår" måte å strukturere samfunnet på. En annen er integreringsrammen som handler om at hijaben er et fremmedelement i den norske samfunnet, og et synlig symbol på muslimers annerledeshet. Dermed er hijaben et hinder for integrering og med på å opprettholde en avstand mellom "oss og de andre". Argumentasjonen bygger på en forutsetning om at det finnes et klart skille, og kan dermed sies å være en "oss og de andre" ramme. Den tredje og siste medierammen her er islam som trusselrammen som handler om en klassisk orientalistisk fremstilling av islam som selv om det er underutviklet og mindre avanserte enn Vesten, er den likevel skremmende fordi den søker erobring og verdensherredømme (ibid, s. 312). I hijabdebatten brukes den særlig til å forklare hvorfor økt bruk av hijab er problematisk.

Den andre tematiske medierammen jeg har identifisert kaller jeg **rettighetsrammen**. Den handler om at det å bære hijab må være en menneskerett i et demokratisk samfunn, og at et forbud vil stride mot grunnleggende rettigheter som religionsfrihet og ytringsfrihet. Denne rammen er tematisk fordi den tar for seg et allmenngyldig spørsmål om menneskerettigheter og hvor grensene skal gå for individets frihet. Også denne rammen har underliggende eller beslektede rammer som er synlige i debatten. Den ene er selvstendig valggrammen som

handler om i hvilken grad hijaben er frivillig valgt av de kvinnene som bærer den. Dette er det mest sentrale premisset for holdningen til hijab som fenomen. Hvis hijaben er frivillig valgt, forsvinner premisset om undertrykking bort, og er et tegn på at muslimske kvinner har reelle valgmuligheter, og dermed er lik "oss" i sin frihet. Fokuset på det selvstendige valget gjør at denne rammen også faller inn under en fremstilling om "oss og de andre" fordi den setter et premiss for å akseptere hijaben. En annen ramme er diskrimineringsrammen, som kan sies å være nært forbudet med kvinneundertrykkingsrammen, men har motsatt fortegn. Spørsmålet er om det å nekte kvinner å bruke hijab, for eksempel på arbeidsplassen, er diskriminering. Nekter man hijab, nekter man også muslimske kvinner muligheten til å delta aktivt i samfunnet, og skaper gjennom det større avstand mellom "dem og oss". Denne rammen kan sies å ha et motperspektiv til "oss og de andre" fremstillingen fordi det har som forutsetning å bygge ned avstanden.

6.2 Kvinneundertrykkingsrammen

For de fleste norske avisredaksjoner er det jeg har valgt å kalle kvinneundertrykkingsrammen en aktuell tematisk ramme å bruke i mange ulike typer saker. Etter flere tiår med fokus på utjevning av økonomiske og sosiale skjevheter, både i arbeidslivet og privatlivet, er fortsatt det norske samfunnet preget av forskjeller mellom kjønnene når det gjelder saker som lønn, karrieremuligheter og sosial status. Journalister er klar over og ofte opptatt av denne problemstillingen.

Kvinneundertrykkingsperspektivet i hijabdebatten skiller seg en del ut fra de tradisjonelle problemstillingene innefor likestilling fordi det her er snakk om symbolverdien til et klesplagg. Spørsmålet som stilles i debatten er om muslimske kvinner er undertrykt fordi de må bære hijab som et tegn på underkastelse ovenfor Gud og at islam er en patriarkalsk og kvinnefiendtlig religion, eller at de bærer den som en følge av press eller forventninger fra menn, familie eller miljøet rundt seg. Denne undertrykkelsen er til stede selv om hijaben er frivillig valgt av de kvinnene som går med den. Et poeng som trekkes frem er at det ofte er svært unge jenter som begynner å bruke hijab, at dette ikke hadde skjedd uten stort press utenfra og at man ikke kan snakke om reelle valgmuligheter for så unge jenter. Det er hijaben som symbol som er kvinneundertrykkende, ikke hvordan den brukes eller hva begrunnelsen for å bruke den er. Islam som religion skaper denne undertrykkelsen, fordi den har kvinnediskriminerende trekk i seg. I dette ligger også at muslimske kvinner har mindre muligheter til å skaffe seg utdanning og gjøre karriere, fordi hijaben skaper problemer i

forhold til arbeidsgivere og på skolen, eller at de undertrykkes hjemme og tvinges ut av samfunnslivet.

Hvis man ser på denne medierammen i lys av ”oss og de andre” begrepet kan man si at den i utgangspunktet lett kan gli inn i den tradisjonelle orientalistiske fremstillingen (Said 2004). I denne fremstillingen trekkes det et klart skille mellom det sekulære, frigjorte Vesten der kvinner har lik rett til utdanning og karriere og nærmer seg en situasjon med likestilling, og det patriarkalske, muslimske Østen, der kvinner kues av sin tro, underkastes mannen og har mindre frihet til å gjøre karriere og styre sitt eget liv.

Den fremste eksponenten

Den kanskje fremste eksponenten for denne medierammen er Hege Storhaug i organisasjonen Human Rights Service (HRS). Storhaug er en svært aktiv samfunnsdebattant og er opptatt av spørsmål rundt islam og muslimske kvinners vilkår. Hun har skrevet flere bøker der hun tar sterk avstand fra bruken av slør, og hun er også kritisk til islam som religion (Storhaug 2006). Meningene hennes vekker reaksjoner, ikke minst i muslimske miljøer. Hun er godt synlig i hijabdebatten både gjennom leserinnlegg og kommentarer, som tema for andre skribenter og nyhetsartikler, og som intervjuobjekt.

I en nyhetsartikkel i Klassekampen 16/12 2003, kommer Hege Storhaug og HRS som de første i Norge med et forslag om å innføre et lovforbud mot hijaben, lik det i Frankrike. Artikkelen er et intervju med Storhaug, uten bruk av andre kilder. Det består for det meste av direkte sitater fra Hege Storhaug og gjenfortelling av HRS sine synspunkter i tillegg til en kort redegjørelse om situasjonen i Frankrike. Journalisten er lite synlig i teksten og det er bare gjengitt et direkte spørsmål. Det er heller ingen oppfølgingsspørsmål til Storhaugs utsagn. Denne formen gjør at det er blir Storhaugs egne formuleringer som skaper fremstillingen, samtidig som valget av sitater og de korte beskrivelsene innimellom forteller om den journalistiske vinklingen på intervjuet. Tittelen på artikkelen er ”*Vil forby skaut på skolen*” og har følgende ingress:

I morgen kan Frankrike komme til å vedta en lov som forbyr det muslimske hodeplagget hijab i skolen. Norge må gå samme vei mener Hege Storhaug fra Human Rights Service.
- Det er suverent om Frankrike kommer med et forbud mot religiøse symboler i skolen. Religionsfrihet må vike for prinsippet om likestilling[...] sier informasjonsansvarlig i HRS [...].

Hijabdebatten er en på mange måter en importert debatt, og lovforbudet i Frankrike er den viktigste enkelthendelsen til at denne debatten oppstår her til lands. En del av argumentasjonen kommer fra diskusjoner rundt det Frankrike gjør, selv om det er enighet i debatten om at franske og norske samfunnsforhold er forskjellige. I denne artikkelen dukker

mange av fremstillingene som utgjør for den påfølgende norske debatten opp. Først settes det opp en motsetning mellom religion og likestilling. Denne motsetningen gjelder en spesiell religion, islam. Selv det franske lovforbudet gjelder alle typer av iøynefallende religiøse symboler, omtales det i ingressen som et forbud mot hijab. Når Storhaug sier at religionsfriheten må vike for likestillingen, er det først og fremst islam som må vike fordi hijaben er symbolet det fokuseres på. Artikkelen går videre med å kort redegjøre for bakgrunnen for lovforslaget mot religiøse symboler i skolen i Frankrike. Denne redegjørelsen er holdt i en nøytral tone, men viser til at det er bruk av hijab som er bakgrunnen for dette forbudet.

Etter mellomtittelen "Individ over religion" følger et sitat fra Storhaug:

- Hijab er spesielt fordi det i seg selv er kvinneundertrykkende, mener Hege Storhaug, som ikke er bekymret for at det franske forbud kan virke diskriminerende.

Grunnen er at forbudet gjelder for alle religioner. Hvordan hijaben i seg selv er diskriminerende utdypes ikke av Storhaug her, og dette utsagnet følges heller ikke opp av journalisten. Argumentet blir at hijaben har en egen symbolverdi, og at denne er sterk og innlysende. Hijaben som symbol er kvinnediskriminerende og undertrykkende, uavhengig av motiv for å bruke den hos muslimske kvinner. Avstanden fra "oss" til dette symbolet er stort, men et forbud er ikke diskriminerende fordi det også vil gjelde flere enn bare de som bruker hijab. Dermed vil et slikt forbud også gjelde for "oss", selv om det ikke begrunnes hvordan et forbud skal påvirke andre religiøse uttrykk. Det er islam som er trusselen.

Så dreier intervjuet over til Storhaugs syn på bruken av hijab i ulike sammenhenger:

- Det er ok med hijab på fritida men ikke i skolen, sier Storhaug. – Ikke det at det er greit på fritida, vi har fortsatt problemet med kvinneundertrykking, men det er vanskeligere å kontrollere hva folk gjør privat, presiserer hun.

Premisset blir igjen at hijab er galt uansett hvordan det brukes. Det vises store avstand til "de andres" skikker. Det er kvinneundertrykkende, men det praktiske problemet med å kontrollere hva folk gjør på fritiden, gjør at Storhaug vil begrense et forbud til å gjelde skolen. Men underforstått hadde det vært praktisk mulig, så burde hijabbruk være forbudt også i fritiden. Muslimene trenger å passes på og kontrolleres, fordi skikken med hijab ikke vil stanses uten press fra "oss". Gjennom orientalismen kan dette premisset forklares med orientaleres manglende evne til selvrefleksjon og til å ta vare på seg selv. Dette handler også om den vestlige objektiviteten og at den eneste muligheten islam har til å forandre seg er med hjelp fra "oss" (Said, 2004, s. 324).

Artikkelen kommer inn på hvorfor Storhaug syns hijab er så undertrykkende:

”- Det hadde vært ”greit” med hijab om både menn og kvinner gikk med det, og at det var en befaling fra alle de kvinnelige imamene. Slik det er nå, bærer kvinnene undertrykkningen.” Undertrykkningen ligger i at hijaben bare er for kvinner, hvis den også hadde vært for menn hadde det vært mer ”greit”, selv om ordet er plassert i hermetegn for å vise en distanse til argumentet. I Storhaugs argumentasjon ligger det et premiss om at hijaben undertrykker fordi det er et påbud eller en befaling. Hvis befalingen hadde vært for alle hadde undertrykkelsen blitt mindre, men siden den kun rammer kvinner blir den naturlig nok kvinneundertrykkende. Det er et slags negativt motivert argument, men er det eneste der Storhaug forklarer hva det er med hijaben som gjør den så truende for likestillingen. Mer kommer fremstillingen inn på muslimers ”passive” rolle, der de viljeløst følger befalinger fra religiøse ledere (ibid, 335).

I den neste korte sekvensen der journalisten ikke siterer eller gjenforteller Storhaugs meninger, beskrives organisasjonen hun jobber for:

Norsk forbund HRS er en stiftelse som arbeider med å øke kunnskapen om det fleretniske samfunnet, og for å hindre brudd på menneskerettighetene. Stiftelsen vil ha et forbud mot religiøse symboler i skolen også i Norge. Med andre ord: vekk med alt fra det kristne korset til hijab.

HRS fremstilles med honnørord som ”øke kunnskapen” og ”hindre brudd på menneskerettighetene” og fremstår som en positiv organisasjon. Denne artikkelen stod på trykk tidlig i debatten, men allerede da var HRS en omdiskutert organisasjon, både på grunn av sine metoder og for sitt klare standpunkt mot islam. Journalisten nevner ikke denne kritikken selv om Klassekampen senere blir den avisa der Storhaug og HRS får mest kritikk. Journalisten gjør også et poeng ut av at HRS går imot alle religiøse symboler, ikke bare de islamske. Dette er med på legitimere standpunktet for et forbud, fordi det implisitt ikke kun er rettet mot ”de andre”.

Journalisten lar Storhaug gå videre med å snakke om hva hijaben representerer, og hvorfor dette er problematisk.

- Vi anbefaler forbud ut fra signaler vi har fått fra skolen, og ut fra hva vi ser på gaten. Vi ser at fire- femåringer blir gjort til seksuelle vesener ved å bære hijab. Bakgrunnen for hijab er jo at jentene ikke skal vise skjønnhet og friste mannen, sier hun videre.

Dette er i beste fall en ganske oppsiktsvekkende påstand og impliserer at muslimske menn er ute av stand til å kontrollere sine lyster og har en unormal seksuell atferd. Journalisten lar også dette utsagnet stå ukommentert og uten oppfølgingsspørsmål. Hijaben er i følge Storhaug et seksualdempende plagg som skal ta fra mannen lysten på å skjende en kvinne, fordi skjønnheten skjules ved å dekke håret. Så trekker hun dette videre til at hvis fire- femåringer går med hijab, vil det bety at de også bruker det for at menn ikke skal fristes av barn, og at barn dermed blir seksualisert. Her spilles det på orientalismens påstand om at

muslimens potensial leves ut gjennom evnen til forplantning, og dermed reduseres til et seksualisert vesen som også blir skremmende. Det tegnes et skremmebilde av de ukontrollerte ”andre” som potensielle overgripere og trussel mot barn. Dette utsagnet kommer også inn på rammen om islam som trussel.

Intervjuet går videre med å fortelle at Storhaug har fått rapporter fra flere lærere om at barn mobbes hvis de ikke bruker hijab:

- Aldri har enhetsskolen vært viktigere enn i det multikulturelle samfunnet. Større og større grupper jenter frarøves grunnleggende menneskerettigheter. De negative religiøse kreftene får makt over stadig større miljøer, sier Storhaug.

Det multikulturelle samfunnet der ”de andre” hører med, gjør at kvinner mister grunnleggende menneskerettigheter. Grunnen er at religionen blir sterkere og får større innflytelse i mange miljøer, fordi ”de andre” er mer underkastet sine religioner enn ”oss”. Dette går særlig ut over jentene. Motvekten er en skole der alle er like, og religiøse uttrykk er forbudt. Fremstillingen blir igjen at religionen i seg selv ikke er bra for kvinner. Jo sterkere de religiøse kreftene er, jo verre får kvinner det. Igjen er det den passive muslim som fremstilles, samt et skremmebilde av en stadig voksende religiøs kraft som truer. Dette utdypes nærmere ved at likestilling og individets rett settes opp mot religionen:

- Likhet mellom mann og kvinne og individets rettigheter må gå foran religionsfriheten. I dagens Europa ser vi en oppblomstring av konservativ religion som går hånd i hånd med et ekstremt patriarkat. [...] Når disse kreftene får mer makt ser vi mer til hijab, sier Storhaug.

Storhaug setter et likhetstegn mellom konservativ religion og bruken av hijab. Mange i hijabdebatten argumenter med at den økte utbredelsen skyldes flere faktorer som moteuttrykk og trender i samfunnet, men for Storhaug er det religiøse krefter som driver utviklingen av hijabbruken, og denne religiøsiteten er svært negativ, den er ”ekstremt patriarkalsk”. Hijaben gir legitimitet til denne bevegelsen, og blir et symbol for utviklingen. Igjen ser vi en avstand til religiøse ”andre” som truer våre rettigheter og vårt levesett.

Journalistens eneste direkte spørsmål som er gjengitt kommer mot slutten av intervjuet er ”Hva om jenter selv velger å ta på seg hijab?” Poenget om det selvstendige valget blir i hijabdebatten et av de viktigste premissene for om hijab er akseptabelt eller ei. Derfor kan dette sies å være et spørsmål det er naturlig fremheve i et intervju med motstandere av hijaben. Men Storhaug avfeier hele problemstillingen:

- Spør et barn mellom sju og ti år om det har tatt et valg etter ei. Det er helt klart at det dreier seg om foreldrenes valg, og konservative religiøse ledere. Lederne klapper i hendene for hver kvinne som tar på seg hijab, svarer Storhaug.

Hun snakker igjen om barn, i stedet om for eksempel unger kvinner. Dette underbygger fremstillingen om islam som tvang, fordi hun konsekvent ser bort fra hijab som et valg gjort

av reflekterte kvinner og at dette handler om individer som ikke kan velge selv. At det er naturlig at foreldre velger for sine barn, blir her gjort til noe negativt, fordi foreldrene tilhører den negative religionen islam. Igjen fremsettes den orientalistiske fremstillingen av muslimen som passiv, og ute av stand til å ta vare på seg selv. Dette er foreldre som vil velge irrasjonelt og skadelig for sine egne barn fordi de er styrt av sine religiøse ledere, som ”klapper i hendene” for hver hijab. Avstanden opprettholdes med fremstillingen om presset og det tvangsmessige med hijab.

Under ingressen ”Etterlyser feministene” kommer Storhaug til slutt i artikkelen inn på feminismen og hva den kan gjøre for å bekjempe hijaben. Dette er et viktig tema for Klasekampen:

- Jeg etterlyser feministene og andre som er opptatt av kjønnsbasert undertrykkelse. Den organiserte kvinnebevegelsen er unnvikende når det gjelder hijab, fordi de har en slags berøringsangst når det gjelder andre religioner enn kristendommen, sier Storhaug videre.
- De har en misforstått respekt.

Et sentralt punkt i hijabdebatten, og som mange er inne på, er dilemmaet mellom en aksept for andre religioner og skikker og det å godta tradisjoner som oppfattes som diskriminerende eller undertrykkende for mange i det norske samfunnet. Dette gjelder ikke minst for feminister på venstresiden i norsk politikk. Klasekampen er den avisen der dette oftest debatteres, ikke minst av feministene selv. Dette unnvikelsesargumentet brukes også av muslimske kvinner som er motstandere av hijaben. Storhaug gjør dette til et spørsmål om ”misforstått respekt” som underforstått betyr at den forsiktigheten og respekten feminister bruker når de nærmer seg slike problemstillinger, ikke burde vært der. Hvis islam er undertrykkende må det sies, selv om dette virker sårende og provoserende på muslimer. Her kan det spores klassisk orientalisme i den forstand at ”vår” kultur og tradisjon inneforstått er bedre enn ”de andres” og derfor ikke bør respekteres.

Artikkelen avsluttes med at journalisten forteller at Storhaug mener et manglende forbud i Norge vil øke støtten til sharia-lovgiving (islamsk lov) øke: ”- Jo mer tildekning man ser, jo mer kontroll vil det religiøse lovverket få over mennesker, hevder Storhaug.”

Her er islam som trussel fremhevet. Fremstillingen blir at hvis muslimske kvinner tillates å bruke hijab, vil det øke oppslutningen om sharia, som er svært negativt for de som blir kontrollert av disse lovene. Sharia-lovgiving brukes her som et selvforklarende negativt ord. Et lovforbud er det som kan demme opp for det farlige og strenge islam. Hijaben er det ytre symbolet, men effekten av bruken er et samfunn med sharia-lover og ufrihet.

”Demokrakilsk”

For å vise en alternativ fremstilling eller vinkling av kvinneundertrykkingsrammen, velger jeg å ta med starten på en artikkel i Dagsavisen 7/2 2004 skrevet av Sissel Hoffengh der ett av temaene er hijab og kvinneundertrykking. Artikkelen er et portrettintervju av Hege Storhaug, og har noen få beskrivelser av omstendighetene rundt intervjuet, og Storhaugs utseende og oppførsel. Men dette er også et intervju det Storhaug presenteres med mange direkte sitater, samtidig som det også er en del beskrivelser av hennes liv. Hovedargumentasjonen for bruken av kvinneundertrykkelsesrammen bygges opp av de direkte sitatene fra Storhaug, som det er mange av. Journalisten er synlig i artikkelen, men holder en viss distanse til uttalelsene.

Tittelen på portrettet er ”Demokrakilsk” og spiller på Storhaugs sterke forsvar av demokratiske og vestlige verdier, og hennes kamp mot alt som kan true denne friheten, og da særlig islamisme. I motsetning til den forrige artikkelen er det her islam som politikk og ikke som religion som fremstilles som trusselen, og som er fokus for kritikken mot hijaben.

Inngressen handler om begrepet skaut: ”- Skaut sier jeg. Da blir Hege Storhaug forbanna. –

Skaut, SKAUT????” Forklaringen på utbruddet kommer i første linje av brødteksten:

- Ha, ha! Skaut er noe mødrene og bestemødrene våre tok på når de var stygge på håret det. Det du snakker om heter hijab! Og hijab er en politisk uniform som står for en totalitær antidemokratisk og fascistisk ideologi. Og ifører du deg hijab så sympatiserer du direkte eller indirekte med voldelige islamister [...].

Skillet trekkes mellom hijaben og andre måter å dekke håret på som kjennes fra vestlig kultur.

Den er fremmed og har et fremmed ord til navn. Mens det vestlige skautet var en praktisk innrettet metode til å skjule en dårlig dag under kammen eller for ikke å få hår i suppa, er hijaben en politisk uniform. Det retoriske grepet med å koble uniformmetaforen til ordene antidemokratisk og fascistisk ideologi, gjør at parallellen til uniformerte fascistiske og nazistiske grupper i mellomkrigstiden (for eksempel Hilterjugend eller Svartskjortene i Italia) er mulige å trekke. Alle som velger å bære dette symbolet, støtter dermed disse kreftene.

Islam som trusselrammen trekker her veksler på vestens egen mørke fortid, og implisitt forteller den at vi kan komme dit igjen hvis islam får ta over. På direkte spørsmål forklarer Storhaug hvorfor hijab er et politisk symbol og ikke et religiøst slik: ”- Hah, det står ikke noe i Koranen om hijab. Det er politisk, og for islamistene i islam er det viktig å skille mellom politiske og sekulære muslimer.” Poenget er altså at koranen ikke beskriver hijab slik den brukes av muslimske kvinner i dag. Derfor har den en helt annen symbolverdi enn andre religiøse uttrykk. For Storhaug finnes det ingen annen forklaring på bruken av hijab enn den politiske, og at bruken gjør at islamistene kan skille sekulære muslimer fra politiske. Hvorfor islamistene skulle ønske et slikt synlig skille, hva som menes med en sekulær muslim og hva

alle som ikke havner i disse kategoriene bruker hijaben til blir ikke nevnt. Med denne argumentasjonen forsvinner muslimer som mennesker som tror på en Gud, de er enten sekulære eller politiske. Og hvis de er politiske, er de farlige og skremmende.

Denne artikkelen kommer også inn på spørsmålet om fritt valg. På spørsmål om man kan stille seg til doms over de som velger å bruke hijab av fri vilje svarer hun:

- De unge jentene du snakker om, de kommer i tre kategorier: de politisk bevisste som ønsker seg et islamistisk Norge, de som ikke får lov å gå uten hijab og de som bare følger med strømmen. Det er alltid de fra kategori en og tre som blir hentet inn til alle debatter og medieoppslag.

Fortsatt blir fremstillingen at det frivillige valget ikke er et interessant trekk ved hijabdebatten, og at valget i så fall er politisk begrunnet. I denne artikkelen nevnes ikke argumentet med barn som må beskyttes, her er det tre kategorier hvor av en tydeligvis har gjort et bevisst valg, nemlig de politisk bevisste. Igjen finnes det ingen religion eller tro i islam som begrunner hijab, det er kun islamistisk politikk. I dette sitatet finner vi både islam som en trussel mot vesten, kvinneundertrykkelsesrammen og fremstillingen om den passive muslim som ikke kan ta vare på seg selv. Altså er ingen av grunnene til å bruke hijab særlig positive ifølge Storhaug.

Som vi ser er det en del forskjeller i argumentasjonen i de to intervjuene med Storhaug, og fremstillingen av henne er noe forskjellige fra de to journalistenes side. Allikevel kommer budskapet om hijaben som noe negativt klart til syne i begge intervjuene uten at journalistene yter særlig motstand til Storhaugs ganske kraftige karakteristikker av hijab og islam. En mulig forklaring på at disse intervjuene er ganske like i fremstillingen av argumentene, når vi ser bort fra sjanger, er at begge er skrevet av to ikke-muslimske kvinner som jobber i aviser med sympatier til venstre i norsk politikk. De er kanskje mer lydhøre for argumenter om hijaben som kvinneundertrykkende enn en mannlig muslimsk journalist ville vært.

Religion som politikk

Vårt Land er opptatt av både det religiøse og politiske aspektet ved bruken av hijab og hvordan dette forholder seg til kvinneundertrykkelse. I og med at Vårt Land er en religiøst orientert kristen avis, er dette kanskje ikke så underlig. Mens det i Klassekampens og Dagsavisens fremstillinger er det politiske og samfunnmessige ved hijaben som vektlegges, er det her mer fokus på hijaben som religiøst symbol. I en lederartikkel som stod på trykk i Vårt Land 13/12 2003, tas forholdet mellom hijab og tro opp. Utgangspunktet for lederen er forholdet mellom tro og religiøs bekledning. Tittelen er "Tro og skaut" og begynner med å problematisere at mens det kristne Norge har avskaffet krav til sømmelig klesdrakt, er det andre religioner som har et regelverk, og at dette kan føre til problemer. Først trekkes det frem

at mannlige sikker i militæret vil få problemer med å ha på seg hjelm på grunn av turbanen, men dette noe kuriøse poenget er ikke hovedproblemet: ”Men stort sett er det de islamske kvinners antrekk som skaper vanskeligheter.” Lederen argumenter med at fredsprisvinner Shrin Ebadis valg å ikke gå med skaut på utdelingen var en politisk ytring mot prestestyret i Iran. Det er en frigjørende handling, og skautet står som symbol på den undertrykkelsen Iran utøver på sine kvinner. Men hijab er mer enn et politisk symbol:

Vi synes nok at islamske kvinner må få ha anledning til å ha på seg skaut når de er på skolen, sitter bak skranken på posten eller i førersetet på t-banen. Men vi er skremt av de kvinnekriminerende trekk innenfor islam, og det er påfallende hvor seiglivet den religionsbegrunnede kvinneundertrykkelsen er. Også muslimske kvinner har rett på frihet.

Vårt Land argumenter for kvinners rett til å bære hijaben, men hijaben som symbol på religiøsiteten er problematisk, fordi selve religionen har negative trekk i seg. Først gir fremstillingen et inntrykk av at ”vi” kan unne muslimske kvinner hijaben, selv på jobb. Ved å sette opp steder der muslimske kvinner er synlige, som bak skranken på posten eller i førersetet på t-banen, er det tydelig at dette synlige symbolet kan være et hinder for integrering. ”De kvinnekriminerende trekk innenfor islam” impliserer at islam er en mindre utviklet religion enn ”vår” kristendom, fordi vi har klart å avskaffe disse kleskodene. Her ser vi den orientalistiske fremstillingen av islam som evig og uforanderlig. Samtidig unner ”vi” selv muslimske kvinner å nyte godt av den friheten vi har, igjen en fremstilling av den passive muslimen som trenger vår hjelp for å finne sin plass og sin rett. Lederen konkluderer med dette er ”vanskelige saker som krever romslige regelverk.” Som denne lederen viser, er det ikke bare den politiske symbolikken rundt hijaben som oppfattes som undertrykkende, er også innebygd i religionen islam. I motsetning til det Storhaug gjør, trekkes det ikke her noe skille mellom hijaben som religiøst og politisk symbol. Hvordan religionen utøves har ofte sammenheng med politiske holdninger og påvirker oppfattelsen av verdslige saker for de som er religiøse. Man kan ikke skille religion og politikk. Hijaben som symbol provoserer på begge disse arenaene for lederskribenten i Vårt Land.

Denne bruken av kvinneundertrykkingsrammen møter midlertidig opposisjon i avisens egne spalter. I en kommentar 6/2 2004 av filosofen Nina Karin Monsen¹⁶, fremheves det at å dekke hodet ikke utelukkende er en muslimsk skikk. Tildekking finnes eller har vært brukt i de fleste religioner, også kristendommen:

La meg minne om at verken skautet eller sjalet er spesielt muslimsk. Derimot er det sterkt patriarkalsk. Hodeplagg er blitt brukt og brukes av kvinner i mange religioner for å markere kvinnes underordning i forhold til mannen og Gud.

¹⁶ Hun hadde i denne perioden en fast spalte på deling med flere andre kvinnelige skribenter som het ”*Damenes*”

Det patriarkalske ved hijaben trekkes ofte frem i debatten. Ordet blir brukt som et uttrykk for at hijaben brukes etter påtrykk utenifra, gjerne fra religiøse ledere. Dermed er den et negativt ladet symbol. Selv om hijaben som tildekningsmåte og symbol ligger tett opp til det som finnes i andre religioner, ligger derimot dagens hijabpraksis opp mot islamistiske standpunkter. I følge Monsen er dagens bruk et uttrykk for uniformering, altså et politisk symbol. Dette mener hun er skremmende, fordi "uniformerte mennesker mottar vanligvis kommandoer et eller annet sted fra". De som bruker hijab er altså ikke som "oss", de har en skjult agenda, og det kan være en islamistisk stat de drømmer om. Her trekker kvinneundertrykkingsrammen veksler på islam som trusselramme, fordi hijaben blir symbol ikke bare på kvinners underkastelse, men også for en aggressiv makt.

"De andre" forklarer seg

Etter at hijabdebatten har bølget frem og tilbake i lengre tid, prøver noen å ta på seg oppgaven med å nyansere bildet av hva hijabbruk egentlig representerer. I en kronikk skrevet av advokat Abid Raja som stod på trykk i Aftenpostens morgendnummer 9/10 2005, introduserer debattredaksjonen kronikken slik: "Hva er muslimenes eget syn på slør, skaut og andre religiøse plagg som det nå strides om [...]". Raja blir symbolet på alle "de andre" og snakker på vegne av muslimene. Vi kjenner igjen fremstillingen om at det finnes bare ett islam, uten nyanser eller forskjeller. Dette lager en fremstilling av at det er et ensidig bilde hva "muslimene" mener om denne saken. Innledingen er også med på opprettholde avstand til debattanten: "Artikkelforfatteren prøver å forklare oss nordmenn hvordan saken fortoner seg, sett med muslimske øyne".

Raja er muslim, og dermed en av "dem". Som muslim skal han forklare "oss" nordmenn, som da debattredaksjonen mener implisitt ikke kan være muslimer, hvordan "de" tenker. Dette fremlegges som en naturlig og inneforstått sannhet, en hegemonisk fremstilling av et skille mellom han som skriver og de som leser. Denne fremstillingen er også orientalistisk i den inneforståtte grenseoppdragning mellom "oss" og "dem". En muslim står som symbol for alle muslimer. Dette er slik "de" tenker. En parallell kunne vært at det ble fremtildt som selvfølgelig og naturlig at for eksempel redaktør og rikssynser Trygve Hegnar snakket på vegne av alle som bor i Norge.

Rajas kronikk får mye oppmerksomhet og det følger mange leserinnlegg i etterkant, de fleste positive til Rajas fremstilling av hva den "muslimske" holdningen til hijab og andre typer slør er. Dermed ser debattredaksjonens fremstilling ut til å ha effekt, Raja tas av flere debattanter som et sannhetsvitne på hva alle muslimer mener. I selve kronikken forklarer Raja

sitt syn på forskjellige typer av tildekning, og problematiserer at det ikke er et påbud ifølge islam å gå med hijab, men at de som gjør det ofte møtes med større respekt i muslimske miljøer. Sånn sett utvider han problemstillingen rundt det frivillige valget, gjennom å peke på en ytre belønning for de som velger det i form av økt respekt. Dette kan være et press for de som egentlig ikke ønsker å gå med hijab. I den forbindelse kommer kronikken lenger inn på valgfrihet og artikkelforfatteren mener ingen verken skal tvinges til å bruke hijab, eller nektes å gjøre det. I fremstillingen av hijaben som kvinneundertrykkende forsøker Raja å innføre en tilleggsdimensjon:

De skrittene innebærer å erkjenne, ytre og etterleve at muslimske kvinner med hijab, niqab eller burkha ikke er undertrykt fordi de velger å ta på seg et plagg. De kan være undertrykt også, men det er ikke sløret som er starten, slutten eller det verste med undertrykkelse.

Poenget er ikke at kvinner med hijab ikke kan være undertrykt eller diskriminert, men at det ikke er hijaben i seg selv som fører til dette. Raja nyanserer bildet til ikke å være enten eller, og ikke nødvendigvis både og. Hans argumentasjon er at hijaben som symbol ikke kan leses på en entydig måte. Denne fremstillingen er med på å nyansere bildet. Fremstillingen av muslimer som ensartede og uforanderlige får her motstand gjennom enkelt på peke på at det kan være mange ulike grunner til at en kvinne bruker hijab.

Motstand mot hijab

Kvinneundertrykkingsrammen brukes også av kvinner med muslimsk bakgrunn. Et eksempel er skrevet av Bakir Hanan som er palestinsk forfatter og journalist. Den har tittelen "Hijab undertrykker oss muslimske kvinner" og stod på trykk 13/2 2004 i Aftenpostens morgenummer. Hanan går til kraftig angrep på hijaben som hun mener er undertrykkende. Artikkelen er interessant fordi hun rapporterer i følge henne selv fra "innsiden" av et muslimsk miljø og dermed kan fortelle hvordan "de andre" egentlig har det. Hun tegner et bilde av knallhard indre justis i det muslimske miljøet som gjør at ingen tør å stå frem med sin motstand:

De fleste kvinner i det muslimske miljøet er blitt tvunget til å bruke hijaben. Enten av mannens ønske eller tvang. Eller redsel for å bli mobbet ut av miljøet. Eller av frykt for å bli utstøtt eller sett ned på. [...] Vi kjenner kvinner som ble utstøtt fordi de ikke brukte hijab. Barn som ikke bruker hijab, blir i noen tilfeller mobbet. Slike hendelser blir holdt hemmelig inne i miljøet. De som røper slik praksis, blir sett på som forrædere med skamfullt stempel.

De som ikke innordner seg hijaben, får store problemer. Mobbing, skam og utstøtelse er noe av det som kan ventes hvis man opponerer mot hijaben. Men dette er ikke åpenlyst, og blir holdt hemmelig "inne i miljøet". Hanan forklarer aldri hvilket miljø dette er, eller hvem som utøver denne justisen. Retorikken er preget av konspirasjonsmetaforer og gir et preg av en hemmelig agenda som er skjult for "oss", og trekker veksler på islam som trusselrammen.

Hanan argumenterer også for et lovforbud mot hijab:

Et lovforbud sikrer at den nye muslimske generasjonen ikke vokser opp med hijaben i fremtiden.[...] Fra mitt ståsted i innvandrer miljøet vil jeg ikke overdrive om jeg sier at majoriteten av kvinnene vil ta imot et lovforbud mot hijaben med glede.

Et lovforbud skal redde unge muslimer fra hijabens undertrykkelse. Hva Hanans ståsted er, bortsett at hun beskrives som palestinsk forfatter og journalist, utdypes ikke. I hele kommentaren gis det heller ingen indikasjoner på at hun er muslim, det eneste er tittelen hvor hun bruker "oss muslimske kvinner". Her blir derfor begrepet "oss" brukt for å knytte Hanan til det å være muslimsk kvinne. Dette styrker hennes troverdighet som vitne fordi hun da er på innsiden av det hun rapporterer om. Selv om hun ikke identifiserer hvilke muslimske kvinner hun snakker om eller hvor hun har sine opplysninger fra, vil troverdighet komme fra at hun selv er en del av "de andre" og kjenner problemene muslimske kvinner har. En type argumentasjon med tall og størrelser, for eksempel "nesten alle" eller "alle vi kjenner til" underbygger påstandene hennes, uten at dette dokumenteres som fakta eller at hun forklarer hvor hun har disse opplysningene fra.

Aftenposten har en annen kommentar som er interessant å se i sammenheng med denne for å sammenlikne fremstillingene. Den andre er skrevet av to muslimske kvinner i Muslimsk studentsamfunn, og jeg kommer tilbake til denne under rettighetsrammen.

6.3 Rettighetsrammen

Den andre hoveddrammen jeg har identifisert i utvalget har jeg valgt å kalle rettighetsrammen. Er det en menneskerett å få gå med hijab, og i hvilken grad er det et frivillig valg å bruke den? Disse to spørsmålene blir sentrale tema i hijabdebatten. Hvis det er slik at hijaben er et uttrykk for religiøsitet eller tilhørighet for de som bærer den, og den brukes uten tvang, representerer da hijaben noe samfunnsproblem i det hele tatt, og finnes det noen grunn til å diskutere om kvinner kan bruke hijab eller ikke? Rettighetsrammen står som motstykke til kvinneundertrykkingsrammen, fordi den handler om kvinners rett til å bære et hodeplagg, og ikke om hijaben som symbol på underkastelse. Disse to motsetningene danner kjernen i hijabdebatten, og argumentasjonen for og imot et forbud eller en aksept av hijab følger i all hovedsak dette skillet. Rettighetsrammen definerer hijaben som et viktig religiøst og kulturelt uttrykk. De som bruker den har tatt et valg om bruken, og et lovforbud vil stride i mot grunnleggende menneskerettigheter som religionsfrihet og ytringsfrihet, og samtidig skjerpe motsetninger i det norske samfunnet.

For mange journalister er spørsmål om menneskerettigheter som ytringsfrihet svært viktig. I et samfunn som det norske er graden av ytringsfrihet regulert ved lov og retten til

yttingsfrihet er befestet i grunnlovens paragraf 100. Det eksisterer en stor grad av rett til å uttrykke sine meninger på mange ulike måter i det norske samfunnet. Naturlig nok er norske journalister opptatt av disse rettighetene, og ønsker å verne om dem. Å gjøre spørsmålet om retten til å bruke hijab om til å gjelde spørsmål om individets rettigheter, gjelder både for kvinneundertrykkingsrammen og for rettighetsrammen, men den store forskjellen er at rettighetsrammen ser på forbud som et grunnleggende brudd mot individets rett til å uttrykke sine holdninger i et åpent demokratisk samfunn, mens kvinneundertrykkingsrammen ser på et forbud mot hijab som en måte å sikre andre grunnleggende rettigheter på. Journalister kan se på forbud mot religiøse eller politiske symboler som en inngripen i rettigheter de selv nyter godt av og er avhengige i sitt virke som journalister. Hvis symboler på tro eller meninger forbyr i det offentlige rom, kan det være en utilbørlig inngripen i grunnleggende rettigheter som gjelder for det norske samfunnet.

Rettighetsrammen omfatter også et annet aspekt som blir gjort viktig for debatten, og det er i hvilken grad hijaben er frivillig valgt av de som bruker den eller hvilke grunner man har for å bruke hijab. For mange er spørsmålet avgjørende for om de stiller seg positive til hijab eller ikke. Men dette blir også et spørsmål om hva som menes med frivillighet. Det kan for eksempel være svært forskjellige oppfatninger av hva som ligger i dette begrepet, og i hva som menes med et selvstendig valg. For eksempel vil kanskje muslimske og feministiske miljøer legge forskjellige vurderinger til grunn (Førde, 2006, s. 82-85). Mange av de muslimske kvinnene som er aktive i debatten og positive til hijab, fremhever nettopp at hijaben er et uttrykk for deres egen tro og overbevisning, å bruke den er et valg de har tatt selv og er stolte av.

Sett i lys av "oss og de andre" begrepet kan man si at denne medierammen skiller seg fra et orientalistisk synspunkt fordi den fremhever individets rett til å gi uttrykk for sine holdninger uavhengig av hvilken religiøs eller kulturell bakgrunn personen har. Den handler mer om "jeg" enn om "oss og dem" På den annen side trekker denne rammen frem vestlige verdier som individualitet og personlig frihet som viktig for aksepten av hijaben. Tesen blir at islam er underkuende, og at kun de som ikke opplever tvang eller press er legitime bærere av hijaben. Dermed opprettholdes muslimer og islam som "de andre", og det opprettholdes en kulturell markering av personer med hijab (Eide og Simonsen, 2007, s. 142). "De" er fortsatt annerledes enn "oss".

Tilbake på jobb med skaut, A-Møblersaken

Et typisk eksempel på rettighetsrammen stod på trykk i Aftenpostens morgenummer 12/2 2004 og er et intervju med Ambreen Pervez som har fått tilbake jobben hos A-Møbler etter å ha blitt utestengt fordi hun bruke hijab på arbeidet. Som nevnt er dette den første norske konkrete hendelsen knyttet til hijabbruk, og den fikk stor oppmerksomhet. Artikkelen er skrevet av Wasim Riaz, som er muslim og som fulgte denne saken med flere artikler, hovedsakelig i Aftenpostens aftenummer. Saken er en nyhetsartikkel, har tittelen ”Tilbake på jobb med skaut” og er en enkildesak. I tillegg til direkte sitater fra Pervez inneholder intervjuet mange beskrivelser av hva hun gjør i livet, og hvilke planer og ambisjoner hun har. Journalisten tegner et portrett av henne som menneske, og det er et positivt bilde han gir. Selv er journalisten lite synlig i teksten, og det er ingen direkte spørsmål gjengitt. Et påfallende trekk er at artikkelen aldri bruker ordet hijab, men veksler mellom skaut og slør.

Ingressen gir en oppsummering av situasjonen for Pervez: ”I over en måned var Ambreen Pervez uønsket på jobben fordi hun bruker hodeplagg, men på lørdag vil møbelselgeren være tilbake på jobb i A-Møbler.” Journalisten bruker ordet hodeplagg i stedet for hijab, noe som umiddelbart gjør at det virker mindre fremmed og minsker avstanden til ”oss”. Pervez har vært ”uønsket”, og det for en lang periode, ”over en måned”. Sympatien vekkes for denne personen som på grunn av et enkelt hodeplagg skal oppleve å ikke være ønsket på sin egen arbeidsplass og bli utestengt for lang tid. At hun har noe på arbeidsplassen å gjøre understrekes av at hun omtales som ”møbelselgeren”, hun gis en yrkestittel og en profesjon.

Teksten går videre med et direkte sitat fra Pervez: ”Det var veldig sårende da jeg fikk beskjed om at jeg ikke var ønsket på jobb fordi jeg begynte å gå med hodeplagg. Jeg følte meg uønsket.” Fremstillingen av Pervez som ”uønsket” forsetter. Hun vises med sine følelser, og hvordan dette har gått inn på henne. En slik fremstilling er med på å menneskeliggjøre Perez og underbygger sympatien for det hun har opplevd.

Så følger en beskrivelse av hvor lenge Pervez har jobbet i A-Møbler og hvordan hun til daglig går med ”vestlige klær” men at hun begynte å bruke hodeplagg og dermed fikk beskjed om at ta det av seg eller slutte på jobben. Nok en gang gjør fremstillingen av Pervez at avstanden mellom henne og ”oss” minker. Hun er en vanlig jente med et nært utseende og klesvalg, som en dag begynte å bruke et hodeplagg og derfor havnet i trøbbel. Journalisten skriver at: ”Men Ambreen ville ikke gi seg”. Bruken av fornavn personifiserer og gjør henne mer familiær, og hun er et handlende subjekt som står på sin rettighet til å bruke hijab:

- Jeg har bodd i Norge i 20 år, og aldri fått noen negative reaksjoner på min bakgrunn. Derfor ble jeg svært overrasket da jeg ble bedt om å gå hjem fra jobben. Jeg er glad for at

dette er over nå, og vil gjøre alt for å vise at jeg kan gjøre en god jobb også med slør, sier Ambreen Pervez.

Sitatet viser at denne personen ikke er vant til diskriminering, og dermed øker på en måte alvorlighetsgraden av det hun har opplevd på arbeidsplassen. Det knyttes en link mellom hvem hun er og bakgrunnen hennes. Men det gjør at det samtidig fremheves at hun har en annen bakgrunn enn norsk. Journalisten viser at dette er en person som tar jobben på alvor og er innstilt på å jobbe hardt. Dermed blir det dobbelt urettferdig at hun ble bedt om å gå. Argumentasjonen fra A-Møbler hvorfor hun blir nektet å bruke hijab nevnes ikke, dermed blir utestengingen fremstilt som uforståelig.

Journalisten forteller hvordan hun gir ros til Likestillingsombudet og Senter mot etnisk diskriminering ”som har stått ved hennes side” og fått A-Møbler til å snu. Pervez har dermed retten på sin side, og har støtte av viktige og innflytelsesrike samfunnsinstitusjoner.

Rettighetsrammen får her et legitimt preg, fordi det er organer som nettopp jobber med rettighetsspørsmål som støtter henne. Saken går videre med å fortelle at:

selv om hun har fått stor oppmerksomhet de siste ukene, ser hun ikke på seg som et forbilde for muslimske kvinner. - Jeg setter stor pris på støtten jeg har fått men jeg har ikke kjempet for å bli et forbilde. Jeg har kjempet for en rettighet som bør være en selvfølge i et demokratisk land. Denne saken har en prinsipiell verdi for veldig mange muslimske kvinner som går med skaut, og ønsker å jobbe.

Her legges den første delen av kjernen i rettighetsrammen frem gjennom sitatet fra Pervez.

Retten til hijab er prinsipielt viktig, og burde være en selvfølge i et demokratisk land. Hvorfor dette er en selvfølge problematiserer verken Pervez eller journalisten. Pervez sine utsagn får stå ukommentert og blir heller ikke fulgt opp med tilleggs spørsmål fra journalisten. Dette gjør at oppbyggingen av rettighetsrammen ikke møter noen opposisjon i denne teksten.

Fremstillingen blir at hijaben er en naturlig rett, som noen har krenket ved å nekte bruk av den.

Så beskriver journalisten at hun til daglig er student, hvordan hun begynte på et korankurs hos ”den norske muslimen” Karima Solberg, og at hun da bestemte seg for å begynne med hodeplagget. Hva som ligger i begrepet norsk muslim utdypes ikke, men ordvalget trekker dette korankurset nærmere ”oss”. Mye av medieoppmerksomheten rundt koranskoler drevet av islamister er kanskje bakgrunnen for denne fremstillingen og gjør at valget av hijab etter kurs hos en ”norsk muslim” virker mindre fremmed og skremmende.

Pervez forklarer selv hvordan valget av hijab oppfattes av samfunnet rundt seg:

- Det er tragisk at mange nordmenn ikke forstår at muslimske kvinner selv velger å gå med skaut. Det står i Koranen at man ikke skal tvinge noen. Debattanter som motsier dette, bør lese Koranen først. Det er slitsomt å forklare dem hele tiden, sier hun nærmest oppgitt.

Her kommer fremstillingen inn på det frie valget som har blitt så viktig i den norske hijabdebatten, og som er den andre viktige delen av kjernen til rettighetsrammen. Hijaben er et selvstendig valg av oppegående kvinner. Som kontrast til kvinneundertrykkingsrammen er her fremstillingen av islam at den er fri for tvang. Pervez henviser direkte til kilden, Koranen, og dette underbygger hennes påstand. Hun er også ”oppgitt” over de som ikke ser dette innlysende faktumet. Igjen ser vi at hijaben fremstår som et viktig symbol og fri for tvang.

Siste del av artikkelen handler om Perez sitt liv, og at hun er en meget travel kvinne. Først kommer en beskrivelse av hvordan hun ”vil neppe ha tid til å tenke mye over denne episoden” når hun er tilbake på jobb tre dager i uken, fordi hun også holder på med universitetsstudier, korankurs og kurs i arabisk. Hun får tid til alt dette fordi hun ”smilende” forteller ”at hun ikke klarer å sove til langt ut på dagen.”

Journalisten fortsetter å tegne bildet av en samfunnsengasjert og ressurssterk kvinne, som er motsatsen til de enten passive eller hjernevaskede ofrene som tegnes av Hege Storhaug. Hun kommer heller ikke til å dvele ved denne ”episoden” og dermed fremstår hun som verken hevnjerrig eller bitter. Hun er også engasjert på vegne av andre i samme situasjon og ”vil ta en mastergrad i kriminologi for å hjelpe unge med innvandrerbakgrunn.”

Artikkelen avsluttes med en problematisering av det å være flerkulturell. Pervez fremstår som en som har taklet denne rollen bra:

Selv om hun i utgangspunktet identifiserer seg som muslim, er hun stolt av verdier hun har tatt opp fra den norske og den pakistanske kulturen. - Jeg tar det positive av begge kulturer, og prøver å være meg selv. Det er det viktigste for meg, sier hun smilende.

Denne avslutningen setter fingeren på et dilemma for fremstillingen av rettighetsrammen. Selv om journalisten er tydelig positiv til denne ”andre” er det likevel ikke til å unngå at det trekkes opp et skille mellom det ”norske” og ”de andres” kultur. Fremstillingen blir at det ikke finnes noen norsk islamsk kultur, den islamske kulturen hennes er pakistansk. Skillet mellom ”oss og dem” blir dermed opprettholdt.

Retten til hijab

Når muslimer selv kommer til orde, legges det andre betydninger inn i bruken av hijaben enn de som ofte brukes av ikke-muslimske journalister og debattanter. Som vist under kvinneundertrykkingsrammen blir hijaben også kritisert av kvinner med muslimsk bakgrunn. Den artikkelen er interessant å se i sammenheng med denne, som er et kraftig forsvar både av islam og hijaben som verken undertrykkende eller mindre tolerant enn vestlige verdier. Denne artikkelen er også interessant fordi den fungerer som et motperspektiv til de dominerende fremstillingene i hijabdebatten på den måten at det er Vestens holdninger som er under

angrep. Kommentaren er skrevet av to jenter i Muslimske studentsamfunn, Javaria Tanveer og Taiyybah Shaik, og stod på trykk 2/2 2004 i Aftenpostens morgengnummer. Den kommer som et svar på et innlegg skrevet av Arbeiderpartipolitiker Gro Balas, som mener hijab er kvinneundertrykkende:

Hadde hun (Gro Balas) lest islamsk historie, ville hun visst at islam allerede på 800-tallet ga kvinnen mange rettigheter, som Vestens feminister innbitt har kjempet seg til i løpet av 1900-tallet og frem til i dag.

Som en opposisjonell fremstilling til argumentasjonen som brukes i kvinneundertrykkingsrammen blir her kvinners rettigheter under islam vektlagt, som i følge skribentene har eksistert i over 1000 år. I motsetning til islams gamle rettigheter har vestens feminister måttet kjempe en hard kamp for de samme rettighetene, og har ennå ikke kommet i mål med dette. Premisset blir at det er vestens kvinner som sliter med undertrykkelse og at muslimske kvinner har oppnådd sine rettigheter. Denne fremstillingen blir et interessant bilde på hva som legges i ordet rettighet, og hvordan argumentasjonen rundt begrepet kan ha forskjellige utgangspunkt.

Kommentaren kommer også inn på hijab som fritt valggrammen:

Balas insinuerer at hijab, sløret, er en konspirasjon hvor seksulte menn systematisk prøver å styre hjernedøde muslimske kvinner. [..]. sidestillelse av hijab og mindreverdiget er et direkte angrep på alle intellektuelle, høyt utdannede, yrkesaktive og stolte muslimske kvinner som selv velger å dekke seg.

Utgangspunktet er den orientalistiske fremstillingen om den passive underkuede muslimske kvinne, og den overseksualiserte muslimske mann. Gjennom å bruke superlativer som ofte brukes om vestens frigjorte kvinner som for eksempel "høyt utdannede" og "intellektuelle" i omtalen av muslimske kvinner, motsies denne underlegenheten orientalismen fremstiller muslimske kvinner med. Hijaben er fritt valg tatt av oppegående mennesker. Så kommer kommentaren inn på hva friheten til vestlige kvinner brukes til: "Hvis en kvinne kan velge å kle av seg, er det eneste naturlige at den andre kvinnen også skal ha rett til å kle på seg"

Som en slags motsats til fremstillingen av den overseksualiserte muslimske mannen, finner vi her fremstillingen av vestens dyrking av den seksualiserte kvinnen. I et samfunn preget av stadig mer kroppsfokus og seksualpress, fremlegges her den naturlige retten til å dekke seg. Igjen snus argumentasjonen, og premisser som brukes mot hijaben, blir her brukt i forsvaret av den.

Det er trist at kvinnebevegelsen ikke tillater oss å kjempe for saker som angår oss muslimske kvinner, men heller velger å undertrykke oss og angripe på det sterkeste når de tvinger oss til å kaste noe vi er stolt over bare fordi det ikke harmoniserer med deres metoder og veivalg.

Hijaben er ikke undertrykkende, snarere tvert imot. Den er et symbol på muslimske kvinners rettigheter innen islam, og det er et symbol å være stolt av. Isteden er det vestens feminister som i sin girer etter nettopp å bekjempe det de oppfatter som undertrykkende symboler, undertrykker de som bruker dem. De som skal hjelpe muslimske kvinner mot undertrykkelse, blir selv undertrykkerte

Denne og Hanans artikkel "Hijab undertrykker oss muslimske kvinner" plasserer seg i hver sin hoveddramme, men er interessante å se i sammenheng fordi de representerer noe av den bredden jeg mener å finne i hijabdebatten. Nettopp fordi den er en debatt, møter den journalistiske fremstillingen mange motfremstillinger fra debattanter som kanskje ikke så ofte ellers er synlige. Som en slags påminnelse om at det ikke finnes kun "ett islam" viser disse to artiklene at det kan være totalt forskjellige oppfatninger av hijaben blant kvinner med muslimsk bakgrunn.

Intoleranse og misforståelse

Innenfor rettighetsrammen er spørsmålet om forbudstanken avgjørende. Klassekampen har 13/12 2003 en redaksjonell kommentar med den enkle tittelen "Skaut" skrevet av Bjørgulv Braanen. Den tar for seg både hva et forbud betyr og hvilke konsekvenser det kan få:

Forslaget om å forby skaut er ikke bare et uttrykk for en forkastelig samfunnsmessig intoleranse. Resultatet vil også bli det motsatte av det tilhengerne tror. Flere og flere muslimske kvinner vil komme til å ta opp igjen tradisjonen med skaut, ikke minst som protest mot den negative holdningen til muslimer og islam.

Forbud er et brudd på grunnleggende rettigheter, og derfor intolerant og forkastelig. Men konsekvensene er også negative hvis forbudsforkjempere får de som de vil. Da vil nemlig hijaben bli et symbol på protest for muslimske kvinner som ønsker å bruke den. I bunn for dette premisset ligger det likevel at hijaben ikke nødvendigvis er en udelt positiv tradisjon. Dermed skapes et implisitt bilde av hijaben som problematisk.

Det er også en stor misforståelse at skaut er uttrykk for et reaksjonært syn på kvinner. Det finnes i tilfelle langt mer overbevisende argumenter for at dagens vestlige klesmote er kvinneundertrykkende.

Argumentasjonen for retten til hijaben blir et angrep på kvinneundertrykkingsrammen. Hijaben sier ikke noe mer om kvinnesyn enn det skjønnhets- og kroppshysteriet vestlige kvinner er utsatt for. Man ser at det er et grunnlag for å stille spørsmål ved hva slags holdning til kvinner hijaben dypest sett er et uttrykk for. Men samtidig trekkes det frem andre problematiske symboler for å vise at "våre" skikker ikke nødvendigvis alltid er bedre enn "de andres".

Flertallet er mot skaut

Som nevnt tidligere er hijabdebatten lite preget av konkrete hendelser og ofte styrt av følelser og synsing for og imot bruken av hijab. Dagsavisen har flere nyhetssaker basert på meningsmålinger som handler om folks holdninger til dette spørsmålet. I en nyhetsartikkel med tittelen ”Flertallet er i mot skaut på skolen” som stod på trykk i Dagsavisen 3/1 2006 handler det om tall fra Integreringsbarometeret 2005¹⁷ som viser at 61 prosent er mot at muslimske jenter bruker skaut på skolen. Artikkelen er skrevet av Trine Andreassen og forklarer bakgrunnen for undersøkelsen og funnene, men er også vinklet på to muslimske kvinner som kommenterer tallene. Inngressen lyder: ”Seks av ti er mot at muslimer bruker skaut på skolen, viser nye tall. –Nordmenn bør lære mer om vår religion, mener Nasra Gyro.”

Selv om saken handler om folks negative holdninger til hijab, er intervjuene i saken med to kvinner som sier de ikke har opplevd noe negativt i forbindelse med sin hijabbruk. Gyro går på skole, bruker hijab daglig og forteller at ”ingen i klassen har sagt noe til det.” Samtidig er hun skuffet over tallene. Under en mellomtittel som heter ”Vår rettighet” sier hun: ”Det er ikke bra at så mange er mot det. Jeg liker å bruke hijab, og det er en del av vår religion. Å bruke det på skolen er en rettighet vi har, mener Nasra Gyro.”

Journalisten lar Gyro uttrykke sin skuffelse over ”våre” holdninger, i stedet for å fokusere på hijaben som negativ. Rettighetsrammen brukes med direkte sitat om at hijabbruk er en rettighet man har. Artikkelen kommer også med en forsøksvis forklaring på de negative tallene gjennom å peke på oppmerksomheten rundt niqab som skjedde rett i forkant av denne artikkelen. Men artikkelen slår også fast at Integrerings- og mangfoldsdirektoratet som har utført undersøkelsen mener ”motstanden mot å bære skaut er relativt stor i Norge”. Blant annet har den vist at 37 prosent også er imot at muslimske kvinner bærer skaut på gaten. Dette tallet kommenteres av en annen muslimsk kvinne journalisten møter og som er på ”vei gjennom Grønland med store handleposer, sammen med venninner” Hun er: ”overrasket over at motstanden mot skaut er så stor. For henne er det en selvfølge å dekke håret, på grunn av religionen. – Jeg har aldri opplevd trakassering på grunn av det, sier hun”

Fremstillingen blir at motstanden mot hijaben er stor, med det er ”de andre” som får kommentere tallene og vise sin reaksjon på ”våre” negative holdninger. Hijaben er en rettighet og en selvfølge å bruke for intervjuobjektene. Hijabbruken deres problematiseres ikke eller blir satt under analyse av eksperter på islam. Artikkelen har dermed et

¹⁷ Integreringsbarometeret publiseres av Integrerings- og mangfoldsdirektoratet årlig og viser befolkningens holdninger til ulike sider av integrering.

motperspektiv til den klassiske ”oss og de andre” fremstillingen, og lar ”de andre” komme til orde og kommentere ”oss”.

Et sted går grensen

Et av de mest interessante funnene i hijabdebatten, er forskjellen i holdninger til hijaben som dekker håret og niqab, som dekker hele ansiktet. Niqaben dukker som nevnt sent opp i debatten, etter at to somaliske jenter på Oslo handelsgymnas har begynt å bruke den. Mens hijaben møter både toleranse og forståelse som vist gjennom rettighetsrammen, vekker niqaben sterke negative følelser. Og kritikken kommer både fra ikke-muslimer og muslimer. Men hva er det som gjør niqaben så skremmende og negativ? Og hvordan brukes rettighetsrammen for denne fremstillingen? Aftenpostens aftennummer har en redaksjonell kommentar skrevet av redaktør Hilde Haugsgjerd på trykk 5/10 2005, etter at skolebyråden har vedtatt et forbud mot niqab i skolen. Kommentaren er bygd opp som et forsvar for denne avgjørelsen, og her kommer mange av argumentene for hvorfor niqaben oppfattes som et stort problem:

Artikkelen har tittelen ”Lett på sløret” og ingressen slår fast at ”byrådet har tatt en klokt standpunkt når det har bestemt at elever i videregående skole ikke får delta i undervisningen med tildekket ansikt.”

Det første argumentet for hvorfor dette var en klok avgjørelse mener Haugsgjerd også er den mest innlysende og viktigste, elver og lærere trenger å se hverandres ansikter for å ha en god kommunikasjon i læresituasjonen. Haugsgjerd mener at ”så enkel bør begrunnelsen være” når de må ”løfte på niqab, sløret som dekker alt annet enn øynene deres” En så radikal tildekning gjøres til et kommunikasjonsproblem, ansiktet syns ikke, dermed ødelegges læresituasjonen. Og det rammer alle, både de to jentene, lærerne og medelever.

Deretter følger en mellomtittel som heter ”Grensedragnings” og er kommer Haugsgjerd inn på hvorfor de to jentene går med niqab. Hun skriver: ”De to elevene har valgt et sterkt virkemiddel for å markere sin religiøse og kulturelle identitet. Eller kanskje er det familien som har valgt niqab for dem. Det vet bare de selv. Men det er ikke avgjørende.” Det argumentet som har vært et av de viktigste for hele hijabdebatten, mister plutselig noe av sin betydning her, fordi nå er ikke problemstillingen lenger ”hvordan norsk skole best kan bidra til frihet og integrering for muslimske kvinner.” Niqaben er så problematisk at det viktige aspektet om individets frihet og integrasjon må stilles til side. Hvorfor dette kommunikasjonsproblemet som niqaben skaper er så alvorlig, kommer Haugsgjerd ikke inn

på. Dermed forandres innholdet i rettighetsrammen ut fra en slags hegemonisk fremstilling om at naturligvis er niqaben noe annet enn hijaben.

Hun kommenterer videre at: ”det må trekkes en grense mellom den offentlige skolens krav i undervisningssituasjonen, og den enkeltes elev religiøse og kulturelle frihet.” Byrådet har satt denne grensa ved niqab inne i klasserommet, og Haugsgjerd mener dette er et klokt standpunkt. Grunnen til at dette er en klok vei å gå mener Haugsgjerd ligger i at denne grensedragningen er å komme muslimske jenter ”langt i møte i deres ønske om å demonstrere religiøs og kulturell identitet.” Det norske skole er forståelsesfull og åpen for den religionsfriheten som skal praktiseres i Norge. Men dette forbudet er ikke helt uproblematisk fordi religionsfriheten skal være absolutt i den privat sfære. Haugsgjerd innser at dette forbudet går langt inn i den private sfæren for de det gjelder, men hun mener at ”i offentlige sammenhenger finnes situasjoner der religionsfriheten må vike for andre hensyn.” Undervisningssituasjonen er et slikt hensyn mener Haugsgjerd.

Så mener hun til at dette ikke bare handler om muslimer, men også hadde skjedd hvis det hadde vært snakk om ”to kristne elever [...] insistert på å få bære tornekrans på hodet og ha store kors stående ved pulten [...]” Gjennom denne sammenlikningen viser Haugsgjerd sin toleranse ovenfor islam. Argumentet blir at niqaben er et ekstremt uttrykk for disse jentenes tro, og sammenlikningen med tornekrans og store kors latterliggjør niqaben som overdreven og tullete.

Haugsgjerd går videre med å forklare hva niqaben er. Det er ikke primært et religiøst uttrykk for muslimer, men et kulturelt uttrykk for muslimske kvinner fra Somalia. Noe som gjør det enda vanskeligere for norske myndigheter å forholde seg til som fenomen. Igjen viser hun at det ikke er islam som er under angrep, snarere en kulturell deformasjon. Somalia og somaliere har lenge slitt med negative fremstillinger i norsk presse (Eide og Simonsen 2007, s. 148). Dermed er det også lett å kritisere kulturelle uttrykk herfra fordi det somaliske lett konnoterer noe negativt for mange lesere.

Så referer Haugsgjerd til islameksperten Kari Vogt som sier at den økte bruken av både hodeslør og ansiktsslør er ”et uttrykk for at den muslimske minoriteten føler seg utrygg og marginalisert i vesten i mange sammenhenger.” Her kommer en ikke-muslimsk stemme inn og forteller ”oss” hva dette egentlig er et uttrykk for. Empatien for de marginaliserte vekkes, og gir bakgrunnen for at noen vil velge å skjule hele ansiktet. Inneforstått gir dette trygghet, samtidig som denne forklaringen ikke gir noe svar på marginaliseringen som reaksjonene på niqaben viser at øker hvis muslimske kvinner bruker dette plagget.

Til slutt i artikkelen trekker hun et klart skille mellom å ha et regelverk i skolen og det å løfte denne problemstillingen ”inn i Stortinget og norsk lov”. Grunnen er at ”Det vil ha en symbolvirkning ovenfor muslimske miljøer vi bør unngå.” Dermed opprettholdes rettighetsrammen, gjennom å ta avstand fra et forbud. Dette er et problem som skal håndteres lokalt, ikke minst for å ikke provosere muslimske miljøer. ”Vi” må være forsiktige så det ikke trækkes unødvendig på ”deres” tær, fordi konsekvensene kan bli store. Bak dette ligger frykten beskrevet i orientalismen for hva de ukontrollerte ”andre” kan finne på hvis de blir unødig provosert.

6.3 Drøfting av medierammene

Som denne gjennomgangen av medierammene i hijabdebatten har vist skiller det seg ut to rammer som de mest fremtredende og viktigste for fremstillingen av hijabdebatten. Disse to står som kontraster til hverandre, både i innhold og i bruk.

Tematiske rammer i hijabdebatten

Den ene er *kvinneundertrykkingsrammen* som preges av en negativ holdning til hijab. Utgangspunktet er at hijab er undertrykkende for de som bruker den, og at begrunnelsen de som bruker den har, ikke må tillegges noe vekt. Det er hijaben som symbol for politisk islamisme som er under angrep fra denne medierammen. Rammen bygges opp med argumentasjonen om at hijab ikke er et religiøst symbol, siden den ikke står beskrevet i Koranen. Derimot er den et moderne kvinneundertrykkende fenomen, tvunget frem av islamistiske krefter i muslimske miljøer. Hijaben er kvinneundertrykkende fordi den fratår kvinner deres identitet, hindrer integrering og er patriarkalsk. Det spesielt ille at barn bruker hijab fordi det også er et seksuelt aspekt i at hijaben skal tildekke kvinnens skjønnhet for ikke å friste mannen. Rammen er for et forbud mot hijab, fordi dette er den mest effektive måten å bekjempe en spredning av dette fenomenet. Graden av forbud varierer innenfor denne rammen. Som beskrivelsen av rammen viser, er dette en tematisk ramme. Den går utenpå en enkeltstående sak eller episode.

Den andre hovedrammen er *rettighetsrammen* som preges av en positiv holdning til hijab. Utgangspunktet for denne rammen er at hijab er en menneskerett å bruke. Hijaben symboliserer en kulturell eller religiøs tilhørighet. Retten til å bære hijab knyttet opp til at den skal være frivillig valgt av de som bruker den. Hva som ligger i ordene frivillig valg diskuteres (Førde 2006), men poenget er at det ligger et bevisst valg bak for de kvinnene som bruker hijab. Et lovforbud om hijab vil være en grov krenkelse av disse kvinnenes rettigheter, og også være et overtramp i forhold til religionsfrihet. Denne rammen åpner likevel opp for

regulering av andre typer slør som oppfattes som mer ekstreme former for tildekning. Dette gjelder særlig for diskusjonen rundt bruken av niqab i klasserommet. Dette skillet i holdning til de ulike typene av tildekning begrunnes med praktiske hensyn. Det er også viktig for denne rammen at muslimske kvinner ikke skal diskrimineres i samfunnet på grunn av sin hijabbruk, særlig i forhold til arbeidslivet. Også denne rammen er tematisk, og går utenpå konkrete saker og episoder.

Som analysen har vist, kan alle artiklene i mitt utvalg plasseres innenfor en av disse to tematiske rammene. Det vil ikke si at det ikke forekommer episodiske fremstillinger av konkrete hendelser i hijabdebatten. Men sett i sammenheng med omfanget av debatten er de konkrete hendelsene relativt få. Dette er først og fremst en *debatt*. Selv de konkrete og episodiske sakene som dukker opp, plasseres inn i en større tematisk sammenheng med en gang. Debatten om hijaben ligger i bunn for alle fremstillingene i mitt materiale, og den er tematisk. Artiklene blir tematisert fordi de episodiske fremstillingene ikke fungerer på egenhånd uten dette omliggende rammeverket som de tematiske rammene skaper. Hijabdebatten blir hele tiden forklart og hendelsene satt inn i en større sammenheng. Dette skiller fremstillingen av hijabdebatten fra andre fremstillinger i norske medier som er mye mer orientert mot det episodiske, som for eksempel valgkampdekning (Jenssen og Aalberg, 2007, s. 184-194)

Når det gjelder forholdet mellom de to tematiske rammene i hijabdebatten, står de som vist i direkte opposisjon til hverandre. Dermed kan man si at det er en innebygd konflikt i hele fremstillingen av hijabdebatten, fordi det blir en av disse fremstillingene som velges. Hvis vi setter dem opp mot hverandre går det an å si at kvinneundertrykkingsrammen er mer konfliktorientert enn rettighetsrammen. Den går inn for reguleringer og forbud, mens rettighetsrammen vil la ting være som de er. Kvinneundertrykkingsrammen legger også mer vekt på det symbolske med hijaben og hva den representerer, mens rettighetsrammen fokuserer på beveggrunnene kvinner har for å velge hijab. Når det gjelder skillet mellom "oss og de andre" viser analysen at kvinneundertrykkingsrammen sterkere fokuserer på forskjeller og avstand enn rettighetsrammen gjør. Grunnen til dette ligger i den negative fremstillingen av hijab og islam som et ønske om forbud skaper, men også fordi den implisitt setter Vestens verdier over islamske. Rettighetsrammen har også et skille i seg, men fokuserer mer på personlige rettigheter og at alle uavhengige av hvem de er skal ha lik rett til å gi uttrykk for sin overbevisning.

Avisenes valg

En del av problemstillingen for denne oppgaven er å se hvordan aviser med ulike politiske og ideologiske ståsted fremstiller hijabdebatten. Spørsmålet er om det er tydelige forskjeller eller om fremstillingene ikke følger slike skillelinjer. Analyse materialet preges av at dette er en debatt med en stort innslag av kommentarer og leserinnlegg. Selv om man kan si at avisene har en påvirkning på hvilke innlegg som slippes til på trykk, er det likevel ikke tilsvarende mekanismer som styrer fremstillingene her som det er for det journalistisk skrevne materialet. Leserinnleggene er for eksempel ikke styrt av avisens redaksjonelle retningslinjer eller nyhetsverdier. Dermed blir fremstillingene som brukes mer varierte, fordi innleggene kan fokusere på andre elementer av hijabdebatten enn det journalistiske teksten kan. Det er også slik at debattanter kan imøtegå avisens egne fremstillinger. Hege Storhaug gjør blant annet dette i Klassekampen.

Dette kan tale for at avisene dermed har mindre kontroll på fremstillingene enn de hadde hatt hvis det kun hadde vært snakk om redaksjonelle saker. Da blir det politiske og ideologiske ståstedet kanskje også mindre viktig. De to hoveddrammene brukes av alle avisene i utvalget. Det betyr at politiske ståsted eller ideologi ikke gjør at man enten bruker kun kvinneundertrykkingsrammen eller kun rettighetsrammen. Men det betyr heller ikke at politisk eller ideologisk tilhørighet er likegyldig i forhold til valg av medierammer.

Fokuset på kvinneundertrykking

Kvinneundertrykkingsrammen har som analysen har vist ingen direkte ideologisk forankring i noen politisk retning. Selv om fokus på kvinneundertrykking historisk sett har lengst tradisjoner på venstresiden i norsk politikk, er det i dag et viktig problemstilling i et bredt spekter av det politiske landskapet. Argumentasjonen om at hijab er kvinneundertrykkende kan brukes både av liberale feministisk orienterte, verdikonservative kristne og liberalistiske individorienterte debattanter.

Som analysen har vist er Vårt Land den avisen som bruker religiøse aspekter tydeligst, som inngår som en del av kvinneundertrykkingsrammen. Både i lederen og kommentaren som er med i analysen blir islam fremstilt med negative kvinneundertrykkende sider. Avisen vektlegger det symbolske med hijaben, og denne symbolikken er problematisk og fjern fra ”oss”. Klassekampen har også fokus på de kvinneundertrykkende sidene av hijaben. Dette skyldes ikke minst intervjuet med Hege Storhaug. Som en radikal avis med sympatier for feministbevegelsen har analysen vist at Klassekampen har et ambivalent forhold til hijaben som symbol. I intervjuet med Hege Storhaug er kvinneundertrykkingsrammen totalt

dominerende, og journalisten lar intervjuobjektet tale fritt uten at noen kritiske spørsmål blir stilt. Journalisten er i dette tilfelle en kvinne og ikke-muslim. Fremstillingen av argumentene mot hijaben virker naturlige og møter ingen motforstillinger. Her kan vi snakke om en kulturell nærhet, Storhaug argumenterer for muslimske kvinners frigjøring fra en patriarkalsk tvang, som en feministisk orientert journalist kan identifisere seg med. Men Klassekampen benytter seg også av rettighetsrammen, gjennom å peke på at hijab ikke trenger å være et symbol for kvinneundertrykking. Argumentet for dette blir å peke på at også vestlig mote har sterke kvinneundertrykkende trekk i seg. Gjennom et slikt negativt premiss opprettholdes imidlertid bildet av at hijaben er et problematisk symbol.

En representant for alle ”de andre”

Det er også interessant å se hvordan de muslimske stemmene i debatten blir presentert. Ikke minst er dette påfallende for kronikken til Abid Raja i Aftenpostens morgenutgave. Som beskrevet i analysen blir hans gjennomgang av hvordan han oppfatter sentrale spørsmål i hijabdebatten presentert nærmest som fasiten på hva alle muslimer mener om disse spørsmålene. Det trekkes et krystallklart skille mellom Raja som en prominent og akseptabel representant for ”dem”, og ”oss”, som nå skal lære av ham hvordan muslimer føler og tenker. Denne innledingen til Rajas kronikk reiser flere spørsmål. For det første kan man lure på om Raja tildeles denne statusen fordi han er en av ”dem” som har nærmet seg ”oss”. Han går i vestlige klær, snakker godt norsk, har høy utdannelse og er synlig i den norske samfunnsdebatten. Samtidig er hans holdninger akseptable innenfor de medierammene som er skapt i hijabdebatten. For det andre er det tydelig at han også oppfattes som et talerør for ”alle” muslimer. Dette kan være et forsøk på en fremstilling av Rajas holdninger som akseptable for ”oss”, og et underforstått ønske fra Aftenpostens debattredaksjon at burde være slik alle muslimer tenkte. Gjennom å fremheve en akseptabel representant for ”de andre”, øker man samtidig avstanden til de annerledes ”andre”. Hvis en konservativ imam hadde skrevet et tilsvarende innlegg om sine tanker rundt hijabdebatten, er det ikke sikkert debattredaksjonens presentasjon hadde blitt lik.

Mangfold av stemmer

At ulike muslimske stemmer med vidt forskjellige budskap får plass i hijabdebatten er både interessant og vitner om at denne debatten har rom for store spenn i fremstillingene. Også disse plasserer seg innenfor en av de to hoveddrammene. Enten er hijaben en menneskerett og frivillig valgt, eller så er den kvinneundertrykkende og en patriarkalsk tvang. Et interessant trekk er at det innlegget som går hardest til angrep på hijaben, er skrevet av Bakir Hanan, som

i tittelen definerer seg som muslim kvinne. Samtidig er et av de sterke forsvarene for hijaben skrevet av to muslimske kvinner i Muslimsk studentsamfunn, Javaria Tanveer og Taiyybah Shaik.

Rettigheter innenfor visse grenser

For Dagsavisens del gjelder også både kvinneundertrykkingsrammen så vel som rettighetsrammen. De har både artikler som skaper avstand til ”de andre” men også artikler som velger en utypisk fremstillingsform når de i en sak der utgangspunktet handler om negative holdninger til hijab, velger å la ”de andre” kommentere ”våre” holdninger. Denne kulturforstående fremstillingen kan være et godt eksempel på hvordan journalistikk om ”de andre” også kan lages. Temaet handler om negative holdninger til hijab. Men det er de som best kjenner konsekvensene av bruken, nemlig de som bruker hijab, som får lov å kommentere disse holdningene, og sette dem i perspektiv. Slik blir fremmedgjøringen og skillet mellom ”oss og dem” mindre.

Aftenposten er den avisen representert med flest artikler i det kvalitative utvalget og har også flest artikler totalt. Dette gjør at variasjonen av stemmer som kommer til orde er stor i Aftenposten som helhet. Den artikkelen som kanskje er mest positiv i sin fremstilling av hijab står på trykk her. Den om er skrevet av en mannlig muslimsk journalist. Det er også den eneste artikkelen i utvalget som har en muslimsk journalist som forfatter. Selv om fokuset er på forholdet mellom Perez og hennes arbeidsgiver A-Møbler der hun har fått tilbake jobben, er fremstillingen like mye et positivt portrett av Perez som person. Hun beskrives med en offerrolle som hun har overvunnet, og når står hun frem som en helt for muslimske kvinner. Hun fremstilles som svært ressurssterk og bevisst sitt eget valg om å bruke hijab. Journalisten viser en nærhet til Perez uttalelser og ingen av hennes holdninger eller fremstillinger blir stilt spørsmål ved eller problematisert. Det at en journalist føler en kulturell nærhet til det han eller hun skriver om, er naturlig nok med på å prege fremstillingen. Selv om journalisten i dette tilfellet jobber i et norsk medium med konservative tradisjoner, og flere undersøkelser viser at journalister med minoritetsbakgrunn tilpasser og tar opp sjargongen som er dominerende på arbeidsstedet (Allan, 2004, s. 67-169), så er journalisten likevel ikke redd for å vise hvor sympatien ligger i denne saken. Samtidig prøver han også å trekke Perez nærmere ”oss” blant annet gjennom å fremheve at hun går i vestlige klær og har gått på norsk koranskole.

Innenfor rettighetsrammen er det også interessant å se at det går en grense for denne retten til eget valg. Når niqaben dukker opp på to jenter i en skoleklasse, settes foten ned og et forbud dukker opp. Og fordømmelsen av niqaben kommer både fra ikke-muslimer og

muslimer. Niqaben blir oppfattet som radikalt forskjellig fra hijaben, og vekker sterke reaksjoner. Praktiske argumenter som at det heldekkende sløret vanskeliggjør undervisning blir brukt, men det er tydelig at det ligger mer i denne fordømmelsen enn det rent praktiske. Kanskje er det slik at niqaben blir for fremmed, og at utseende til de som bærer det vekker assosiasjoner som virker skremmende.

En vanskelig barriere

Hvis man setter dette intervjuet av Perez opp mot Klassekampens intervju av Hege Storhaug ser man godt den vanskelige barrieren skillet mellom ”oss og de andre er” er. Man er seg selv og sine nære kulturelle relasjoner nærmest, og det går begge veier. Det vil si at en mannlig muslimsk journalist ikke nødvendigvis er mindre etnosentrisk enn en kvinnelig ikke-muslimsk, forskjellen ligger mer i at det etablerte ”oss og de andre”-skillet kanskje handler like mye om kulturelle posisjoner og bakgrunn til journalist eller skribent som hva slags politisk ideologi mediene bekjenner seg til.

Samtidig viser analysen at fremstillingene også følger klassiske politiske og ideologiske skiller. Vårt Land er opptatt av de religiøse aspektene, Klassekampen av de feministiske og Dagsavisen av det kulturforstående. Slik sett kan man si at Aftenposten overrasker mest med sin positive holdning til hijab, men så er det også den eneste avisen i utvalget som har en muslimsk journalist.

7 Oppsummering

Med denne oppgaven har jeg ønsket å rette søkelyset på hvilke fremstillinger som eksisterer i norske medier når det kommer til omtalen av minoriteter. Utgangspunktet var en hypotese om at ulike aviser med ulike politiske og ideologiske ståsteder ville fremstille dette ulikt. For meg begynte interessen for disse problemstillingene med en undring over hvorfor debatten rundt hijab vakte så sterke reaksjoner. Spørsmålet ble dette skyldes at hijaben ble stående som symbol for noe mer enn bare et hodeplagg med religiøs og kulturell betydning. Dermed ble interessen for et skille i fremstillinger mellom ”oss” og ”de andre” vakt. Hvorfor er noen ”oss” og noen andre ”de andre” og hvordan oppstår slike skiller? Gjennom å bruke begrepet medierammer ønsket jeg å finne ut mer om mediers fremstillinger av episoder og temaer.

Dette hvorfor leder frem til problemstillingen som denne oppgaven tar for seg. Hovedproblemstillingen er ”hvilke medierammer kjennetegner mediens fremstilling av debatten rundt bruken av hijab?” Oppgaven tar også for seg hvilke stemmer og aktører som slipper til i denne debatten, hvordan dette har påvirket de fremstillingene som er skapt, og hvordan fremstillingene påvirkes av avisenes og skribentenes politiske, kulturelle og ideologiske ståsted.

For å svare på dette har jeg i denne oppgaven benyttet meg av begrepet medierammer for å se på hvilke fremstillinger som kjennetegner hijabdebatten. For å forklare innholdet i medierammene og hvordan de fremstiller debatten har jeg brukt teorier om orientalismen som forklarer hvordan Vesten historisk har sett på ”andre”, og begrepet ”oss og de andre” som forteller noe om hvordan et skille mellom majoriteten og ulike minoriteter i et samfunn opprettholdes.

Jeg har benyttet meg av en kvantitativ analyse for å si noe om omfanget av debatten og hvem som kom til orde, og en kvalitativ analyse for å si noe om hvilke medierammer som ble brukt og hva de bestod av.

Jeg fant at hijabdebatten består av to medierammer som står i opposisjon til hverandre og er tematiske i sitt innhold. Den ene er kvinneundertrykkingsrammen som handler om hijaben som et kvinneundertrykkende symbol som brukes under tvang. Den andre er rettighetsrammen som handler om hijaben som en rettighet muslimske kvinner har, og at det er frivillig valgt av de som bruker den.

Et interessant trekk ved hijabdebatten er at alle artiklene i den kvalitative analysen kan plasseres innenfor en av disse to hovedrammene. Det betyr ikke at det ikke finnes andre fremstillinger innefor hijabdebatten. Selv fant jeg både fremstillingen av islam som en negativ

religion og fremstillingen av islam som en trussel mot Vesten, som er beslektet med kvinneundertrykkingsrammen. Jeg fant også fremstillingen av det selvstendige valget for bruken av hijab og fremstillingen om at å nekte kvinner hijab er diskriminering, som er beslektet med rettighetsrammen. Men allikevel vil de to tematiske rammene som jeg har identifisert fange opp disse fremstillingene. Som den kvalitative analysen har vist, er hijabdebatten tematisk i sin natur. Mediene har ofte fokus på det episodiske i sine fremstillinger, og forholder seg til enkeltsaker og personifiserte fremstillinger. For hijabdebatten gjelder det motsatte, selv der det er enkeltepisodes hendelser eller personer står i sentrum, blir alltid disse fremstillingene plassert inn i en større sammenheng. Dette er kanskje det viktigste funnet i denne analysen.

Et annet interessant trekk gjelder innholdet i medierammene i forhold til et skille mellom "oss og de andre" og orientalistiske fremstillinger. Analysen viser at dette skillet er høyst levende i hijabdebatten. Det er mest tydelig i kvinneundertrykkingsrammen der fremstillingene handler om islam og muslimer som problematiske og annerledes, både i forhold til religion, grad av frihet og som en trussel mot vestlige verdier og tankesett. Og det er både islam og muslimer som blir fremstilt som noe annerledes. Men også for rettighetsrammen skapes et skille mellom "våre" praksiser og hva "vi" anser må til for at hijaben skal godtas. Et eksempel på det siste kan være at hijab blir akseptert mens niqab blir kraftig fordømt fordi den blir *for* annerledes og skremmende.

Et tredje interessant aspekt kommer i den kvantitative analysen og handler om hvem som kommer til orde i debatten. Som analysen viser, er det både en høy deltakelse av kvinner og av muslimer, både som debattanter og kilder. Analysen viser også at dette er en *debatt*. Andelen leserinnlegg og kommentarer er høy i forhold til nyhetsartikler. Uten at jeg har noen kvantitative tall til sammenlikning, er det sannsynlig at denne deltakelsen er høyere enn i andre tilsvarende mediefremstilte debatter eller temaer. Sannsynligvis er det også en høyere andel innlegg og kommentarer. Dette kan skyldes flere faktorer, og påvirker uansett den fremstillingen som skapes. Blant annet har jeg vist at det er et bredt spekter av argumenter som målbæres innefor de to tematiske rammene. Perspektivene er vidt forskjellige, og nyansene mange. Dette har sammenheng med deltakelsen. Det er naturlig å anta at hvis dette hadde vært en hendelsesdrevet nyhetsfortelling med størst innslag av journalistisk skrevne artikler, hadde variasjonen ikke vært så stor. Dette har sammenheng både med det forholdsvis homogene norske mediebildet, og at mediene ofte fokuserer på det samme til samme tid. Sånn sett kan man si at selv om hijabdebatten opprettholder et skille mellom "oss" og "de andre" er det i hvert fall en debatt hvor "de andre" kommer til orde.

Et siste interessant aspekt jeg vil peke på er at jeg ikke finner noen klar fordeling mellom ideologisk og politisk ståsted og hvilken medieramme som velges. Alle avisene bruker begge medierammene i sin fremstilling, og fremstillingene er i større eller mindre grad varierte innefor hver avis selv om det er forskjeller. Årsaken til dette kan være flere. En mulig grunn er at den generelle avpartifisering av norske aviser og en stadig mer kommersiell mediehverdag gjør at mediene blir likere hverandre. Men dette er ikke hele forklaringen. Det er fortsatt en stor forskjell mellom en avis som Aftenposten og Klassekampen, både når det gjelder hvilke saker og temaer som tas opp og hvordan disse fremstilles. Så en annen del av forklaringen kan ligge i debattaspektet ved hijabdebatten. Den består av mange innlegg og kommentarer. Dette gjør at redaksjonene har mindre kontroll med de fremstillingene som skapes, samtidig som fremstillinger som står i direkte opposisjon til avisens redaksjonelle linje kan stå på trykk. Siden medierammer er dynamiske og stadig søker mye argumenter for sin fremstilling, vil det også si at den store andelen innlegg kan ha stor betydning for innholdet i de medierammene som brukes. Dette er et spennende aspekt for den kontrollen mediene har for hvordan og hvilke medierammer som blir brukt.

Avslutningsvis er det viktig å peke på at analysen tydelig viser at når muslimer skriver, er oppfattelsen og forståelsen av hijabdebatten annerledes enn hos ikke-muslimer. Det vil ikke si at den er mindre etnosentrisk eller mer ”riktig”, men det viser at valg og bruk av medierammer påvirkes av journalistenes eller skribentenes kulturelle så vel som politiske bakgrunn. Og at dette har større betydning for fremstillingen i hijabdebatten enn det politiske eller ideologiske ståstedet til de forskjellige mediene. Dette går rett inn i en diskusjon om hvem som slipper til orde i den norske samfunnsdebatten. Faren ved at den domineres av hegemoniske fremstillinger fremlagt av en liten elite er i høyeste grad til stede slik som mediene fungerer i dag. Et mangfold av stemmer gjør at skiller som vi ser mellom ”oss og de andre” blir mindre. Et effektivt motgrep kan dermed være å sørge for at journalister rekrutteres fra ulike deler av det norske samfunnet. Dette kan høres selvsagt ut. Men denne oppgaven har vist at veien frem til at ”alle” blir ”vi”, fortsatt er lang.

Litteraturliste

- Allern, Sigurd (1997): *Når kildene byr opp til dans – Søkelys på PR-byråene og journalistikken*. Pax forlag, Oslo
- Allern, Sigurd (2001a): *Flokkdyr på Løvebakken – Søkelys på Stortingets presselosje og politikkers medierammer*. Pax forlag, Oslo.
- Allern, Sigurd (2001b): *Nyhetsverdier – Om markedsorientering og journalistikk i ti norske aviser*. IJ-Forlaget, Kristiansand.
- Allern, Sigurd (2006): *Trends in international journalism*. Forelesning. Oslo, Institutt for medievitenskap, 16/1 2006.
- Bastiansen, Henrik G. og Hans Fredrik Dahl (2003): *Norsk mediehistorie*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Berg, Hallgrim (2007): *Amerikabrevet - Europa i fare*. Kolofon forlag, Oslo.
- Bergström, Göran og Kristina Boréus (2000): *Textens mening och makt – Metodbok I samhällsvetenskaplig textanalys*. Studentlitteratur, Lund.
- Christophersen, Knut-Andreas (2003): *Databehandling og statistisk analyse med SPSS*. Unipub forlag, Oslo.
- De Vreese, Claes H. (2005): *Framing Europe – Television news and European integration*. Het Spinhuis, Amsterdam.
- Edy, Jill A. og Patrick C. Meirick (2007): *Wanted, Dead or Alive – Media Frames, Frame Adoption, and Support for the War in Afghanistan*. Journal of Communication, nr 57, 2007, s. 119-141.
- Eide, Elisabeth (2002): *"Down there" and "up here" - Europe's others' in Norwegian feature stories*. HiO-rapport, Oslo.
- Eide, Elisabeth og Anne Hege Simonsen (2005): *Å se verden fra et annet sted – Medier, norskhet og fremmedhet*. Cappelen forlag, Oslo.
- Eide, Elisabeth og Anne Hege Simonsen (2007): *Mistenkelige utlendinger – Minoriteter i norsk presse gjennom hundre år*. Høyskoleforlaget, Kristiansand S
- Entman, Robert M. (2004): *Projections of Power – Framing news, public opinion, and US foreign policy*. The University of Chicago Press, Chicago.
- Entman, Robert M. (2007): *Framing Bias – Media in the Distribution of Power*. Journal of Communication, nr 57, 2007, s. 163-173.
- Fiske, John (2000): *White Watch*, i Cottle, Simon (red): *Ethnic Minorities and the Media*. Open University Press, Philadelphia.

- Fjeldstad, Øyvind og Merethe Lindstad (1999): *Pressen og de fremmede*. IJ-forlaget, Kristiansand.
- Fjeldstad, Øyvind og Merethe Lindstad (2005): *Av utenlandsk opprinnelse – nye nordmenn i avisspaltene*. IJ-forlaget, Kristiansand.
- Førde, Kristin Engh (2006): *Eget valg eller patriarkalsk tvang? – Hijab blant muslimske skolejenter i Oslo*. Masteroppgave i sosialantropologi, Universitetet i Oslo.
- Gentikow, Barbara (2005): *Hvordan utforsker man medieerfaringer? – Kvalitativ metode*. IJ-forlaget, Kristiansand.
- Gullestad, Marianne (2002): *Det norske sett med norske øyne – Kritisk analyse av norsk innvandringsdebatt*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Holland, Tom (2003): *Rubicon – The Triumph and Tragedy of the Roman Republic*. Abacus, London.
- Høstmælingen, Njål (red) (2004): *Hijab I Norge – trussel eller menneskerett?* Abstrakt forlag, Oslo.
- Iyengar, Shanto (1991): *Is anyone responsible? – How television frames political issues*. The University of Chicago Press, Chicago.
- Jensen, Anders Todal og Toril Aalberg (2007): *Den medialiserte poiltikken*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Kinder, Donald R. (2007): *Curmudgeonly advice*. Journal of Communication, nr 57, 2007, s. 155-162.
- McCombs, Maxwell (2004): *Setting the Agenda – The mass media and public opinion*. Polity Press, Cambridge.
- McGoldrick, Dominic (2006): *Human rights and religion – the Islamic headscarf debate in Europe*. Hart publishing, Oxford.
- Reese, Stephen D. (2007): *The Framing Project – A Bridging Model for Media Research Revisited*. Journal of Communication, nr 57, 2007, s. 148-154.
- Reese, Stehpen D, Oscar H. Gandy Jr, August E. Grant (2001): *Framing public life – Perspectives on media and our understanding of the social world*. Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, New Jersey.
- Said, Edward W. (2004): *Orientalismen – Vestlige oppfatninger av Orienten*. Cappelen forlag, Oslo.
- Storhaug, Hege (2006): *Men størst av alt er friheten - om innvandringens konsekvenser*. Kagge forlag, Oslo.

Srebrowska, Urszula (2005): *ATEKST kan lede på villspor*. Norsk medietidskrift, nr 1, 2005, s. 40-43.

Tuchman, Gaye (1978): *Making news – A study in the construction of reality*. The free Press, New York.

Weaver, David H.(2007): *Thoughts on Agenda Setting, Framing and Priming*. Journal of Communication, nr 57, 2007, s. 142-147.

Østbye, Helge, Knut Helland, Karl Knapskog, Terje Hillesund (1997): *Metodebok for mediefag*. Fagbokforlaget, Bergen.

Artikler i den kvalitative analysen:

Aftenposten Morgen (2004.02.02): *Religionsdebatt – Feilslått grep*. Del 1, side 12.

Aftenposten Morgen (2004.02.12): *Tilbake på jobb med skaut*. Del 1 side 18.

Aftenposten Morgen (2004.02.13): *Hijab undertrykker oss muslimske kvinner*. Del 1, side 9.

Aftenposten Aften (2005.10.05): *Lett på sløret*. Del 1, side 2.

Aftenposten Morgen (2005.10.09): *Forbud mot religiøse plagg*. Del 2, side 4.

Dagsavisen (2004.02.07): *Demokrakilsk*. Side 26.

Dagsavisen (2006.01.03): *Flertallet er mot skaut på skolen*. Side 5.

Klassekampen (2003.12.13): *Skaut*.

Klassekampen (2003.12.16): *Vil forby skaut på skolen*.

Vårt Land (2003.12.13): *Tro og skaut*. Side 6.

Vårt Land (2004.02.06): *Et skaut til debatt*. Side 24.

Vedlegg 1: Kodebok for den kvantitative innholdsanalysen

Variabel 1: Hvilken avis.

Verdier:

- 1 Aftenposten
- 2 Dagsavisen
- 3 Klassekampen
- 4 Vårt Land
- 5 Aftenposten Aften

Variabel 2: År

Verdier:

- 1 2003
- 2 2004
- 3 2005
- 4 2006

Variabel 3: Måned

Verdier:

- 1 januar
- 2 februar
- 3 mars
- 4 april
- 5 mai
- 6 juni
- 7 juli
- 8 august
- 9 september
- 10 oktober
- 11 november
- 12 desember

Variabel 4: Sjanger

Verdier:

- 1 nyhetsartikkel/notiser
- 2 feature/portrett
- 5 leder/redaksjonelle kommentarer
- 6 kommentar/kronikk/leserinnelegg

Variabel 5: Grad av hendelsesorientering

Verdier:

- 1 hendelsesorientert
- 2 ikke direkte hendelsesorientert/ innlegg i debatten

Variabel 6: Holdning til bruk av hijab

Verdier:

- 1 positiv tendens
- 2 negativ tendens
- 3 ingen klar tendens
- ikke omtalt

Variabel 7: Kjønn

Verdier:

- 1 mann
- 2 kvinne
- 3 begge
- 4 ingen

Variabel 8: Religiøsitet

Verdier:

- 1 muslim
- 2 ikke-muslim
- 3 blandet
- 4 ingen

Variabel 9: Holdning til bruk av niqab

Verdier:

- 1 positiv tendens
- 2 negativ tendens
- 3 ingen klar tendens
- 4 ikke omtalt

Variabel 10: Nummer på artikkel

Verdier:

Hver artikkel får sitt eget unike nummer.